

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS BİLİM DALI

İSLAMİ FİNANS VE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS
ARAÇLARININ TERCİH EDİLMESİNDE ETKİLİ OLAN
FAKTÖRLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serkan KERVAN

Danışman
Doç. Dr. Ahmet Emre BİBER

BOLU 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Serkan KERVAN'a ait "İslami Finans ve Türkiye'de İslami Finans Araçlarının Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler" adlı çalışma jürimiz tarafından Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

27.11.2018

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Ahmet Emre BİBER	
Üye : Doç. Dr. Ferudun KAYA	
Üye : Doç. Dr. Mine HALİS	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**İslami Finans ve Türkiye’de İslami Finans Araçlarının Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serkan KERVAN

27.11.2018

ÖN SÖZ

Ülkemizde son yıllarda büyük önem kazanan İslami finans sistemi, dünya genelinde 1950’li yıllarda araştırılmaya başlanmış, kapitalizme karşı alternatif bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin kalkınmalarına ve reel ekonomiye yaptığı katkılar bakımından, konvansiyonel bankalara göre daha belirgin ve gerçekçi yatırımları desteklediği için İslami bankacılık son yıllarda büyük bir öneme ve gelişmeye sahip olmuştur.

Bu çalışmada, İslami finans ve Türkiye’de İslami finans araçlarının tercih edilmesinde etkili olan faktörlerin incelenmesine yönelik araştırmalar yapılmıştır. Çalışma iki teorik ve bir uygulama olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarındaki uzman personeller ile yapılan mülakatlar bu çalışmaya eklenmiştir. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın başladığı ilk günden son anına kadar değerli bilgilerini, emeğini ve tecrübesini paylaşarak yol gösteren, desteğini hiç esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Emre BİBER’e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bizlerden hiçbir karşılık beklemezsiniz bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen Doç. Dr. Ferudun Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Oya ERU’ya teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

İSLAMİ FİNANS VE TÜRKİYE’DE İSLAMİ FİNANS ARAÇLARININ TERCİH EDİLMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Serkan KERVAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Emre BİBER

Kasım 2018, 130 + xvi Sayfa

İslami finans, dünya genelinde 1950’li yıllardan itibaren gelişmeye ve farkına varılmaya başlanan bir sistemdir. Türkiye’de 1975 yılında İslam Kalkınma bankasına üye olmasıyla İslami finans alanına olan ilgi başlamıştır. Ülkemizde 1983 yılında “Özel Finans Kurumu” faaliyete başlamıştır. 2005 yılında ise Türkiye’de ÖFK’lar “Katılım Bankacılığı” ismini alarak, bankacılık sektöründe yer almaya başlamıştır. Günümüzde gelişimini hala devam ettirmekte olan Katılım Bankacılığı sistemi, işlem hacimini ve İslami finans yatırım ürünlerini çeşitlendirerek geliştirmeye devam etmektedir.

İslami finans sistemi, toplumun ekonomik hayatının yanında sosyal ve dini hayatlarda bütünleşik durumdadır. Çalışmamızın konusu, Türkiye’de islami finans araçlarının tercih edilme nedenlerini açıklayarak ve kullanılan yatırım ürünlerinin dünya genelinde ve de ülkemizdeki durumla karşılaştırılmasını, islami yatırım ürünlerinin tanımı, kullanım şekillerini ve müşterilerin tercih durumlarını belirlemektir. Araştırma da verilerin toplanması mülakat şeklinde, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları, katılım bankalarında en az onbeş yıl tecrübe sahibi olan şube müdürleridir. Çalışmaya katılan şube müdürlerinin görüşlerinden hareketle islami finans araçlarının tercih edilmesine etki eden faktörler tanımlanmıştır. Konuyla ilgili literatür taramalarımızda ise, İslami finans ürünlerini daha çok katılım

bankacılığını kullanan müşterilerin tercih ettiğini ve bu konuda bilgi sahibi olduklarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslami Finans, Faizsiz Finans, Katılım Bankacılığı, Sukuk, Murabaha.

ABSTRACT

ISLAMIC FINANCE AND FACTORS INFLUENCING CUSTOMER'S ACCEPTANCE OF ISLAMIC BANKING PRODUCTS IN TURKEY

Serkan KERVAN

Master's Thesis

Department of Banking and finance

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Emre BİBER

November 2018, 130 + xvi Pages

Islamic finance is a system that has been developed and realized worldwide since 1950s. Interest in Islamic finance in Turkey, began with being a member of the Islamic Development Bank in 1975. In 1983, first Special Finance Institution (SFI) began to operate in Turkey. In 2005, SFIs in Turkey "Participation Banking" by name, began to take place in the banking sector. The Participation Banking system, which is still continuing its development today, increasingly diversifies transaction volume and Islamic finance investment products.

The Islamic financial system is integrated not only with the economic life of society but also with social and religious life. The main subject of our study, Explaining the reasons for preferring this Islamic finance tools to compare the use of investment products worldwide and in our country and to define the definition of Islamic investment products, usage patterns and customer preferences in Turkey. Semi-structured interview technique has been used as the data collection method. The participants of the study are branch managers who have at least fifteen years of experience in participation banks. Based on the opinions of the branch managers participating in the study, the factors affecting the preference of Islamic financial instruments were defined. the literature review related to the research problem, it was

found that Islamic finance products were preferred by customers using participation banking and they had knowledge about this subject.

Keywords: Islamic Finance, Interest-free Finance, Participation Banking, Sukuk, Murabaha.

Bana bugüne kadar destek veren aileme, eşim Eda'ya ve benim yetişmem de emeği olan (Hızır Kenan, Kamuran Kenan ve Ayhan Kenan) dayılarıma çok şeyler borçlu olduğumu belirtmek isterim. Son bir teşekkürü ise rahmetli olan (babaannem) Meryem Kervan, (dayım) Bedri Kenan ve (dedem) Hasan Kenan'ı rahmetle anıyorum.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS ANLAYIŞI VE GELİŞİMİ	3
1.1. Finans Sisteminin Tanımı ve Unsurlar.....	4
1.1.1. Finansal piyasalar	7
1.1.1.1. Fon Arz ve Talep Vadesine Göre Finansal piyasalar	7
1.1.1.2. Örgütlenme Durumuna göre Finansal Piyasalar.....	9
1.1.1.2.1. Organize Piyasalar.....	9
1.1.1.2.2. Organize Olmamış Piyasalar	9
1.1.1.3. Ödemelerin Peşin veya Vadeli yapılmasına Göre Finansal Piyasalar	9
1.1.1.3.1. Spot Piyasalar	9
1.1.1.3.2. Vadeli İşlem piyasaları	10
1.1.2. Finansal Kurumlar	10
1.1.3. Hukuki ve İdari Düzen.....	10

1.2. İslami Finans Tanımı Temel İlkeleri.....	11
1.2.1.Dini Açıdan İslami Finansın Değerlendirilmesi	13
1.2.2. Sosyal ve İktisadi Açıdan İslami Finansın Değerlendirilmesi.....	14
1.3. Dünya’da İslami Finans Algısı ve Gelişimi.....	16
1.3.1. İslami Bankacılığın Global Büyüklüğü	18
1.3.2. İslami Bankacılığın Ülke Bazında İlerleyişi ve Bazı Karşılaştırmalar	22
1.4. Türkiye’de İslami Finansal Sistemin Gelişimi.....	26
1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Finansal Sistem	27
1.4.2.1. Ticari Bankacılık Faaliyetleri	31
1.4.2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları	34
1.4.2.4. Katılım Bankacılığı Mevzuatı	35

II. BÖLÜM

2. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE İSLAMİ FİNANS ARAÇLARI VE UYGULAMALARI	37
2.1. İslami Finansta Uygulanan Temel Finansman Yöntemleri.....	37
2.1.1. Destek Uygulamalar	38
2.1.1.1. Teverruk	38
2.1.1.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)	39
2.1.1.3. Vekâlet.....	41
2.1.2. Ticaret Yöntemleri.....	42
2.1.2.1. Murabahanın Tanımı ve Meşruyeti	42
2.1.2.1.1. Klasik Murabaha	44
2.1.2.1.2. Çağdaş Murabaha	44
2.1.2.1.3. Klasik - Çağdaş Murabaha Karşılaştırması.....	46
2.1.2.1.4. Çağdaş Murabaha Standartları	48
2.1.2.1.4.1. Murabaha Sözleşmesi Öncesindeki İşlemler	48
2.1.2.1.4.2. İslami Bankanın Vekalet Vermesi ve Malı Mülk Edinmesi.....	48
2.1.2.1.4.3. Murabaha Sözleşmesinin Akdedilmesi.....	49

2.1.2.1.4.4. Teminatlar ve Alacakların Tahsilini Sağlayıcı Önlemler	50
2.1.2.2. Selem	51
2.1.2.3. İstisna (Order to Manufacture)	52
2.1.2.4. İcara (Kiralama).....	53
2.1.3. Ortaklık Yöntemleri	55
2.1.3.1. Mudaraba (Kâr Paylaşımı)	55
2.1.3.2. Müşâreke (Sermaye Ortaklığı)	57
2.1.3.3. Diğer Ortaklık Modelleri	60
2.1.4. Diğer Finansman Yöntemleri.....	60
2.1.4.1. Sukuk Tanımı, Türleri ve Uygulamaları	61
2.1.4.1.1. Kaynaklarına Göre Sukuk Türleri	62
2.1.4.1.1.1. Proje Kaynaklı Sukuk	62
2.1.4.1.1.2. Varlık Kaynaklı Sukuk	63
2.1.4.1.1.3. Bilanço Kaynaklı Sukuk	63
2.1.4.1.2. Modellerine Göre Sukuk Türleri	64
2.1.4.1.2.1. Mudaraba Sukuku	64
2.1.4.1.2.2. Müşâreke Sukuku	65
2.1.4.1.2.3. İcare Sukuku	67
2.1.4.1.2.4. Murabaha Sukuku	68
2.1.4.1.2.5. Selem Sukuku	68
2.1.4.1.2.7. Melez Sukuk	70
2.1.4.1.2.8. Vakala (Vekalet) Sukuku.....	71
2.1.4.2. Tekafül (İslami Sigorta)	71
2.2. İslami Finansta Fon Toplama Yöntemleri	74
2.2.1. Cari (Vadesiz) Hesaplar	75
2.2.2. Katılım (Vadeli) Hesapları.....	75
2.2.2.1. Birim Değerden Kar/Zararın Hesabı	76
2.2.2.2. Hesap Değerden Kar/Zararın Hesabı	77
2.2.2.3. Birim Hesap Değerden Kar/Zararın Hesabı	77
2.3. İslami Finans Alanındaki Uluslararası Kuruluşlar	77
2.3.1. İslam Kalkınma Bankası (IDB - Islamic Development Bank)	77

2.3.2. İslam Ülkeleri İstatistiksel, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC-Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries).....	78
2.3.3. İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Örgütü (AAOIFI- The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)	78
2.3.4. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB-The Islamic Financial Services Board).....	79
2.3.5. Uluslararası İslami Dereceleme Kurumu (IIRA-The International Islamic Rating Agency)	79
2.3.6. İslami Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (IRTI-Islamic Research and Training Institution).....	80
2.3.7. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM - The International Islamic Financial Market).....	80
2.3.8. Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Şirketi (IILM-International Islamic Liquidity Management Corporation)	81
2.3.9. Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi (IIFA-International Islamic Fiqh Academy).....	81

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE İSLAMİ FİNANSIN TERCİHİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	82
3.1. Literatür Taraması.....	82
3.2. Sosyal Nedenler	89
3.3. İslami Nedenler.....	93
3.4. Finansal Nedenler	100

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	106
KAYNAKLAR	109

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1: (IFCI) İslami Finans Ülke Endeksi Skorları ve Değişim	19
Tablo 1.2: Geleneksel ve Katılım Bankacılık Sistemleri Arasındaki Farklar.....	25
Tablo 1.3: İslami Bankacılığın Son Dönemlerdeki İlerleyişi	31
Tablo 2.1: Müşâreke ve Mudaraba Yöntemleri	60
Tablo 2.2: Tekafül ve Konvansiyonel Sigorta	73
Tablo 3.1: Bankaların Aktif Gelişimi (Bin TL).....	90
Tablo 3.2: Mülakattan Elde Edilen Özet Sonuçlar	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Finansal Sistem ve Unsurları	5
Şekil 1.2: Dünya’da İslami Finansın Büyüklüğü ve Gelecek Tahmini	20
Şekil 1.3: İslami Finansal Aktiflerin Dağılımı	21
Şekil 1.4: Küresel İslami Bankacılık Pazar Payları (2016)	23
Şekil 1.5: Bölgelere Göre Dağılım	25
Şekil 2.1: Murabaha Finansman Yönteminin İşleyişi	46
Şekil 2.3: Sermaye ve Kârın Geri Dönme Süreci	57
Şekil 2.4: Müşâreke Yatırım Örneği	58
Şekil 2.5: Sukuk İhracı Aşamaları	62
Şekil 2.6: Müşâreke Sukuku	66
Şekil 2.7: Selem Sukuk İşleyişi	69
Şekil 2.7: Selem Sukuk İşleyişi	69
Şekil 2.8: Tekafül Sisteminin İşleyişi	74

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Örgütü
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BK	: Bankacılık Kanunu
DSİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
IFK	: İslami Finansal Kuruluşu
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
SPV	: Özel Amaçlı Şirket (Special Purpose Vehicle)
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	: Türkiye Katılım Bankalar Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VKŞ	: Varlık Kiralama Şirketi

GİRİŞ

İslami finans, İslam dininin kurallarına bağılı olarak ortaya çıkan, gelişen ve İslam ekonomisinin bir bölümünü oluşturan sistemdir. Faizsiz finans olarak da isimlendirilen İslami finans, varlığa dayanan ve risk'in dağıtılmasını temel alan yapısıyla sistematik risklerin azaltılması şeklinde finans piyasası ile reel ekonomi arasında bir bağılı oluşturulması açısından alternatif bir sistem sunmaktadır. İslam ekonomisine yönelik bilimsel çalışmalar 1950'li yıllara kadar gitmektedir. İslami finansın çıkış noktası, her ne kadar Müslüman ülkeler olsa da, başta Avrupa ve Amerika olmak üzere dünyanın diğere ülkelerine de hızlı şekilde yayılmış, finansman ve yatırım araçlarıyla dünya finans piyasasında yerini almıştır.

İslami finans sistemi, İslam inanç ve esaslarına göre faaliyette bulunmak üzere dünyadaki geleneksel bankacılık modeline alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Dünya genelinde hızlı bir gelişme kaydeden İslami finans, göstermiş olduğı performansla birlikte İslam coğrafyası dışındaki ülkelerde de yayılma alanı bulmuştur. Ayrıca İslami finans modelinin bu gelişimi birçok bilimsel araştırmaya da konu olmuştur. Bu çalışmanın amacı, İslami finansın içinde bulunduğu pazarın gelişmişlik seviyesine göre İslami finans sisteminde kullanılan yatırım araçlarının sektördeki durumunun incelenmesinin yanı sıra, dünya genelindeki ve ülkemizdeki mevcut durumlarını karşılaştırarak, bunların işleyişleri, kullanım şekilleri, toplumdaki bilinirlik durumları hakkında bilgi elde etmektir. Bu çalışmada nitel araştırma tekniğı olan mülakat (görüşme) yöntemi ve bu yöntemde verilerin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır.

İslami finans piyasasının hızlı büyümesi birçok uluslararası kuruluşun kendi bünyelerinde İslami pencereler oluşturarak, hızlı büyüyen bu pazardan pay alma yarışı içine girmişlerdir. Ülkemizde faaliyet gösteren faizli bankalarda yakın zamanlarda bu alana girebileceğini bu konuda uzman olan kişiler tarafından aktarılmaktadır. İslami

finansı sosyal açıdan baktığımızda, toplumun içinde faizden dolayı oluşan sebepsiz zenginleşme ve emek arz edenlerin aleyhine gelişen sosyal adaletsizliğin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ekonomik açıdan ise, ülkelerde gerçekte kalkınmayı destekleyen finans kurumları olarak İslami bankalar ön plana çıkmaktadır. 2008 yılında başlayan ve etkisi hala süren küresel krizin temelinde modern finans sektörünün aşırı risk alması ve daha fazla kâr elde etme isteğidir. Bu sebeple İslami finansın en önemli özelliklerinden birkaçı bu gibi durumların oluşmaması için bazı kurallarının mevcut olmasıdır. Bu kurallar; bir varlığa dayalı olması, belirsizlik olmaması gibi işlemlere izin vermemesidir. Faizsiz olarak reel ekonominin finansmanını kâr ya da zararın paylaşılması ilkesi ile söz konusu olmaktadır.

İslami finans sistemi, incelenirken dikkat edilmesi gereken bir takım hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İslami finans sistemin de İslam'ın dini kurallarının geçerli olduğu diğer kaideler ile birlikte bir bütünlük arz ettiği, sadece dar bir finansal alan olarak ele alınmasının hatalı sonuçlar doğurabileceği söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı İslam dini, toplumsal hayatın her alanını bütüncül bir yaklaşım ile ele aldığından İslami finansın da dini, sosyal ve ekonomik gibi diğer bütün alanlarda bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslami finansın gelişimi, finansal sistemin tanımı ve unsurları, İslami finansın temel ilkeleri, dini, sosyal ve iktisadi açıdan İslami finansın değerlendirilmesi, İslami finansın gelecekteki beklentileri ve bazı karşılaştırmalar yer almaktadır. İkinci bölümde, İslami finasta uygulanan temel finansman yöntemleri, destek uygulamalar, ticaret yöntemleri, ortaklık yöntemleri, İslami finasta fon toplama yöntemleri, İslami finans alanında yer alan uluslararası kuruluşlar, bunların tanımları ve karşılaştırmaları yer almaktadır. Son bölümde ise, Türkiye'de İslami finansın tercihinde etkili olan faktörler, banka yöneticileriyle yapılan anket sonuçlarının değerlendirilmesi, literatür taraması ve birincil kaynaklardan yararlanılarak ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu çerçevede temel sorunsal dini, sosyal ve finansal nedenler olmak üzere üç başlık altında incelenmiş ve konuya ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

I. BÖLÜM

1. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS ANLAYIŞI VE GELİŞİMİ

Küresel kriz ile birlikte gündeme gelen, finans sektörü ile reel ekonomi ilişkisinin yeniden kurulması için alternatif finansal sistemlere ve araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, faizsiz finans ya da diğer bir tabirle etik finans olarak nitelendirilen “İslami finans” varlığa dayanan ve risk'in paylaşımını temel alan yapısıyla, sistematik risklerin azaltılması ve finans ile reel ekonomi arasındaki bağın oluşturulması açısından kayda değer bir alternatif sunmaktadır (Turhan 2014: 13).

İslam iktisadına yönelik yapılan bilimsel çalışmaların tarihi başlangıcı 1950'li yıllara kadar gitmektedir. Bilhassa Müslüman nüfusu çoğunlukta olan ülkelerde İslam'ın var olan kaynakları Kur'ân ve sünnetten elde edilen bilgilere uygun olarak bir islam ekonomisi, sisteminin nasıl kurulabileceğine yönelik çalışmalara bu yıllarda başlanmıştır. Bu yaklaşım içinde sadece İslam'ın emrettiği, yasakladığı veya haram kıldığı, zekât, faiz veya zina gibi hususlar değil tüm insanlığı kapsayan, temel kurallara ve değerlere yönelik alternatif bir iktisadi sistem anlayışı da bulunmaktadır (Aslan ve Özdemir 2017: 11).

İslam ekonomisi, kapitalist ekonomik kalkınmanın başarılı olamayışına karşın, temel olarak insani ve ahlaki değerleri önemseyen bir yaklaşım ile ekonomik bir sistem kurmak için ortaya çıkmıştır. Bu dönemde islam ekonomisinin temel değerleri ve aksiyomlarının (kendiliğinden olan) neler olması gerektiği, şu anki iktisadi sistemlerden farklı yönleri ve temel kurumları için tartışmalar yapılmıştır. İslami (Katılım) bankacılık ise İslam ekonomisi modelinin işlevsel bir bölümü olarak düşünülmüştür (Asutay 2007: 3-18).

İslami bankacılığın doğmasına neden olan faktörlerin başında toplumun ihtiyaçları gelmektedir. Müslüman kesimin dinen yasak olan faiz (riba) olgusuna ve faizle işlem yapan kuruluşlara yaklaşımı, İslami bankacılığın diğer bir ismiyle Katılım bankacılığının doğmasına zemin hazırlamıştır. İslami bankacılığın ortaya çıkma nedenlerini: Dini, Ekonomik, Politik ve Sosyal sebepler olmak üzere İslami bankacılığın ortaya çıkış nedeni olarak gösterilmektedir. Tüm bu gerekçelerden dolayı Müslüman ülkeler arasında bir arayış süreci baş göstermiş ve bunun sonucunda 1974 yılında İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. İKB (İslam Kalkınma Bankası)'nın kurulmasıyla, İslam ülkeleri de faizsiz sistemin esaslarına göre çalışan kurumlar oluşturmaya başlamışlar ve böylelikle, riba'ya karşı duyarlı yani hassas olan İslam ülkeleri kendi içlerinde ticaret ve mali piyasaların gelişmesini sağlayarak, gelişmekte olan İslam ülkelerinden az gelişmiş olan islam ülkelerine doğru sermaye transferinin sağlanması amaçlanmış hem de ekonominin dışında kalan ya da verimsiz alanlarda kullanılan birikimlerin, faizsiz bankacılık kurumları sayesinde, finansal sisteme dâhil olması sağlanmış ve bu durum İslami bankacılığın doğuşunu hazırlamıştır (Eskici 2007: 4-12).

1.1. Finans Sisteminin Tanımı ve Unsurlar

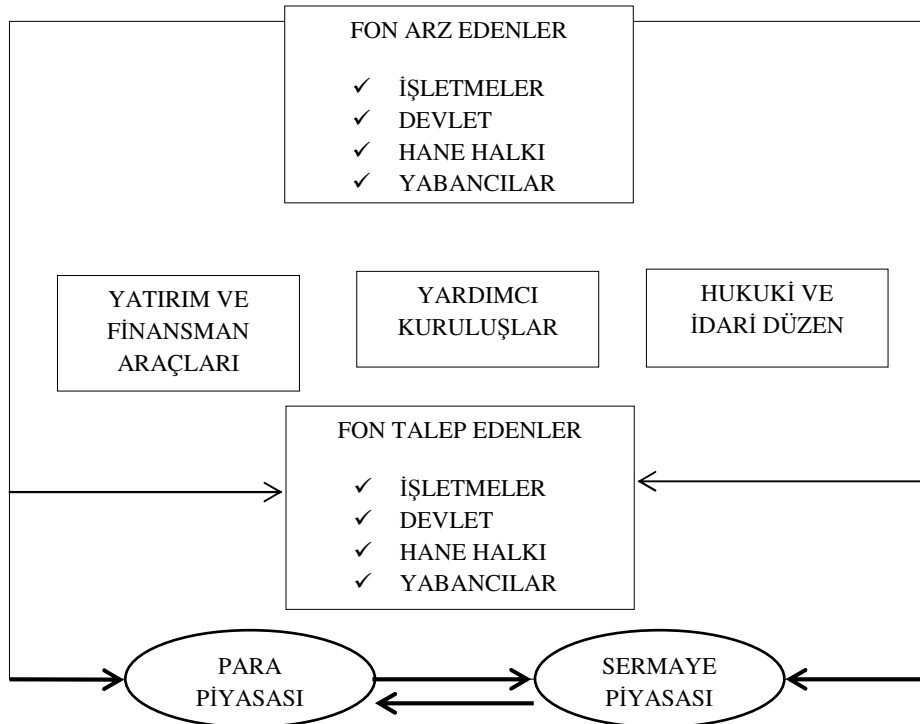
Finansal piyasalar, temel işlevi fon arz ve talebini karşılaştırarak fon transferini sağlamaktır. Finansal piyasaları, sadece fon arz edenlerle fonu talep edenlerden oluştuğunu düşünmek yanlış olur. Finansal piyasaları; fon arz edenler ve fon talep edenlerin dışında fon transferini düzenleyen kurumlar, fon akımını sağlayan finansal varlıkları, piyasaların adil, şeffaf ve güvenli ortam içinde çalışmasını sağlayacak hukuki yapı ve idari kurallardan oluşan bir sistem olarak düşünmek gerekir. Dolayısıyla finansal sistem, finansal piyasalardan daha geniş bir tanımla ifade etmektedir (Aydın 2012: 35).

Finansal sistem, bir ekonomide fon talebi veya fon arzı olan ekonomik birimlerin, fon transferini düzenleyen kurumların ve finansal araçların, düzenleyici hukuki ve idari kurallar çerçevesinde bir araya getirmesiyle oluşan bir yapıdır. Gelirinin

tamamını harcamayan birimlerin fon fazlalıklarını, gelirlerinden daha fazlasına ihtiyaç duyan birimlere transferini sağlayan finansal sistem, fon aktarımı aracılığı ile tasarrufların yatırımlara aktarılmasına olanak tanımaktadır (Tcmb 2014: 2).

Diğer bir tanımda ise, finansal sistem; belli kişi veya kurumların, piyasaların, araçların ve düzenleyici kurumların (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu..vs), birlikte çeşitli işlevleri yerine getirmek üzere bir araya gelmeleri sonucunda oluşan bir bütündür. Tasarrufların yatırımlara aktarılması fonksiyonu finansal sistem tarafından gerçekleştirilmektedir. Paranın ve değişik düzeylerde paranın işlevini gören çeşitli finansal ürünlerin üretildiği ve ekonominin işleyişi içine sokulduğu bu sistem, aynı zamanda ekonominin makro ve mikro göstergelerinin de belirleyicisi durumundadır (Afşar 2007: 188).

Bir finansal sistem, mümkün olduğunda herhangi bir istikrar içindeki bir ekonominin performansını kolaylaştırmak ve içsel olarak olumsuz ya da ortaya çıkan ve beklenmeyen olayları, yani finansal dengesizlikleri ortadan kaldırmak şeklinde ifade edilebilir (Schinasi 2004 : 8).

Şekil 1.1: Finansal sistem ve unsurları

Kaynak: Aydın 2012a:37

Finansal sistemi oluşturan unsurlar ise ;

- ✓ Tasarruf sahipleri (Fon arz edenler)
- ✓ Yatırımcılar (Fon talep edenler)
- ✓ Yatırım ve finansman araçları
- ✓ Yardımcı kuruluşlar
- ✓ Hukuki ve idari düzenlemeler şeklinde sıralanabilir (Okka 2010: 254).

Finansal sistemin fonksiyonları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ve yıllara göre değişiklik gösterebilir. Finansal sistemin işlevleri ise temel de aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Afşar 2007a: 189).

- I. Malların, hizmetlerin ve varlıkların el değişiminde aracılık etmesi.
- II. Büyük ölçekli projelerin finansmanını kolaylaştırmak için tasarrufların birikiminin ve risklerin dağılımını sağlayacak sistemin oluşturulması ve böylece mülkiyetin tabana yayılmasının sağlanması.
- III. İktisadi kaynakların, hem bölgesel kalkınma sürecini desteklemek için hem de sektörel gelişmeyi ivmelendirmek için aktarımının sağlanması.
- IV. Risk yönetiminin ve kontrolünün daha etkili uygulanabilmesi için metotların geliştirilmesi.
- V. Fiyat bilgisinin sağlanması.
- VI. Asimetrik bilgi sorununun çözümünün kolay hale getirilmesi.
 - a) Finansal pazarlarda katılımcıların bilgi düzeylerinin farklı olmasıyla sözleşmelerin kontrolü ve uygulanma süreçlerinin maliyetli olması, asimetrik bilgi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum finansal pazar ve kurumların işlevlerini yerine getirmek için engel oluşturmaktadır. Asimetrik bilgi sorunu, ters seçim (adverse selection), ahlaki tehlike (moral hazard) ve temsilcilik sorunu (agency problem) şeklinde kendini göstermektedir (Aras ve Müslümov 2004: 55-65). Finansal sistemin asıl fonksiyonu kaynakların etkin dağılımı ve fon aktarımının yanı sıra;
 - b) Tasarrufları harekete geçirmek.
 - c) Kaynakları ayırmak.
 - d) Kurumsal kontrolü uygulamak.

- e) Risk ticaretini, çeşitliliğini ve yönetimini kolaylaştırmak.
- f) Mal ve hizmet ticaretini kolaylaştırmaktır (Demirgüç Kunt ve Levine 2008: 5).

Finansal sistemin temel unsurları ise;

- Finansal piyasalar
- Finansal kurumlar
- Hukuki ve idari düzen, şeklinde sıralanabilir (Tcmb 2014a: 2).

1.1.1. Finansal piyasalar

Finansal piyasa tanımı, Finansal kaynak ihtiyacı olan iktisadi birimler ile finansal kaynak sahiplerinin hisse senedi, tahvil gibi ürünleri alıp satmak şeklinde etkileşim içinde oldukları piyasalardır (Tcmb 2014b: 3). Piyasa, fon veya mal/hizmetin arz ve talep edenlerin bulunduğu yer olarak ifade edilir.

Mal veya hizmeti arz eden ve talep eden kişi veya kurumların karşılaştıkları piyasalar reel piyasalar, fon arz ve talep edenlerin karşılaştıkları piyasalar ise finansal piyasalardır (Karapınar vd 2007: 4).

1.1.1.1. Fon Arz ve Talep Vadesine Göre Finansal piyasalar

1.1.1.1.1. Para Piyasası

Vadesi bir yıldan kısa süren çek, bono gibi likit finansal varlıkların işlem gördüğü piyasadır (Tcmb 2014c: 3). Para piyasalarında kısa vadeli likidite fazlası olanlar ile kısa vadeli likidite açığı olanların karşılaştıkları piyasadır. Likidite fazlası olanlar, tasarrufları karşılığında bir faiz talep ederler, likidite açığı olanlar ise tasarruf açığını bir bedel ödeyerek yani, faiz vererek karşılarlar. Bu piyasadan sağlanan fonlar işletmelerin dönen varlıklar finansmanında kullanılır.

Para piyasası araçları ise Hazine bonosu, Finansman bonosu, Banka bonoları, Banka Garantili bonolar ve Repo/Ters Repo olarak sıralanabilir (Babuşçu 2017: 94). Bu piyasanın başlıca kurumları ticari bankalardır. Ancak sigorta şirketleri, finansman kurumları, faktöring şirketler ve bankerler de bu piyasa da öteki oyuncular konumunda yer almaktadır. Bunların dışında nakitleri olan şirketler ve bireyler de ellerinde olan nakitlerini para piyasalarında kullanarak sistemde yerlerini almaktadır (Dede 2017: 24).

Bono, Sermaye Piyasası Kurulu'nun ilgili düzenlemesi çerçevesinde fon ihtiyacı olanların bir yıldan kısa vadeli ve belirli bir faiz ödemesi karşılığında borçlanmasını sağlayan, ilgili kurum tarafından öngörülen vade sonunda ödenmesinin taahhüt edildiği menkul kıymettir (Babuşçu 2017a: 95).

1.1.1.1.2. Sermaye Piyasası

Vadesi bir yıldan uzun olan tahvil, hisse senedi gibi finansal varlıkların işlem gördüğü piyasadır (Tcmb 2014d: 3). Sermaye piyasasından sağlanan krediler genellikle, işletmelerin makine, teçhizat ve bina gibi duran varlıklarına finansman sağlamada kullanılmaktadır. Para piyasasında olduğu gibi, sermaye piyasasının kaynakları da tasarruf eden kurum/kuruluş ve bireylerin birikimleridir. Sermaye piyasaları, birincil ve ikincil piyasa olmak üzere ikiye ayrılır . Birincil piyasa; pay senedi ve borçlanma aracı ihraç eden şirketler ile alıcı yani tasarruf sahiplerinin direkt olarak karşılaştıkları piyasalardır. Bu piyasada uzun vadeli fonların tasarruf sahibi tarafından firmalara transferi söz konusudur. İlk kez yapılan borçlanma aracı ve pay senedi satışlarında ihraç firmaya sermaye girişi sağlamaktadır. İkincil piyasa ise; daha önceden birincil piyasada satılmış kıymetlerin yatırımcılar arasında alınıp satıldığı piyasadır. Burada yatırımcılara likidite sağlanmaktadır. İkincil piyasada menkul kıymetlerin nakde çevrilmesini sağlayan piyasadır ve borsa bu piyasaya en iyi örnektir (Şıklar 2004: 10).

Tahvil, vadesi bir yıldan uzun süre olan menkul kıymetlerdir. Anonim şirketlerin veya kamu kuruluşların çıkardığı, halka borçlanarak sağlayacakları fonlar için seri halinde çıkardıkları, eşit kıymete ve aynı ibareli olarak, kanunun belirlediği şekil şartlara uyarak düzenlenen borç senedidir (Karlı 2004: 339).

Hisse senedi, anonim ortaklıklar tarafından veya sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin yasal şekil şartlarına uygun olarak düzenledikleri belgeler olup, şirket ortaklarının sermaye payları hakkında bilgi veren kıymetli evraktır. Mülkiyet senedi olduğundan dolayı vadesi bulunmamaktadır (Ceylan 2004: 63). Hisse senedi sahibi kişi, senedi çıkaran kuruluşun ortağı olup, sahip olduğu senedin getirisine yani kâr payına (temettüsüne) sahip olur (Tcmb 2014e: 3). Temettü, genel olarak geçmişte de günümüzde de, firmanın hissedarlar arasında şirketin elde ettiği kazancın dağıtılması olarak tanımlanır (Frankfurter ve wood 2003: 3).

1.1.1.2. Örgütlenme Durumuna göre Finansal Piyasalar

1.1.1.2.1. Organize Piyasalar

İşlemlerin belirli kurallar ve düzenlemeler çerçevesinde işlemlerin yapıldığı piyasalardır. Organize piyasalar da mekân ve katılımcılar bellidir, bilgiye kolay ve güvenilir şekilde ulaşılır. Örnek olarak, Bankalararası Para Piyasası, Menkul Kıymet Borsaları gösterilebilir (Tcmb 2014f: 4).

1.1.1.2.2. Organize Olmamış Piyasalar

Tezgahestü piyasa olarak da isimlendirilen bu piyasalarda denetimi sağlayıcı kurum bulunmamakta ve ayrıca işlem kuralları esnek olup fiziki bir mekân da bulunmamaktadır. Fiyatların pazarlık yoluyla belirlendiği küçük işletmelerin genellikle fon sağlamak için kullandığı piyasadır (Tcmb 2014g: 4). Tezgahestü piyasa iletişim ağı üzerinden olup, herhangi bir fiziki yeri yoktur. Daha ziyade, internet ve telefon gibi iletişim araçları ile işlemler yapılmaktadır (Günel 2006: 19).

1.1.1.3. Ödemelerin Peşin veya Vadeli yapılmasına Göre Finansal Piyasalar

1.1.1.3.1. Spot Piyasalar

Nakit piyasa olarak isimlendirilen bu piyasalarda işlemler peşin yapılmaktadır. Söz konusu işlemlerde ödeme ve teslim arasında geçen zaman genelde kısadır (Tcmb

2014h: 4). Bu piyasalar belli miktardaki mal ve kıymetin ve bunları elde etmek için ödenen paranın, takasın yapıldığı zaman içinde el değıştirildiğı piyasalardır (Canbaş ve Doğukanlı 2007: 13).

1.1.1.3.2. Vadeli İşlem piyasaları

Bu piyasada imzalanan sözleşmeye göre fiziki teslim ve ödemeler belirlenen ileri bir tarihte yapılmaktadır (Tcmb 2014i: 4). Bir dayanak varlığın ileri bir tarihte, önceden belirlenmiş bir fiyattan alım satımını sağlayan bir mali sözleşmedir. Forward sözleşmesinde satıcı taraf, dayanak varlığı ileri bir vade de önceden belirlenen kurallarda teslim edecektir. Alıcı ise, vade gününde ücreti ödeyerek dayanak varlığı satın alacaktır (Çelik 2012: 2-3).

1.1.2. Finansal Kurumlar

Finans piyasasında işlemleri kolaylaştırma, zaman hassasiyetine uyum gösterme ve güvenilirlik ihtiyacını karşılama fonksiyonunu yerine getirdikleri için sistem adına büyük önem taşımaktadır. Piyasaların ihtiyacı doğrultusunda finansal ürünler geliştiren finansal kurumlar bu araçları kullanarak ödeme hizmetini sağlamaktadırlar. Ayrıca, piyasa katılımcılarına önerilerde bulunarak yatırım kararlarında etkili rol üstlenirler (Tcmb 2014i: 4). Finansal kurumlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yalta 2011: 58);

- a) Merkez Bankası (Parasal Yetki Kurumu).
- b) Mevduat Bankaları (Kamu Bankaları ve Özel Ticari Bankalar).
- c) Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar (Sigorta Şirketleri, Yatırım Fonu, Kredi Kooperatifleri, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı).
- d) Yarı-Finansal Kurumlar (Sosyal Güvenlik Kurumu).

1.1.3. Hukuki ve İdari Düzen

Finans sisteminin faaliyet içinde olduğu ülkedeki İdari ve Hukuki kurallar, finans piyasalarındaki işlemlerin sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesi için etkin rol

oyunmaktadır. Sistemin işleyişinde oluşabilecek sorunların en aza indirebilmesi ve ekonomik performansı olumsuz etkileyebilecek öğelerin bütün sisteme yayılma riskinin azaltılabilmesi için Hukuki ve İdari düzeni sağlamaya yönelik ilke, denetim ve kuralların finans sisteminin etkinliği üzerinde önemli derecede payı vardır (Tcmb 2014j: 4). Bu anlamda birçok düzenleyici ve denetleyici kuruluş 1980’li ve 1990’lı yıllarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu kuruluşlara birçok önemli görevler verilmiştir. Bunlar; şirket birleşmelerine izin vermek ya da engellemek, adil rekabeti sağlamak ya da adil olmayan rekabeti engellemek, lisans kuralları yayınlamak ve uygulamak olarak örnek gösterilebilmektedir (Thatcher 2002: 955-956).

1.2. İslami Finans Tanımı Temel İlkeleri

İslami (faizsiz) finans, genel anlamda her türden finansal faaliyetin ve işlemlerin İslami kaideler çerçevesinde uygulandığı bir faizsiz finans sistemidir. İslam dinin de faizin haram olması nedeniyle modern finans anlayışına alternatif bir alan olarak değerlendirilen İslami finans son zamanlardaki gelişmeler ışığında küresel finans piyasalarında alternatif bir alan olarak hızlı bir şekilde gelişmiştir. Bu bağlamda faizsiz finansman yöntemlerinin tümü, faizli işlemlerin haram olması ve İslam dininin iş ahlakının korunması ilkeleri üzerine dayanmaktadır (Serpam 2013: 3).

İslami finans piyasası, kaynağı Kur’ân, sünnet, hadis ve içtihatlardan oluşan İslam dinin kurallarına göre yürütülen faaliyetlerden oluşmaktadır. Mevcut olan yatırım ürünlerinden İslami kaidelere uygun olanlar alınarak ve de İslami esaslara uygun yeni yatırım ürünleri geliştirilerek İslami finans piyasası oluşturulmuştur. İslami kaidelerin yasakladığı ana unsurlar, faiz işletmek ve ödemek, kumar, zina, sahtekarlık gibi haram sayılan fiillerde bulunmak ve belirsizliği içeren faaliyetler islam dini açısından yasaklanmış faaliyetlerdir (Tok 2009: 2).

İslami finans, temel kaideleri yüzyıllar öncesine dayanmasına ve İslamiyet’in başlangıcından bu yana kısmen uygulanıyor olmasına rağmen, modern finansal piyasalarda ancak 1980’li yıllarda tanınmaya ve bu yüzyılın başlarında küresel finans

faaliyetlerinde gözle görünür bir rol oynamaya başlamıştır. Bazı tahminlere göre İslami finansal varlıkların toplam hacmi son yirmi yılda yüzde 15 ile 20 arasında bir artış göstermiş olup günümüzde ise 1,3 trilyon doları geçmiştir (Ernst ve Young, 2012: 3-108). İslam'ın esası, riba ortamının doğuşunu engelleyici bir özelliğe sahip olmasıdır. İslam da özellikle sermayenin atıl bırakılmaması, üretime destek verilmesinin istenmesi, böyle bir durumun oluşmasını büyük ölçüde engellemektedir. Temel üretim faktörü olarak emegin kabul edilmesi, faizin (riba) bir geçim yolu olarak benimsenmesi emek faktörünün üretim dışında kalması ve sermayenin geliriyle yaşayan bir topluluğun oluşması hiç hoş karşılanmamıştır (Tabakoğlu 2015: 142).

İslami ekonomik sistem ticari faaliyetlerde, aşırı belirsizliği, kumar oynamayı, diğer tüm şans oyunlarını yasaklamış, sadece karşılıklı güvene dayalı sosyal refah sistemine vurgu yapmıştır (Ayub 2007: 12).

İslami finans, Kur'an ve sünnetten çıkan dört ana ilkeye dayanmaktadır (Ecb 2013: 11). Bunlar;

- a) Faiz ödemenin yasak olması.
- b) Kar ve zarar paylaşımı olması.
- c) Belirsizlik ve spekülasyon yasağı.
- d) Varlık-destek kullanımı.

İslami finansın temel ve en önemli özelliği, riba (faiz), maysir (spekülasyon), gharar (belirsizlik) ve yasa dışı mal ve hizmet ticaretinden (haram) kaçınmadır. Ayrıca, adalet ve eşitlik ilkelerini içerir. İslam ekonomisi temel prensiplerin de, hesap verebilirlik, sorumluluk, karşılıklı güven, eşitlik ve adalet gibi unsurları içermektedir. İslam Ekonomisi'nin ilkeleri insanlığın iyileştirilmesi için tasarlanmıştır (Marifa Team 2014: 25).

İslami finans, İslami sisteme uygun olarak mali hizmetlerin sağlanmasını ifade etmektedir. Topluma zarar verecek faaliyetlerin yasaklanması, tarafların adil muamele ilkelerini yerine getirmesi ve ekonomik işlemlerde risk paylaşımı olmasıdır (Imf 2015: 9)

1.2.1. Dini Açıdan İslami Finansın Değerlendirilmesi

Her topluluğun kendine özgü bir inanç sistemi vardır. Bu inanç sisteminde ana dayanak kutsal kitaplardır. Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'ân ve ayrıca Hz.Muhammed'in (SAV) uygulamaları ve vaazları (sünnetler), birçok konuda toplumun sosyal hayatını düzenlenlemek için kurallar koymuştur. Bu durum ekonomik alanda da kendisini göstermiştir. Kur'ân'da ve sünnetler de yasaklanan riba, İslam ülkelerinde alternatif bir İslami finans sisteminin arayışını ortaya çıkarmıştır (Baykara 2012: 17).

Kur'ân'da açıkça şöyle buyrulur:

“Fâiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Alış veriş de fâiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, fâizi haram kılmıştır...” (el-Bakara,2/275).

“Allah, fâiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir)...”(el-Bakara , 2/276).

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, fâizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi bilin!” (el-Bakara, 2/278-279).

Kurân'ın sonraki bölümlerinde ise şu âyetlerle karşılaşmaktayız:

“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak fâiz yemeyin.”(Âl-i İmrân, 3/130).

“İnsanların malları içinde artsın diye fâizle her ne verirseniz, Allah katında artmaz...” (er-Rûm, 30/39).

Abdullah b. Mes'ud (r.a)'un şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Resûlullah fâiz alana, verene, yazana ve şâhitlerine lanet etmiştir”.(Müslim, müsâkât, 105, 106 :85)

* Faiz Yasağı: İslam iktisadının ve finans sisteminin en temel ilkesi olan faizin yasak olmasıdır. Kelime anlamı “fazlalık” olan riba, ister ödünç ister başka takas işlemlerinden kaynaklansın, sermayede haksız şekilde meydana gelen artışa riba denir. İslam âlimlerine göre, ribâ yalnızca tefeciler tarafından uygulanan bir faiz değil, aynı zamanda günümüzde yaygın olarak uygulanmakta olan faizi de kapsadığını görüş birliği içinde kabul etmişlerdir. Bu yasak sosyal adalet, mülkiyet ve eşitlik haklarına uymak gibi nedenlere dayanır.

* Risk Paylaşımı: Faizin yasaklanmasının doğal sonucu olarak İslam finans sisteminden sırf borç temelli senetler ayıklanmıştır. Böylelikle fon sağlayıcılar kredi veren değil yatırımcı konumunda olmaktadır. Finansman tedarikçileri ile girişimci, ticari riskleri, kar/zarar ortaklığı ilkelerine göre paylaşmaktadır.

* Varlığa Dayalı Ticari İşlem: Faiz ile borçlanmanın yasak olması ve risk paylaşımının özendirilmesi finansal sektör ile reel sektör arasında direkt bağın olduğu finansal sistemi öngörür. Bunun sonucunda sistem, açık bir şekilde reel sektör faaliyetleriyle ilişkilendirilen finansman ile dayanak varlık arasında doğrudan bir bağlantı gerektiren reel temele dayalı ekonomiyi teşvik etmektedir.

* Spekülatif Hareket Yasağı: İslam, stokçuluğu önermediği gibi aşırı belirsizlik, risk ve kumar niteliğine sahip işlemleri de yasaklamıştır.

* Potansiyel Sermaye Olarak Para: Para “potansiyel” olarak kabul edilir. Paranın sadece üretim faaliyetine girişmek için diğer kaynaklarla birleştiği zaman gerçek bir sermayeye dönüşür. İslam da paranın zaman değerini “potansiyel” sermaye olduğunda değil, sermaye olarak aktif bir şekilde hareket ettiği zaman kabul etmektedir.

* Sözleşmelerin Dokunulmazlığı ve Mülkiyet Haklarına Riayet: İslam, sözleşmeler konusunda şeffaflık ve yükümlülöklere bağılı olmayı kutsal bir görev olarak kabul eder. Bu özelliğı asimetrik bilgi (eşitsiz bilgilenme) ve ahlaki tehdidi azaltır. Mülkiyet haklarının korunması, haklar arasındaki dengeyi tanımlamaktadır. Bireyler, toplum ve devletin hakları arasında dengeyi savunur, mülkiyet haklarına tecavüzü kesinlikle yasaklamaktadır (İkbal ve Mirakhor 2011: 10-11).

1.2.2. Sosyal ve İktisadi Açıdan İslami Finansın Değerlendirilmesi

Sosyal açıdan baktığımızda, faizsiz bankacılıkla iktisadi sistemin içerisinde farklı gelir gruplarının olması ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılması, faiz nedeniyle ortaya çıkan sebepsiz zenginleşme ve emek arz edenlerin aleyhine gelişen toplumsal adaletsizliğin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Baykara 2012a: 18). Bir

toplumun barışçıl ve huzur içinde olması, toplumu oluşturan fertlerin tek tek içinde buldukları durumu belirtmektedir. Sosyal barışı sağlayabilmek için toplumu oluşturan bireyler arasında düzgün bir şekilde ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu duruma ulaşabilmenin ilk kuralından biri şüphesiz, zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımında meydana gelen dengesizliğin (adaletsizliğin) ortadan kaldırılmasıdır. Az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki eşitsizlik durumunu düzeltebilmek için yeni teknikler ve yöntemler geliştirmek, günümüzde “sosyal (Toplumsal) devlet” anlayışının ana öncelikleri arasında gelmektedir. Bu sebepten dolayı “faizsiz bankacılık ya da faizsiz finans sistemi” sebepsiz zenginleşmeyi engelleyecek bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbay 2014: 24).

İktisadi açıdan ise, 1970’li yıllarda petrol fiyatlarındaki büyük yükselişler ile petro-doların İslam ülkelerini ekonomik işbirliğine yöneltmesidir (Burdur 2003: 15). Petrolden elde edilen gelirlerin ülke ekonomisinin büyümesini amaçlayan, petrolün olduğu İslami ülkeler, İslami kuralları ihlal etmeyen bir bankacılık sistemine ihtiyaç duymuşlardır (Yüksel 2016: 159). Bu bağlamda 1973 yılında İslam ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunabilmek için İslami Kalkınma Bankası kurulmuştur (Meenai 2009: 9). Bu sistemin ortaya çıkmasına etkili olan bir diğer neden ise geleneksel bankaların kendi kâr hedeflerini ön planda tutmalarıdır. Başka bir ifadeyle bankalar kendi kârlarını arttırmayı amaç edindikleri için uzun vadeli ve ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacak projelere kredi verme konusunda isteksiz davranmalarıdır. Meydana gelen problemin en temel sebebi, klasik bankaların kredi verdikleri müşterilerin projelerine ortak olmamalarıdır. Buna karşın İslami bankacılıkta, bankalar kredi verdikleri projenin aynı zamanda ortağı konumundadır (Khan, 1986: 2). İslami bankacılığın ortaya çıkmasındaki bir başka husus da söz konusu bankacılık sisteminin ülke ekonomisine yaptığı katkılardır. Faiz geliri elde edebilmek için insanların ekonomik bir faaliyet için de olması gerekir. Bu durum da ilgili bireyin ticaret ve zanaattan uzaklaşmasına neden olmaktadır (Kalaycı 2013: 52).

1.3. Dünya’da İslami Finans Algısı ve Gelişimi

2008 yılında başlayan ve etkisi hala süren global boyutlu ekonomik krizin temelinde finans sektörünün gereğinden çok risk alması ve daha fazla kazanç elde etme isteği neden olmuştur. Zayıf yönetmeliklerden dolayı üretilen karmaşık ve anlaşılması zor olan finansal türev araçların üzerinden yüksek kârlar elde edilmeye çalışılmıştır. Oluşturulan bu trilyon dolarlık türev araçların fiyatları reel değerlerinden uzaklaşmış ve bir noktadan sonra ekonomik kriz kaçınılmaz hale gelmiştir (Crotty 2009: 563-580). İslami finansın kaidelerinden biri varlığa dayalı olmasıdır. Aşırı belirsizlik (gharar) durumlarını içeren işlemlere izin verilmemektedir. Faizsiz olarak reel ekonominin finansmanı ve kâr ya da zararın paylaşımı söz konusudur. Bu özellikleri sebebiyle İslami Finansal Kuruluşlar (İFK) dünya’yı kapsayan global boyutlu ekonomik krizde başarılı bir performans göstermiş ve uluslararası toplumun ilgisini faizsiz finans sisteminin üzerine çekmiştir (Vatican paper, <https://www.brusselsjournal.com/node/3819> 24 Mart 2018’de erişildi).

1960’lı yıllara kadar çok fazla bir ilgi görmeyen, İslami bankacılık sistemi ilk defa Mısır’da gerçekleşmiştir. Mısır’da 1963 yılında kurulan kâr paylaşımına dayalı, Mit Gharm ilk İslami banka olarak kabul edilmektedir. Ahmet Al-Neccar tarafından kurulan bu islami banka, Almanya’da faizsiz bankacılık kurallarıyla çalışan ve yerel tasarruf bankaları alanında yaptığı araştırmalardan etkilenecek, ilk faizsiz bankayı, Neccar İslam Bankasını Mısır’da kurmuştur. Fakat dönemin ağır siyasi şartlarına dayanamayıp 4 yıl sonra 1967 yılında faaliyetine son vermiştir (Bayındır 2005: 41). Daha sonra ki zamanlar da Kahire’de 1971 yılında Nasır Sosyal Bankası’nın kurulması ise yatırım bankası niteliğinde olup, günümüzdeki İslam yatırım bankacılığının ilk örneklerindedir (Altaş 2008: 18). İngiliz hâkimiyeti dönemindeki Hindistan’ın Müslüman bölgelerinde uygulanan “kooperatif bankacılığı” da dünyadaki ilk faizsiz finansın örnekleri arasında yer alması doğru olur. Tarım kredi ve satış kooperatiflerine mali destek sağlamak amacıyla kurulan bu ihtisas bankalarının ilk örneklerinden biri 1976 yılında Pakistan’da kurulan Federal Cooperatives Bank (FBC)’dir (Akın 1986: 220).

Mısır da başlayan modern İslami bankacılık faaliyetlerinin ardından Orta Doğudan da ilgi görmüş ve Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde 1975 yılında ilk İslami banka kurulmuştur. Bu tarihte İslam Kalkınma Bankasının kurulmasıyla birlikte İslami bankacılığın yeniden filizlenmeye başladığı görülmektedir (Ahmed 2009: 44). İlk olarak 1980 yılında ülkemiz ile birlikte, birçok ülkede İslami bankacılık faaliyetine rastlanmaktadır. Bu faaliyetlere örnek vermek gerekirse; Malezya en fazla Müslüman nüfusa sahip olan ülke, 1983'te faizsiz bankacılık yasasını çıkararak ve yürürlüğe girmesiyle birlikte Bank Islam Malaysia Berhad isminde ilk İslam bankasını kurması (Chong ve Liu 2009: 125-144), Pakistan devleti ise, ekonominin faizden temizlenebilmesi için birçok düzenlemeler yapması (Mehmood 2002: 675-704), Sudan ülkesinde ise 1984 yılında devlet tarafından faizli işlemlere karşılık, faizsiz işlemlerin halka tavsiye edilmesi, Bangladeş'te de Uluslararası Dakka İslam Bankası'nın kurulması, KKTC'de 1982 yılında Kıbrıs İslam Bankasının faaliyete geçirilmesi, İran'da ise yapılan İslam devriminden sonra yayımlanan, İran Bankacılık yasası ile bireylere İslami bankacılığı özendirilmesi, islam ülkelerindeki faizsiz bankacılığın gelişimini göstermektedir.

Avrupa ülkelerindeki İslami finansın gelişimine baktığımızda, 1979 yılında Katılım bankacılığı sistemi'nin Lüksemburg'da faaliyete geçmesi, 1982 yılında İsviçre'nin Cenevre şehrinde Dar-Al Mal İslam ismin de bankanın kurulması, Danimarka'da ise Uluslararası İslam Bankasının kurulması, avrupadaki İslami bankacılığın gelişimini göstermektedir. Ayrıca Müslüman ülkeler dışında ilk faizsiz banka Lüksemburg'da kurulmuştur (Akın 1986a: 266-276). Ayrıca, 1987 yılında ABD'de LRIBA Finance House'un faaliyete geçmesi ile (Chiu, Newberger ve Paulson 2005: 64-68) İslami finans ve bankacılığın dünyadaki ilerleyişini ve gelişimini gösteren bir diğer örnektir.

İslami bankacılığın hızlı bir şekilde gelişme göstermesiyle birlikte ortaya çıkan bazı eksiklikleri gidermek ve standart hale getirebilmek için ayrıca 1990 yılında İslami finans kurumları için Muhasebe ve Denetim Organizasyonunun sağlam bir şekilde işleyebilmesi için (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial

Institutions-AAOIFI) faizsiz bankacılık/finans alanında bu kurum faaliyetlerine başlamıştır (Karim 2001: 173).

1.3.1. İslami Bankacılığın Global Büyüklüğü

1980 ile 1999 yılları arasında bazı uluslararası büyüklükte faaliyet gösteren bankalar da faizsiz bankacılık pencereleri adı altında (İslamic window) islami finans alanında faaliyetlerine başlamışlardır. İslami pencere; konvansiyonel (modern) bankacılık yapan bankaların ayrı bir havuz oluşturarak İslami bankacılık yapmasıdır. Bu faaliyetleri gösteren kuruluşlardan bazıları; Citigroup, HSBC, UBS, Deutsche Bank, Radobank ve Standart Chartered bank gelmektedir. Ayrıca Dow Jones ve Financial Times İslamic Index'ler de Müslüman yatırımcılardan dolayı kurulmuştur (Akgündüz 2009: 42-43)

Tablo 1.1: (IFCI) İslami finans ülke endeksi skorları ve değişim

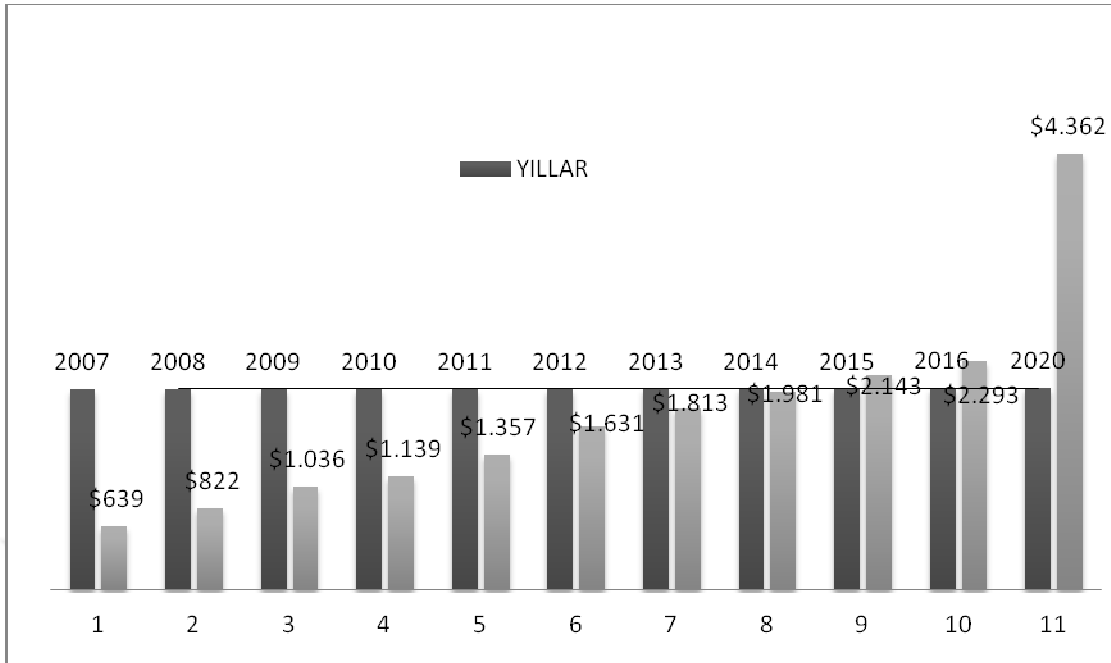
Ülkeler	2017 Oran	2016 Oran	2017 Skor	2016 Skor	Değişim
Malezya	1	1	79,25	77,77	-
İran	2	2	78,42	77,39	-
Suudi Arabistan	3	3	65,90	66,98	-
Birleşik Arap Emirlikleri	4	4	38,02	36,68	-
Kuveyt	5	5	35,20	35,51	-
Pakistan	6	9	24,30	18,89	+3
Endonezya	7	6	23,98	24,21	-1
Bahreyn	8	8	21,96	21,90	-
Katar	9	7	21,94	22,02	-2
Bangladeş	10	10	16,73	16,14	-
Sudan	11	11	15,70	14,04	-
Türkiye	12	13	12,17	8,95	+1
Ürdün	13	12	10,29	7,98	+1
Mısır	14	12	9,99	9,02	-2
Brunei Darussalam	15	17	8,85	5,85	+2
Umman	16	16	6,41	5,91	-
İngiltere	17	15	5,89	5,96	-2
Sri Lanka	18	19	3,78	2,96	+1
Abd	19	18	3,50	3,28	-1
Tunus	20	25	2,87	2,00	+5
Kenya	21	22	2,85	2,28	+1
Lübnan	22	20	2,64	2,67	-2
Nijerya	23	21	2,32	2,35	-2
Yemen	24	23	2,03	2,09	-1
Singapur	25	24	1,94	2,05	-1
İsviçre	26	26	1,93	1,97	-
Kanada	27	27	1,82	1,87	-
Güney Afrika	28	28	1,75	1,73	-
Afganistan	29	29	1,71	1,70	-
Tayland	30	30	1,69	1,70	-
Kazakistan	31	35	1,32	1,20	+4
Hindistan	32	32	1,30	1,27	-
Cezayir	33	34	1,24	1,24	+1
Avustralya	34	33	1,22	1,25	-1
Azerbeycan	35	36	1,15	1,11	+1
Filistin	36	37	1,10	1,10	+1
Suriye	37	31	0,92	1,49	-6
Fransa	38	38	0,78	0,80	-
Almanya	39	40	0,66	0,62	+1
Filipinler	40	39	0,65	0,63	-1
Çin	41	42	0,57	0,56	+1
Gambiya	42	41	0,57	0,57	-1
Senegal	43	43	0,50	0,48	-
Gana	44	44	0,39	0,38	-
Mauritius	45	45	0,24	0,23	-
Rusya	46	46	0,21	0,19	-
İspanya	47	47	0,06	0,05	-
Fas	48	48	0,01	0,00	-

Kaynak: Global Islamic Finance Report 2017: 48-49

Tablo 1.1’de yer alan bazı ülkelerin en son IFCI skorları ve oranları gösterilmektedir¹. 2016-2017 yılları arasında İslami finans açısından ülkeler de meydana gelen değişimler yer almaktadır. Buna göre Malezya 79.25 puana ulaşmış ve birinci sıradadır. Bu durum Malezya’nın üst üste ikinci yılda birinciliği olması 2016 yılından itibaren İran’dan birinciliği alarak hala devam etmektedir. İlk beş pozisyonun kademelerinde değişiklik gözükmemektedir. Malezya, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri puanlarını biraz arttırmış, Suudi Arabistan ve Kuveyt ülkelerinin puanlarında ise azalış gözükmemektedir. IFCI puanlarında düşüşe tanık olan 14 ülke yer almaktadır. Bunların bir kısmı çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip ülkeler olsa da, bu eğilim Müslüman azınlıklara sahip ülkelerde daha belirgindir. Tabol 1.1’e baktığımız da 13 ülke sıralamalarını iyileştirmiştir. Tunus en büyük atılımını gerçekleştirdi ve 25’ci sıradan 20’nci sıraya yükselmiştir. Kazakistan 35’inci sıradan 31’inci sıraya (4 puan) yükselmiştir. Pakistan ise 9’uncu sıradan 6’ncı sıraya (3 puan) yükselmiştir. Diğer taraftan 13 ülke sıralamasında ise düşüş görülmektedir. Burada en büyük düşüşü yaşayan ülke ise Suriye oldu 6 puanlık bir düşüş yaşamıştır. Bunun sebebi ülkede yaşanan iç savaş ve askeri çatışma dahil olmak üzere ülkedeki istikrarsız ortamın devam etmesidir. 22 ülkede ise herhangi bir değişiklik söz konusu değildir (Global Islamic Finance Report 2017: 48-49).

Şekil 1.1 de gösterilen Küresel İslami Finansal Raporu’na göre 2016 yılında İslami finans sektörü %7 büyüyerek 2,3 trilyon dolara ulaşmıştır. 2007 ile 2016 yılları arasında yıllık bileşik ortalama olarak İslami finans sektörü %15 büyümüş, aynı büyüme hızını devam ettirmesi durumunda 2020 yılında toplam miktarın 4.3 trilyon dolara ulaşılması tahmin edilmektedir.

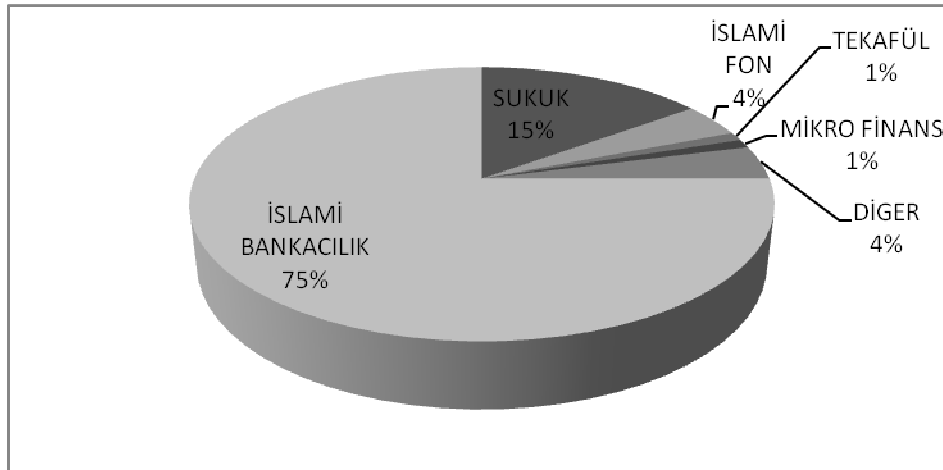
¹ IFCI skoru İslami bankacılık ve finans (IBF) açısından farklı ülkeleri karşılaştırmak ve sıralamak için kullanılan en eski endekstir. 2011 yılından itibaren toplanan datalar ile oluşturulan indeks günümüzde anlamlı bir sonuç verecek düzeye ulaşmıştır. Söz konusu indeksin hesaplanmasında kullanılan temel değişkenler ve ağırlıkları; Tüm yerli ve yabancı İslami bankaların sayısı(%21,8), İslami bankacılık ve finans sistemi içinde yer alan tüm bankacılık dışı kurumların sayısı (%20,3), bir ülkedeki bankacılık ve finans kuruluşlarının Şeriat’a uygunluğunu denetleyecek kurum ve kuruluşların varlığı (%19,7), İslami ve geleneksel kurumların yönetimi altında İslami finansal varlıklar (%13,9), Müslüman nüfus (%7,2), Sukuk için ülkedeki toplam ödenmemiş bakiye (6,6), Resmi yada gayri resmi profesyonel nitelikli beşeri sermaye yetiştirmek için, diploma kursları, diplomalar ve diğer özel eğitim programları dahil olmak üzere İslami bankacılık ve finans operasyonlarına elverişli bir eğitim ve kültür ortamının varlığı (%5,7), İslami düzenlemeler ve kanunlar (%4,9), biçiminde tanımlanmaktadır (Global Islamic Finance Report, 2015: 10)

Şekil 1.2: Dünya’da İslami finansın büyüklüğü ve gelecek tahmini

Kaynak: Global Islamic Finance Report 2017a: 50

Şekil 1.2 de ise varlıkların sektörlere göre dağılımını incelediğimiz de 2016 yılı sonu İslami bankacılık %75, sukuk %15, İslami yatırım fonları %4 ve tekafül ve de İslami mikro finans %1’lik paya sahip olmaktadır. (Global Islamic Finance Report 2017: 36-38).

Şekil 1.3: İslami finansal aktiflerin dağılımı

Kaynak: Global Islamic Finance Report 2017c: 38

1.3.2. İslami Bankacılığın Ülke Bazında İlerleyişi ve Bazı Karşılaştırmalar

Bankalar bireylerin tasarruflarını ekonomiye kazandırırken yalnızca paranın hareketliliğini yani dolaşımını sağlamaktadır. Ancak paranın kendi başına hareket etmesi pek bir mana ifade etmemektedir. Paranın peşinden mal ve hizmetlerinde dolaşıma girmesi ve bu şekilde paranın ekonomiye kazandırılması gerekir. Mal ve hizmete dönüşemeyen para atıl olarak ifade edilmektedir. Geleneksel bankalar para akışını faiz yoluyla sağlamakta iken, İslami bankalarda ise bu süreç mal ticareti ile gerçekleşmektedir (Akhan 2010: 17). İslami bankaların tümü İslami bankacılık hizmeti vermek için kurulmuş olsa da her ülkenin tarihsel süreç içindeki gelişimi ve finansal hizmetlerdeki motivasyonu farklıdır (Emeç 2014: 15)

İran: 1980 yılında gerçekleşen devrimden sonra modern bankaların faizle işlem yapmalarını yasaklamış ve 30 Ağustos 1980 yılında iran meclisi İslami banka sistemine geçmek için ilgili tasarımı mecliste görüşmüştür. Böylelikle iran devletin de 1 Eylül 1983 tarihinde faizsiz finans sistemi yürürlüğe girmiştir (Öztop 2006 : 25).

Malezya: Nüfusun çoğunluğu Müslüman olan Malezya, geleneksel bankacılık sisteminin yanında İslami bankacılık sisteminde, bir alternatif olarak kurulmasına yer vermiştir. Malezya Merkez Bankası, ülkede mevcut olan finans sisteminin alt yapısını geliştirerek, İran ve Pakistan'da kurulan faizsiz bankacılık sisteminden daha etkili ve gelişmiş bir faizsiz finans sistemi kurabilmeyi başarmıştır. Ülkede İslami finans sisteminde çalışan bankalar ayrı bir kanuna ve düzenlemeye tabi tutulmuştur. Ülkede faaliyet gösteren tüm katılım bankalarının hukuk kurallarına uygunluğunu sağlayabilmek için merkezi bir konsey oluşturulmuştur. 1983 yılında çıkarılan İslami bankacılık kanunu ile kendi merkez bankası'na, faizsizlik ilkesi ile çalışan bankaları denetleme ve lisanslama yetkisi vermiştir. Aynı yıl içerisinde çıkarılan devlet yatırım kanunu, faizsiz yatırım sertifikaları ve menkul kıymetlerin ihracına bu yıl içerisinde başlanmıştır (Türkmenoğlu 2007: 23).

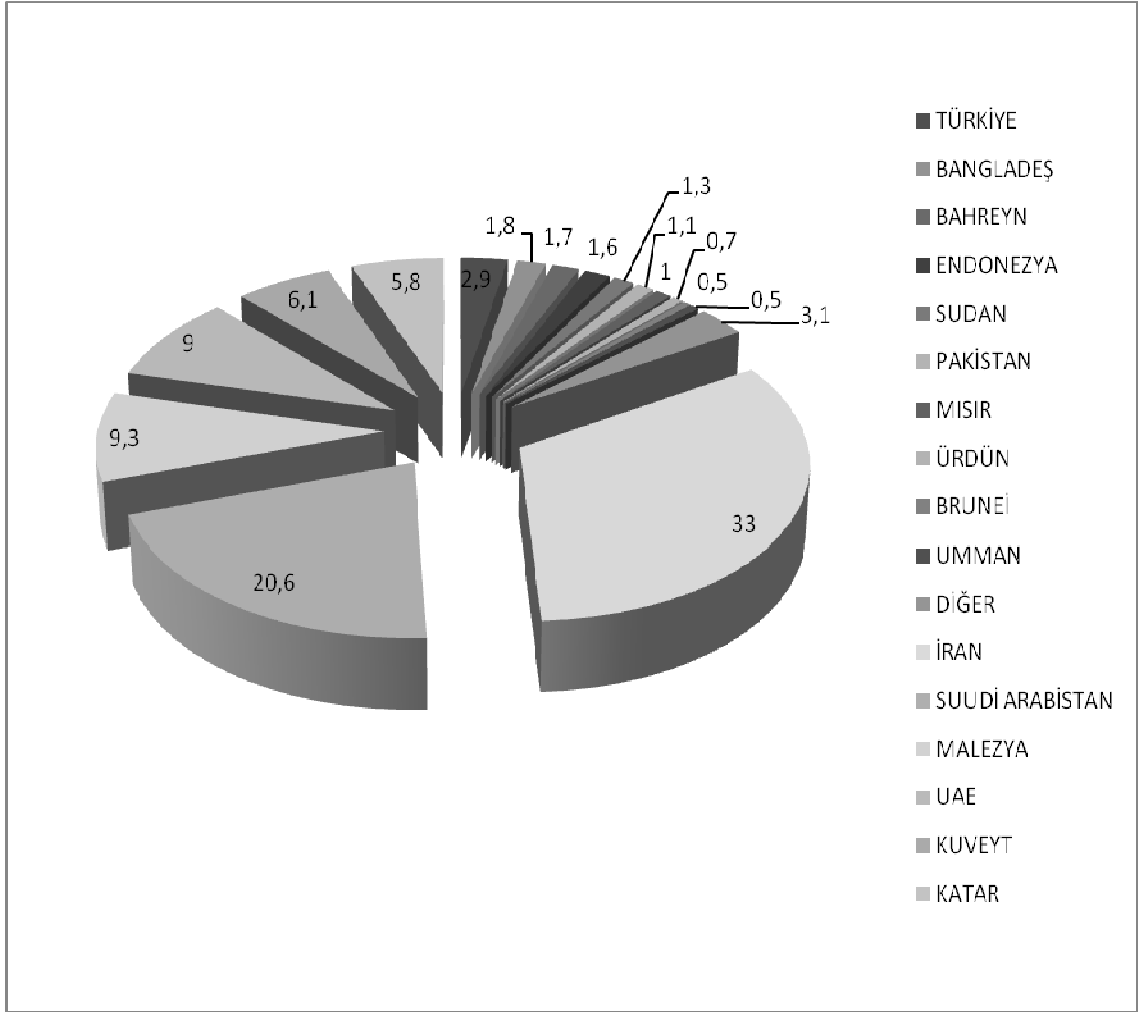
Suudi Arabistan: Diğer ülkelerden farklı olarak ülkedeki alimlerin faiz konusundaki görüşlerinin katı olması nedeniyle faiz, kullanılması kesinlikle yasak olan

finansman enstrümanların başında gelmektedir. Ancak, bankalar yaptıkları işlemlerden masraf (komisyon) alabilmektedir. Ülke de faiz içeren olaylarda, faize izin veren hükümlere yer verilmemektedir (Özbay 2014a: 28).

İngiltere: Avrupa’da katılım bankacılığının en ileri düzeyde olduğu ülkedir. Farklı ülkelerde şubeleri bulunan uluslararası birçok İngiliz bankası dual yapı (ikili işlem) ortaya koyarak, bünyelerinde İslami bankacılık faaliyetlerine yer vermektedir. 2004 ile 2005 yılları arasında finans kanunlarında yapılan düzenlemeler ile İslami bankacılığın önü açılmış ve ingiliz kanunlarına göre “alternatif finans” ismi ile mudaraba ve müşâreke gibi finansal araçlar kullanmaya başlamıştır (Temelli, Çınar ve Boz 2017: 17).

Küresel İslami bankacılığı ülke bazında incelediğimizde Şekil 1.3’te görüldüğü gibi, İslami bankacılık sektöründeki pazar payının %33’ü hala İran’ın üstünlüğünde devam etmektedir. Fakat geçmiş yıllardaki pazar payını koruyamamıştır. 2014 yılında %40,2 olan pazar payı 2015 yılında %37,3’e düşmüş 2016 yılında ise bu oran %33’e gerilemiş ancak küresel pazarda liderliğini korumaya devam etmektedir. İran’ın pazardaki düşüşü bazı nedenlerden dolayı meydana gelmektedir. Ülkede yaşanan ekonomik kriz ve yerel para birimindeki düşüş bu nedenlerden bazılarıdır.

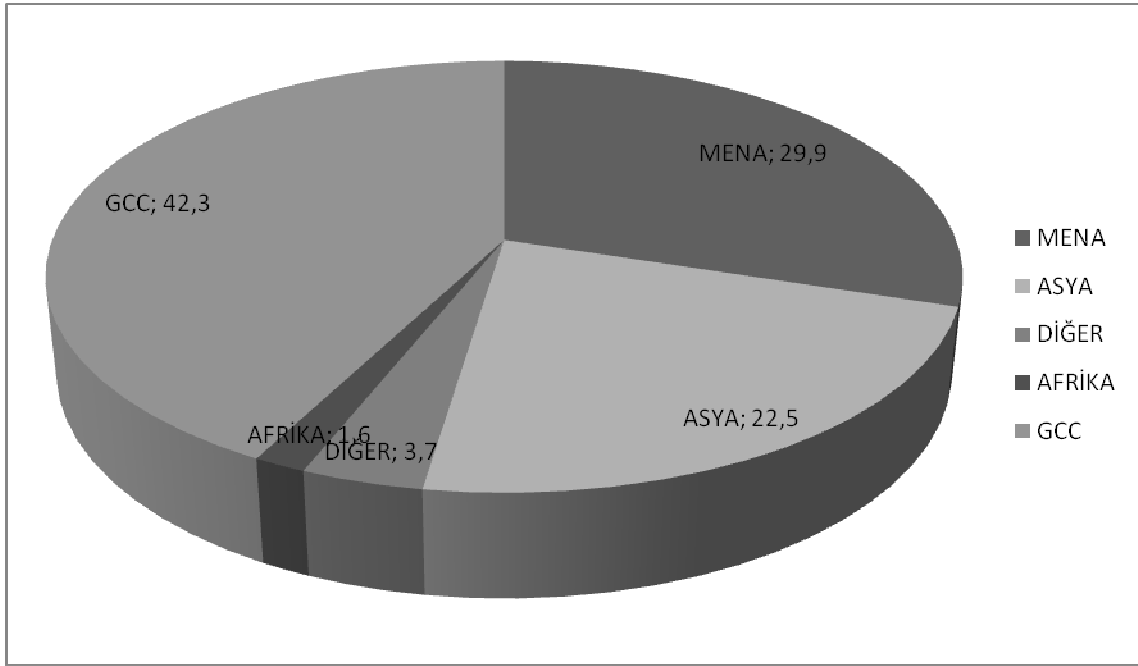
Şekil 1-3’e bakıldığında Küresel İslam Birliği Konseyi ile Suudi Arabistan’ın pazar payını sürekli artırdığı görülmektedir. Suudi Arabistan’ın pazar payı, 2015 yılında %19 iken 2016 yılında %20,6 yükselmiştir. BAE 2015 yılında %8,1’den 2016 yılında %9’a, Kuveyt 2015 yılında %5,9’dan 2016 yılında %6,1’e, Katar 2015 yılında %5,1’den 2016 yılında %5,8’e yükselmişlerdir. Malezya ve Türkiye ise fazla değişim gösterememişlerdir 2016 yılı itibariyle pazar payları sırasıyla %9,3 ve %2,9 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.4: Küresel İslami bankacılık pazar payları (2016)

Kaynak: Islamic Financial Services Board 2017 :9

Bölgesel olarak İslami finans varlıklarının dağılımına baktığımız da ise Şekil 1.4.'te görüldüğü gibi, Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) İslami finansal varlıklar sıralamasında en büyük paya sahiptir. 2016 yılında bölge pazar payını %39,5'dan daha da artırarak %42,3'e yükseltmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın payı hariç, MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) bölgesinin 2016 yılın da % 33,2 olan pazar payı %29,9'a kadar düşmüştür. Bunun nedeni ise İslami bankacılığın azalmasıdır. Asya, küresel ölçekte yavaş yavaş iyileşme göstermektedir. Asya 2016 yılında %21,6 olan pazar payını %22,5 çıkarmıştır. Bugün dünyada İslami bankacılık kuruluşu statüsünde çalışan 135 kurum bulunmaktadır (Tenekeci 2017: 18).

Şekil 1.5: Bölgelere göre dağılım

Kaynak: Islamic Financial Services Board 2017a: 9

Tablo 1.2: Geleneksel ve katılım bankacılık sistemleri arasındaki farklar

Karakter	Katılım (İslami) Bankacılık Sistemi	Geleneksel (Kapitalist) Bankacılık Sistemi
Rehber	Kur'ân (ayet ve hadisler)	Dinsel ya da etik bir referansı olmayan, ekonomizme dayalı bireysel kâr güdüsü.
Finansman etiği	Varlığa dayalı finansman ve borç yükünü azaltmak üzere varlıkları verimli kullanma.	İflaslara yol açan ve borç yükünü arttıran aşırı kredi kullanımı ve finansal kaynakların israfı.
Varlıkları paraya dönüştürme	Bir katılım hesabı sahibi (mudi) hissedarla aynı haklara sahiptir.	Hissedarlardan önce mudilere ödeme yapılır.
Risk ve özsermaye finansmanına katılım	Özsermaye finansmanı, K/Z paylaşımını içeren bir proje için mevcuttur; risk ve kâr paylaşımı birlikte gider.	Yatırım bankalarının aksine, ticari bankalar genellikle özsermaye finansmanına bağımlı değildir. Küçük riskler dışında kalan büyük riskleri ödünç alanlara (borçlulara) yüklerler.
Sermaye getirisi	Atıl paranın (idle money) veya kullanılmayan para, herhangi bir getiri sağlamadığı verimliliğe dayanır; her para sermaye değil, sadece potansiyel sermayedir.	Banka mevduatlarında aylak para bile getiri sağlar.

Tablo 1.3 (devamı): Geleneksel ve katılım bankacılık sistemleri arasındaki farklar

Karakter	Katılım (İslami) Bankacılık Sistemi	Geleneksel (Kapitalist) Bankacılık Sistemi
Kâr-zarar paylaşımı	Çoğu işlem ödünç verenlerin performansından bağımsız, değişebilir getirilere dayanır. Daha büyük risklerin paylaşımı onların daha profesyonelce yönetilmesini zorunlu kılar. Mudiler ve yatırımcılar geleneksel sisteme göre daha yüksek getiri fırsatlarını yakalar.	Banka performansı ile risksiz getiriden pek hoşlanmayan mudi veya yatırımcı getirileri arasında hiçbir bağ yoktur. Geleneksel kurumlar neredeyse risksiz yayılmayı isteyen ödünç verenlerle – ödünç alanlar arasında bir aracı olarak davranırlar.
Zekat	Zekat toplayıp dağıtmak, Katılım bankalarının bir işlevi haline gelmiştir. Katılım bankacılığında vergi yerine zekat geçerlidir.	Devlet vergileri bir olasılıkla aynı amaca hizmet eder; ancak biçimi ve yönetimi farklıdır
Birleşik faiz hesaplama	İslami bankalar ilk değerden (varsayılandan) daha fazlasını hesapta tutmazlar.	İlk değere (varsayılan) ek olarak para bulundurulabilir
Para piyasasından borçlanmak	İslami bankalar için para piyasasından ödünç almak görece zordur.	Ticari bankalar için ise bu, temel likidite kaynağıdır
Müşterilerle ilişkiler	Bir İslami bankanın müşteri kitlesiyle yakınlık derecesi; ortak, yatırımcı, tüccar şeklindedir.	Geleneksel bankanın bu ilişkideki statüsü ise alacaklı (creditor) ve borçlu (debtor) statüsüdür.
Anapara garantisi	Yok	Sistemde kurulu
Mevduat sigortası	Genelde yok. (Türkiye’de yeni Bankacılık Kanunu’na göre var.)	Kısmen var.

Kaynak: Akhtar, 2005:25-7; Shaikh, 2010:122-vd; SCRIBD, 2010:9-10

1.4. Türkiye’de İslami Finansal Sistemin Gelişimi

İslamiyet’in faizi yasaklaması, ülkede yaşayan bireylerin belli bir kesiminin ticaret, tarım, ve hayvancılık gibi faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerini bankalarda değerlendirmek yerine, yastık altında saklamayı tercih etmesine neden olmaktadır. Halk arasında “yastık altı” olarak ifade edilen bu tasarruflar halkın faiz’e karşı olan hassasiyeti nedeniyle bankacılık/finans sistemine dâhil etmediği, evinde veya işyerinde bir köşede saklamayı tercih ettiği, Türk lirası, Dolar ya da altını ifade etmektedir (Baykara ve Yayar 2012: 25). 1970’lerden sonra faizsiz finansal kurumların ve araçların Türkiye’de oluşmasıyla beraber bu atıl tasarrufların ekonomiye aktarılmasında önemli bir alternatif olmuştur.

1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Finansal Sistem

Cumhuriyet öncesi yıllarda, Tanzimat dönemine kadar bankacılık ile ilgilenilmemiştir. Gerekçesi ise sanayi devriminde Osmanlı Devletinin Avrupada’ki gelişime uyum sağlayamaması ve kapalı ekonomik sistemin var olmasıdır. Daha sonra 1847 yılında Osmanlı Devletinde İstanbul Bankası adında ilk banka kurulmuştur. 1852 yılına kadar hizmet veren Osmanlı Bankasının kurucuları ise sarraf ve galata bankerleridir. Osmanlı döneminin en önemli bankası ise 1863 yılında Fransız ve İngiliz sermayesi ile kurulan ve 1925 yılına kadar faaliyetine devam eden Osmanlı Bankası (Bank-ı Osman-i Şahane)’dir. 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket sandıkları”, ise 1888 yılında kurulan Ziraat Bankası’na dönüşerek ilk milli sermayeyle kurulan banka olmuştur (Güney 2012: 2). 1913 yılında Adapazarı’nda girişimci bir grup tarafından ülkemizde faaliyet gösteren yabancı bankalara bir alternatif olarak Adapazarı İslam Ticaret Bankasını kurmuştur. Bu bankanın sadece ekonomik yönden bir anlamı olmadığını bunun ötesinde, sosyal arka planı da olan yabancı bankalara karşı bir reaksiyon içermektedir (Fındıkoğlu 1966: 36).

Cumhuriyet sonrası dönemde ise bankacılık faaliyetleri açısından baktığımızda cumhuriyetin ilanıyla başlamış ve de ilerleyişini sürdürmüştür. 1923-1932 yılları arasında çok fazla küçük ölçekli bankalar kurulmuş fakat 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhran sebebiyle bu bankaların görevlerine son verilmiştir. Bu dönem de kurulan bankalar, 1924 yılında Türkiye İş Bankası, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası, 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası (1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası’na dönüşmüştür.) olmak üzere üç tanedir. 1929 yılındaki kriz, devletçilik ilkesini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle 1930-1938 yılları arasında büyük ölçekli devlet bankaları kurulmuş ve bunlar; 1930 yılında T.C Merkez Bankası, 1933 ‘te Sümer Bank ve İller Bankası, 1935’te Eti Bank, 1937’de Deniz Bank ve 1938 ‘de kurulan Halk Bankası’dır. 1944 yılında ise Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1953 yılında Demirbank ve 1955 yılında Pamuk Bank, kurulmuştur. 1980 yılı sonrası dönem ise Türk bankacılığı sektörünün halen devam eden politikaların sürdürüldüğü bir süreçtir. Ülkemizdeki yerel bankacılık faaliyetlerimiz dışa açılmış ve yabancı bankaların ülkemizde şubeleşmeye başlaması,

bankacılık sektöründeki rekabeti ve kaliteyi arttırmıştır. Katılım bankacılığı veya Faizsiz bankacılık temelini oluşturan Özel Finans Kurumlar Birliği, Türkiye Katılım Bankalar Birliği'ne 5411 sayılı kararla dönüştürülmüştür (Güney 2012: 2-3; Takan ve Boyacıoğlu 2011: 7-11).

1.4.2. Türkiye'de İslami Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

İslami finans kurumlarının ve araçlarının Türkiye'ye girişi oldukça geç olmuştur. Bu Türk Finansal sistemi için bir kayıptır. Lakin son 10 yılda gerçekleşen yasal düzenlemeler ve kurumsal gelişmeler Türkiye'nin bu yönde pozitif bir ilerleme göstermesine ve küresel pazarda, rekabete ortak olmasını bizlere göstermektedir.

Türkiye, ilk defa 1975 yılında İKB (İslami Kalkınma Bankası)'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. 1984 yılında ise sermayedeki payını arttırarak İKB'nin en büyük hissedarlarından biri olmuştur. Bu nedenle Türkiye, İslam Kalkınma Bankası'nın yönetim kurulun da sürekli üye bulundurma hakkına sahip olmuştur. Böylelikle Türkiye devleti, 56 (elli altı) İslam ülkesi arasında ekonomik işbirliği programlarının gerçekleştirilmesi, dış ticaretin artması, altyapı yatırımlarının desteklenmesi, özel sektörün teşvik edilmesi ve çeşitli finansman araçların geliştirilmesinde büyük rol oynayan ve işlem hacmi 30 milyar dolara ulaşan, Dünya'nın önde gelen finans kuruluşlarından biri olan İKB bünyesinde yerini alarak etkinliğini artıma imkanı elde etmiştir (Bereket dergisi 1997: 9).

Türkiye'de İslami bankacılığın geçmişi 70'li yıllara kadar gitmektedir. İlk olarak 1975 yılında Devlet ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. Fakat 1978 yılından başlayarak geleneksel bankalar gibi faaliyetlerine başladığında tüm özelliğini kaybetmiştir. Bu başarısızlık durumundan sonra 1983 yılında tekrar bu konu gündeme getirilmiş ve 16 Aralık 1983 tarihli 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile katılım bankalarının ülkemizde faaliyet göstermelerine izin verilmiştir. Bu kurumlara Özel Finans Kurumları ismi verilmiştir. Bu kurumların statüleri 2005 yılından itibaren 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı yeni Bankalar Kanunuyla Katılım Bankası'na dönüştürülmüştür. Günümüzde hala geçerli olan Katılım Bankaları olarak

isimlendirilmektedir (Kaya 2012: 167-169). Ülkemiz de 1985 yılında ilk kurulan katılım bankası Albaraka Türk'tür. Yine aynı dönemde Faisal Finans Kurumu, 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu, 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu, 1996 yılında Asya Finans Kurumu ve 2005 yılında Türkiye Finans Kurumu kurulmuş ve faaliyete başlamıştır (Kınalı 2012: 68). 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası ve 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası ile bu alanda ivme kazanılmıştır. Şu anki duruma baktığımızda Türkiye'de beş Katılım Bankası faaliyetlerine devam etmektedir (Albaraka 2015: 8). Katılım bankalarının sisteme dâhil olmasıyla birlikte 2013 yılında 45'e kadar gerileyen banka sayısı 2015 yılında 52'ye yükselmiştir (Arıcan ve Yücememiş 2017: 48).

İslami veya faizsiz bankacılık diye de isimlendirilen katılım bankacılığı, dünyada ki örneklerine kıyasla ülkemize geç girdiği görülmektedir. Ancak İslami bankacılığı hazırlayan gerekçelere bakıldığında diğer islam ülkelerinden çok ciddi farklılıklar gözlenmemektedir. İslami bankacılığın doğuşunu hazırlayan gerekçeler açısından dini sebepler diğer ülkeler de olduğu gibi ülkemizde de aynen geçerlidir (Eskici 2007a: 14). Türkiye'de İslami bankacılık yolunda ilk çalışma, 11 Kasım 1975 yılında ve 13 sayılı KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile kurulan "Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş."nin (DSİYAB), İslami bankacılık konusunda Kâr/Zarar ortaklığı prensibini esas alan, faizsiz kredi ya da faizsiz finansman ihtiyacı için kurulmasıdır. Bu bankanın kuruluş sözleşmesinde dikkat çeken yönetim kurulunun, faizli ve faizsiz çalışmayı tercihe bırakmış olmasıdır. Diğer bir konu ise sözleşmede; bankaya fon toplama ve yurt dışında şube açma yetkisi verilmemiş olmasıdır. Böylelikle bu, bankanın sınırlı faaliyet alanından dolayı, proje denetimi yapan küçük bir şirket şekline dönüştürmüştür. Söz konusu yönetim kurulu bu karmaşık durumu çözmek için, 1978 yılında yönetim kurulu karar alarak "DSİYAB faizli olarak çalışacaktır" kararını almıştır. Daha sonra bu bankanın ismi 1988 yılında "Türkiye Kalkınma Bankası" olarak değiştirilmiştir (Akın 1986b: 281).

Ülkemizde İslami bankacılık faaliyetleri 16.12.1983 tarihinde 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "Özel Finans Kurumları" ismi altında ilk İslami bankaların kurulması için temeller atılmıştır (Resmi Gazete 1984: 4). Karara ilişkin

tebliğ 25 Şubat 1984 tarihli resmi gazetede yayınlanmış ve ilgili kararnamenin yürürlüğü girmesiyle, 1985 yılında “Al-Baraka Türk ve Faisal Finans” finans kurumları, 1989 yılında Kuveyt-Türk Evkaf Finans Kurumu ülkemizde kuruluşlarını gerçekleştirmiştir (Karaman 2009: 47; Zerka ve En-Neccar 2009). Özel finans kurumu isminin oluşturduğu sorunları ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalar 2005 yılı 5411 sayılı kanunla; özel cari ve katılma hesapları yoluyla para (fon) toplamak ve kredi kullanılmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlara “Özel Finans Kurumu” yerine “Katılım Bankası” adı verilmiştir (Tkbb 2005: 33). 2006 yılında ismi değiştirilen “Özel Finans Kurumu” belirtilen bu son değişiklikle “Katılım Bankası” adına dönüşerek sadece isim değişikliği yapılmıştır. Kurumlar hakkında işleyiş ve düzenleme alanında herhangi bir değişime gidilmemiş, sadece unvan değişikliği olmuştur (Celebcioğlu 2017: 20).

Türkiye de 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş, 1995 yılında İhals Finans A.Ş ve 1996 yılında kurulan Asya Finans A.Ş kurulmuştur. 2001’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ile İhlas Finans iflas etmiş ve aynı yıl Ülker grubu tarafından devralınan Faisal Finans, Family Finans ismini almış ve 2005 yılında bu banka Anadolu finans ile birleşerek Türkiye Finans Katılım bankası olmuştur (Özsoy 2012: 22-23). Mayıs 2015 tarihinde Ziraat Katılım ve Şubat 2016 yılında Vakıf Katılım İslami bankacılık sektörüne katılmıştır. Haziran 2016 yılından itibaren Türkiye’de 6 katılım bankası faaliyet göstermekteydi. Fakat Bank Asya’nın kapatılmasıyla birlikte bu sayı 5’e düşmüştür ve bu bankalar faaliyetlerine devam etmektedir (Celebcioğlu 2017a: 24).

Tablo 1.4: İslami bankacılığın son dönemlerdeki ilerleyişi

Hükümet Görev Süreleri	İslami Finans Programı	Gelişmeler
62. Hükümet 29.08.2014-28.08.2015	Faizsiz bankacılığın geliştirilmesi için kamu sahipliğinde katılım bankalarının kurulmasına yönelik çalışmalarını sürdüreceğiz (s. 119)	İlk kamu katılım bankası (Ziraat Katılım) kuruldu (2015)
64. Hükümet 24.11.2015-24.05.2016	Faizsiz finans alanında koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma oluşturacak, bu alana uygun etik ilkeleri ve kurumsal yönetim ilkelerini belirleyeceğiz. Ürün ve hizmet çeşitliliğini artıracamız (s.77). Kentsel dönüşüm projelerinde sukuk gibi yeni finansman araçlarının önünü açacak düzenlemeler yapacağız (s. 125).	Vakıf Katılım (2016), Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu (2015) ve BDDK Uygulama-V Dairesi kuruldu (2015).
65. Hükümet 24.05.2016- ...	Faizsiz finans alanında koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma oluşturacak, bu alana uygun etik ilkeleri ve kurumsal yönetim ilkelerini belirleyeceğiz. Ürün ve hizmet çeşitliliğini artıracamız (s. 125). Faizsiz finansman yöntemlerinin payının artırılması ve bu finans araçlarına daha fazla katılım sağlanması amacıyla teşvik edici vergisel düzenlemeler yapacağız. Kentsel dönüşüm projelerinde sukuk gibi yeni finansman araçlarının önünü açacak düzenlemeler yapacağız (s.107)	Türkiye Varlık Fonu kuruldu (2016)

Kaynak: 62. Hükümet: 2014:119; 64. Hükümet 2015:77-125 ; 65. Hükümet 2016:107-125

1.4.2.1. Ticari Bankacılık Faaliyetleri

Ticari/Modern bankalar, kısa vadeli olmak üzere kredi veren bankalardır. Verdikleri krediyi kendilerine topladıkları mevduat ile karşılar ve bu nedenle ticari bankaları, “kredi satın alan ve kredi satan kuruluş” olarak tanımlanabilmektedir (Özaydın 1998: 1). Modern bankalar kâr amacı olan kuruluşlardır. Bu açıdan baktığımızda diğer işletmelerle benzerlik gösterir. Özellikle sermaye piyasası gelişmiş olan ülkelerde birey ve grupların paralarını yatıracağı pek çok yer vardır. Bunların çoğunda banka ismi altında ticari bankalar, tasarruf bankaları, yatırım bankaları gibi isimler altında toplanır (Geylan 1985: 16-17). Öz sermayeleri genellikle az olmaktadır. En önemli kaynakları bireylerden toplanan birikimlerdir. Kısa vadeli fon ve kredi konularında uzmanlaşmışlardır. Ticaret ve sanayi işletmelerine kısa süreli olmak üzere işletme sermayesi sağlamaktadır. Bütün ticaret bankalarının en bilinen iki tür işlevi vardır. Bunlar; borç almak ve borç vermektir. Borç almak, çoğunlukla mevduat

şeklinde, borç vermek ise, iskonto şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan ticaret bankalarına mevduat ve iskonto bankaları da denilmektedir. Ticaret bankaları, çalışmalarına verecekleri yöne göre, ülkedeki ekonomik faaliyetlerin doğru ve faydalı bir şekilde gelişmesini sağlayabilecekleri gibi, aksi durumda ise enflasyonist eğilimlerin harekete geçmesine ve ekonomik faaliyetlerin daralmasına neden olabilmektedir (Coşkun 2006: 61).

Ticari bankaların temel işlevlerine baktığımızda, başlıca görevi bireylerden veya ticari müşterilerden mevduat alma ve bu fonları borç vermek için kullanılabilir hale getirmektir. Net tasarruf sahiplerin fonlarını, paraya ihtiyacı olan borçlulara aktarılması kredi yaratma süreci olarak bilinir. Bu sürece baktığımızda banka önce mevduat aldığı için borçlu, daha sonra da kredi verdiği için alacaklı duruma geçer. Bankaların diğer bir fonksiyonu güvene dayalı hizmetleri menkul kıymet piyasaları yoluyla müşterilerine sunmaktır. “Güvene dayalı” terimi, paranın gerçek sahibinin yatırım yapması yerine yatırımcıya sahip bankanın kendi inisiyatifine göre parayı değerlendirmesidir. Bu bağlamda banka, müşteriye yatırım danışmalığı yapar ve aynı zamanda emanet menkul kıymet tutmaktadır (Geisst 1993: 27-28). 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 4. maddesinde göre ticari bankaların gerçekleştirebilecekleri faaliyetler aşağıdaki maddeler ile belirtilmiştir. Buna göre;

- ✓ Mevduat kabulü,
- ✓ Nakdi ve gayri nakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri,
- ✓ Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri,
- ✓ Bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri
- ✓ Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
- ✓ Saklama hizmetleri,
- ✓ Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi,
- ✓ Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,

- ✓ Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- ✓ Sermaye piyasası araçlarının alım satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- ✓ Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- ✓ Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,
- ✓ Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,
- ✓ Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- ✓ Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- ✓ Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- ✓ Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,
- ✓ Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,
- ✓ Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler,
- ✓ Hazine Müsteşarlığı ve/veya merkez bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı (Bankacılık Kanunu 2005: 9539-9540)

1.4.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkışı

Ülkemiz de yaşayan toplumun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olmasının sonucu olarak para, borç ve alışveriş işlemlerinde faizin İslam dini tarafından yasaklanmış olması gerçeği hiçbir zaman akıllardan silinmemiştir. Bu gerekçe ile dini inançlara zıt düşmeyecek Katılım bankacılığı anlayışının ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun farkına varan devlet yöneticileri 1980’li yılların başlarında İslami finans kurumlarının ülkemiz de kurulmasına ve faaliyet göstermelerine izin verilmiştir. 1985-1990 yılları arasında üç özel faizsiz finans kurum faaliyete başlamıştır. Bu kuruluşlar

topladıkları büyük miktardaki fonlarla Türk bankacılık sistemi içinde dikkatleri üzerlerine çekmiştir (Canbaz 2013: 39). Türkiye'nin parçası olduğu islam coğrafyasın da katılım bankacılığı modelinin yaygınlaşmasıyla birlikte, islam ülkelerinin bu bankalar aracılığı ile transfer ettikleri yabancı sermayeden faydalanmak, faizin haram olduğunu kabul eden ve tasarruflarını yastık altında tutan tasarruf sahiplerini mali sistemle buluşturmadır. Ayrıca İslami bankacılığın anavatanı olan Arap ülkeleriyle de ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkileri geliştirmek gibi ülkemiz de katılım bankalarına ihtiyaç duyulmasının çeşitli gerekçeleri arasında gösterilebilir (Kalaycı 2013a: 61).

1.4.2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları

İslami bankaların veya diğer bir ismi olan katılım bankacılığının ana amacı faize karşı olan ve bu nedenle tasarruflarını yastık altına saklayan bireylerin atıl duran fonlarını ülke ekonomisine kazandırarak ülkenin gelişimine ve büyümesine katkıda bulunmaktadır (Deran ve Özulucan 2009: 88). İslami bankaların belli başlı amaçları şöyle sıralanabilir;

- İslami kaideler doğrultusunda ülkenin genel olarak ekonomik durumunu iyileştirmek,
- Her türlü sektörde faaliyet gösteren firmalara fon sağlamak,
- Bankaların faaliyet gösterdikleri toplumun gelişimini ve kalkınmasını sağlamak,
- Yatırımlardan elde edilen getiriye garanti etmek ve bu getiriye sürekli kılmak,
- Sosyo-ekonomik hedeflere ulaştırmak,
- İslami bankacılığı birtakım faaliyetler ve kurallarla daha geniş alana yaymak,

Tasarrufu, kamu bilicini, giyim ve gıda harcamalarını makul düzeyde tutmak israfı önlemek, çevreye ve sağlığa zararlı malları yasaklama bunların dışında kumar, bahis gibi oyunların olumsuz etkilerinden insaları korumak için katılım bankacılığın yayılması hedeflenir (Islamic Banking. <https://sites.google.com/site/ib22092010/objrc> 07 Nisan 2018'de erişildi).

Bunların dışında; sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılması, dengeli bir finans sisteminin kurulması, bankacılık alanındaki konumun daha ileriye götürülmesi, yeni hizmetler geliştirme, toplumsal hizmet ve dayanışma olarak açıklanabilir (Türkmenoğlu 2007a: 34).

1.4.2.4. Katılım Bankacılığı Mevzuatı

Ülkemiz de katılım bankacılığı, diğer geleneksel bankalar da olduğu gibi 19.10.2005 yılında çıkan 5411 sayılı (171 maddelik) Bankacılık Kanunu'na tabi olmaktadır. Buna göre geleneksel bankalarla aynı statüdedir. Bu Kanundaki “banka” ibaresinin açılımı “mevduat bankası, katılım bankası, yatırım ve kalkınma bankası” şeklinde ifade edilmektedir. Katılım bankaları, ticaret ve şirketler hukuku açısından anonim şirketi (A.Ş) statüsündedir. Katılım bankalarının yapabileceği faaliyetler bu kanunun 4. Maddesinde sıralanmıştır. Mevduat bankalarının yaptığı bütün faaliyetler katılım bankaları içinde geçerlidir. Katılım bankaları, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) izin alarak faaliyet yapabilirler. Kanuna göre gerçek kişilere ait katılım fonu (özel cari ve katılım hesapları), tasarruf mevduatı gibi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından sigorta edilir. Bankacılık mesleğini geliştirmekten sorumlu olan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB)'nin görev, yetki ve sorumlulukları 79. Madde de düzenlenmiştir. Buna göre; (Bankacılık Kanunu 2005a: 9539-9540).

Katılma hesabı: Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır

Katılım fonu: Katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı,

Özel cari hesap: Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları, ifade eder.

2002 yıllarındaki bankacılık kanununda katılım bankalarında, diğer ticari bankalarda olan TMSF güvencesi, bu bankalar da yoktu, ancak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile katılım bankaları için önemli bir değişiklik olmuştur. 4672 sayılı Bankacılık Kanunu ile oluşturulan ve 100.000 TL'ye kadar olan hesapları güvence altına alan "Güvence Fonu'nun" kaldırılarak TMSF'ye devredilmesi ile güven oluşturulmuştur. Bu kanun ile birlikte bu kurumlarda hesapları bulunan hesap sahiplerinin 100.000 TL'ye kadar olan kısmı, TMSF güvencesi altına alınmıştır (Ustaoglu 2014: 36).

Katılım bankaları 5411 sayılı KHK da mevduat kabul edemez, ancak diğer belirtilen faaliyetlerde bulunabilir. Aynı şekilde Ticaret bankaları ise finansal kiralama ve katılım fonu kabulü, yatırım ve kalkınma bankaları ise mevduat ve katılım fonu kabulü gerçekleştiremez (Bankacılık Kanunu 2005b: 9539-9540).

5411 sayılı kanun katılım bankalarının işlemleri ile ilgili temel bazı standartlar getirmektedir. Ancak, Katılım bankalarının faaliyetlerinde İslamî açıdan uygunluk konusunda ayrıntılı bilgiler içermemektedir. Bu gerekçe ile katılım bankaları yaptıkları finansal işlemlerin İslamî esaslara uygunluğunu incelemek ve onaylamak amacıyla konu hakkında uzman kişilere danışılmakta ve yardım almaktadır. Bazı katılım bankaları karar vermek için fetva kurumları oluştururken, bazıları ise akademisyenlerden yardım almaktadır (Serpam 2013a: 8).

II. BÖLÜM

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS ARAÇLARI VE UYGULAMALARI

2.1. İslami Finansa Uygulanan Temel Finansman Yöntemleri

Modern finans, paranın kendisini bir sermaye olarak görmektedir. Bu durumda elde ettiğimiz gelir, ilgili yatırımın zaman değeriyle orantılı olmaktadır. Fakat İslami finans varlık temeline dayalı bir sistemdir. Bunun için geleneksel finansa olduğu gibi parayı bir sermaye, diğer bir deyişle meta olarak görmemektedir. Toplumsal refahın artması için paranın üretken faaliyetlerde kullanılması ilk sırada yer almaktadır. Bu manada İslami finans vade yani zaman farkını meşru görmektedir. Paranın yatırıma dönüşmesi, somut bir varlığa fiziki olarak sahip olabilmek, ekonomik açıdan kullanıma katkı sağlama şeklinde olur (Cox ve Others 2005: 137). Reel varlıkların ticaretinden elde edilen kârlarla, hizmet, kira ve yararlanma hakkının transferinden elde edilen gelirler gibi bu kapsamda değerlendirilmektedir (Ainley ve Others 2007: 4).

İslami finans alanında uygulanan yöntemler dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar; ortaklık yöntemleri, ticaret yöntemleri, diğer finansman yöntemleri ve destek uygulamalarıdır.

Ortaklık yöntemi; emek-sermaye ortaklığı olan mudarebe (mudarabah), sermaye-sermaye (artı emek) ortaklığına muşarake (musharakah) ve diğer ortaklık yöntemleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ticaret alanında ise, kâr paylı satış olarak isimlendirilen murabaha, vadeli teslim yöntemi olan selem, eser sözleşmesi olarak isimlendirilen istisna ve kiralama olarak icare yöntemleri kullanılmaktadır. Sukuk ve

tekaful ise günümüzde uygulama alanı bulan diğer finansman yöntemleridir. Doğrudan getiri sağlamayan ancak, sürecin işlemesi amacıyla diğer yöntemlerle birlikte sistemde kullanılan destek uygulamalar ise teverruk, vekâlet ve karz-ı hasendir (Çürük 2013: 39-40).

2.1.1. Destek Uygulamalar

2.1.1.1. Teverruk

Nakde ihtiyacı olan bir bireyin, nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla bir kişiden vadeli olarak satın aldığı malı başka bir kişiye peşin olarak satmasına “Teverruk Satış” yani “Ters Murabaha” denilmektedir (Yanpar 2014: 172). Demir, platin gibi kıymetli madenlerin, ikincil piyasalarda satılarak nakde dönüştürülmesi ile ortaya çıkarılan para olarak tanımlanmaktadır (Aktepe 2012: 38). Sıkça kullanılan teverruk yöntemi ise dini alanda tartışmalı olup bazı kişiler tarafından mekruh ya da haram olduğunu söyleyenler kadar mübah olduğunu söyleyenlerde bulunmaktadır. Kuveyt Türk Katılım Bankası Danışma Kurulunun verdiği karar; âdet haline getirilmeden kişinin teverruk satışından istifade edebileceği kararını vermiş, buna göre, banka bir malı piyasadaki peşin alıp müşteriye taksitle satacak; sonra müşteriden aldığı vekâletle onun adına malı piyasada peşin satın bedelini müşteriye verecektir.

Hayrettin Karaman’a göre ise, “arada bir malın gerçek anlamda alım ve satımı bulduktan sonra mesele murabaha uygulamasının bir çeşidi olur; bu duruma caiz dememek için bir sebep yoktur” (Aktepe 2014:35). Vadeli bir bedelle alınan bir malın tekrar malın satıcısına satılmasını ifade eden ve İslami finansla uygun olmayan “iyne satışı”na benzerlik gösteren bu yöntem zaman zaman eleştirilmektedir. Bu gerekçe ile teverruk işlemi yapılırken bazı hususlara uyulması gerekir. Bu uygulamanın meşruiyeti açısından önemlidir.

- ✓ Emtia üçüncü tarafa satılmadan önce satıcının mülkiyetine geçirilmelidir
- ✓ Emtianın var olduğu tespit edilmeli ve satıcının diğer ürünlerinden ayırt edilmelidir.
- ✓ Bağlayıcı bir taahhütte bulunmuş ise bu vaat tek taraflı olmalıdır.

- ✓ Emtianın sözleşme yapılan yerde mevcut bulunmadığı durumlarda, satışın göstermelik olmaması için, malın nitelikleri, miktarı ve bulunduğu yer müşteriye gösterilmelidir.
- ✓ Sözleşme konusu altın, gümüş veya döviz olmamalıdır.
- ✓ Emtia'ya hakiki veya hükmi olarak sahip olunmalıdır. Malın teslim alınmasına engel hiçbir kayıt ve faaliyet bulunmamalıdır.
- ✓ Teverruk alıcının kuruluştan aldığı malı satmak üzere bizzat kuruluş veya onun vekili arasında bir yetkilendirme söz konusu olmamalıdır.
- ✓ Emtia, iyne satışında olduğu gibi malın ilk satıcısı Bai Al Inahına (îne satış) değil, mutlak surette üçüncü bir şahsa satılmalıdır
- ✓ İslami banka, müşteriye sattığı malı, müşteri adına satacak bir üçüncü taraf için vekâletname düzenlememelidir (AAOIFI 2012: 574).

Teverruk ülkemizde uygulanışı konusunda caizlik tartışmaları nedeniyle sistemde yoğun olarak yer bulmamaktadır (Çürük 2013: 44).

Teverruk uygulaması Orta Doğu pazarında özellikle Suudi Arabistan'da yeni bir gelişmedir. Ancak uygulamaya önemli ölçüde direnç gösterilmektedir. Uygulama olarak meşru görülsede faiz'in temeline benzer olduğu için, aynı ürünü birkaç borçluya satılabilir olması uygulamaya birçok bilim adamları (alimler) tarafından karşı çıkılmaktadır (Iqbal ve Mirakhor 2011: 86).

2.1.1.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)

Karz, sözlük anlamındaki karşılığı "kesip koparmak, karşılık vermek" manasına gelmektedir. Terim olarak ise, "geri ödenmek üzere verilen mal veya borç verme" demektir (Apaydın 2001:520). Borç alan kişi sadece aldığı miktarı veya tutarı kadar geri ödemekle yükümlüdür (Shanmugam ve Zahari 2009: 20). Ödeme zamanının uzatılması halinde herhangi bir fazlalık ya da tazminat istenemez (Iqbal ve Molyeneux 2005: 14). İslami bankacılık alanında kullanılmakta olan karz akdi, daha çok finans kurumlarının; personeline, güvenilir müşterilerine, öğrencilere, küçük ölçekli projelere destek olmak amacıyla finansman sağlanan kişi ve kurumlara verilmektedir (Bayındır 1995: 17).

Kaynağını, riba'ya bulaşmadan katılım hesabı yoluyla tasarruflarını değerlendirmek isteyen bireylerin İslami finans kurumlarına yatırdıkları fonlardan ihtiyaçlarını karşılayan karz-ı hasen kredisi; bankanın kendi parası olmamasından ötürü, İslami finans kurumlarını ticari ve sorumlu davranmaya zorlamaktadır. Çünkü katılım hesabı yoluyla katılım bankalarına para yatıran bireylerin, yatırdıkları fonlar karşılığında bir kâr payı beklentisi oluşmaktadır. İslami bankalar söz konusu bu beklentileri, ellerindeki emanet fonları verimli ve kârlı projelere yönelterek karşılayabileceklerdir. Karz-ı hasen kredisinde önemli olan; para dışında krediye konu olan malların misli olmaları, piyasada her zaman bulunabilir nitelikte benzerlerinin var olması durumudur. Bundan dolayı para, altın, gümüş, buğday, bal, yumurta ve arpa gibi ölçülebilir nitelikte olup ve piyasada benzeri bulunabilir nitelikte olan mallarda karz-ı hasen işleminin yapılması mümkündür. İslam akdinde, karz-ı hasen dışındaki her borcu geciktirme mümkün olmakta iken, karz-ı hasen sözleşmesinde alınan para ya da malın iadesinde geciktirme mümkün olmamaktadır (Bilmen 1986: 94-104). Karz-ı hasen işlemi, tüketilerek istifade edilen mallar (misliyat-misli mallar) üzerinde gerçekleştirilebilmektedir (Yaran 1997: 223).

Diğer bir ifade ise karz, aşağıdaki dört grup mal üzerinde, değerleri veya mislileri ile geri ödenmek şartıyla, gerçekleştirilebilir:

- 1- Nukut: Altın, gümüş ve piyasada kullanılan paralar,
- 2- Mekilât: Kilo ile ölçülebilen mallar,
- 3- Veznî: Tartı ile satılan mallar,
- 4- Adediyyat: Kişiler arasında değeri fazla değişmeyen adetli mallar (Karaçöğür 1974: 117):

İslami kiadelerin uygulamasına izin verdiği tek boç verme işlemi faizsiz borç anlamında olan karz-ı hasendir. Karz-ı hasen daha çok geliri az olan kişilere temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla verilen borçtur. Bunun için, bu borçların miktarları küçük ve etkileri sınırlıdır. Karz-ı hasen de belirlenen zaman bağlayıcı değildir. Alacaklı olan kişi, istediği zaman alacağını isteyebilme hakkına sahiptir. Bu sebeple karz-ı hasen yoluyla, istenilen miktarda parayı bulmak kolay olmadığı gibi ne zaman isteneceği belli olmayan bir para ile de önemli ekonomik faaliyette bulunmak

imkânsızdır. Günümüz uygulamalarında İslami bankaların bu yöntemle borç vermesi son derece az görülmektedir. Ayrıca bireysel veya kurumsal müşterilerle yapılan karz-ı hasen sözleşmelerinde belli bir teminat altında kredi verilmekte ve islami bankaların bu çeşit kredilerde, kredi miktarına bağımlı olmadan yani bağımsız olarak, ek ödemenin faiz benzerliği taşımasından kaçınmak için bir miktar ücret talep etmektedir (Tok 2009a: 11).

Katılım bankaları, bir şirkete karz-ı hasen kapsamında genellikle belli durumlarda fon sağlamaktadır. Bunlar;

- Bankanın yatırım yapmaya ilgisi olduğu bir firmanın ya da kredibilitesi yüksek olan bir müşterinin nakit akımında yaşanan sorunların çözümünde,
- Bankanın firmaya çeşitli türlerde ortaklığı bulunduğu durumlarda, çalışma sermayesinin finansmanında,
- Bankada yüksek mevduatı olan müşterilere, bu tür krediler sağlanabilir (Haron ve Azmi 2009: 138)

Çoğu zaman bankaların, çok aşamalı ve bileşenli projeleri finanse etmesi gerekmektedir. Karz finansmanı bu gibi durumlarda kullanılabilir. Bu durumda karz finansmanı, oluşan boşluğu doldurabilmekte ve eksik durumda kalan diğer araçları tamamlayabilmektedir. Bu aracın, sözleşme maliyetini düşürmesi, onu İslami bankalar için popüler hale getirmektedir. Nitekim bankalar beraberindeki diğer araçlardan talep ettikleri getiri, karz finansmanı tarafından unutulmanı telafi edebilir. Dahası, bankalar daima hedef müşterilerinin acil durumlarda veya likidite sıkışıklığı durumlarında müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamayı istemektedir. Karz-ı hasen bu ihtiyaçlara kolayca hizmet edebilmekte ve bankaların müşterileri ile uygulanabilir ve güvenilir bir ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır (Sadr 2015: 4).

2.1.1.3. Vekâlet

Sözlükdeki anlamı; “korumak ve muhafaza etmek,” manasında olup, literatürde; “caiz olarak bilinen, bir birikim konusunda bir şahsın kendisi yerine diğer bir kimseyi vekil tayin etmesi” anlamına gelmektedir (Döndüren 1993: 546). Vekâlet, günümüz de

bir çeşit acentelik sözleşmesi olarak kullanılmakta ve genellikle uzmanlık ücreti içermektedir. Genel olarak katılım bankalarında büyük depo hesapları için kullanılır. İslami finansman yöntemlerinden olan istisna, selem, murabaha ve icare gibi uygulamaların bir tür ön koşul aşaması olan, vekâlet sözleşmesinde; müşteri elindeki tasarrufu finans kuruluşuna teslim etmekte, finans kuruluşu ise bir yatırım uzmanı gibi ilgili tasarrufu değerlendirmektedir (Aktepe 2013a:104-105). Vekâlet sözleşmesi için, müşterilere hizmetten yararlanabilmesi için yatırım müdürü, banka yönetimi için önceden belirlenmiş olan bir ücret talep etmektedir. Kâr veya zarar, yapılan yatırımın sonunda mahsup edilerek kalan miktar fon sahibine iletilmektedir (Ahmad ve Shabbir 2008: 37).

2.1.2. Ticaret Yöntemleri

2.1.2.1. Murabahanın Tanımı ve Meşruiyeti

Murabaha genel manasıyla peşin malı alıp, vadeli olarak satmak suretiyle finansman kullandırma yöntemidir. İslami (Katılım) banka, müşterinin talep etmiş olduğu malı satın almakta ve satın aldığı malın fiyatına birtakım maliyetleri ve kârı ekleyerek talep eden müşteriye satıp teslim etmektedir (Şekerci 1981: 299). Murabaha akdi, daha önce taraflar arasında herhangi bir vaad işlemi söz konusu olmaksızın gerçekleştirilirse klasik murabahadan söz edilir. Ancak taraflar arasında vaad işlemi gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi akdedilirse çağdaş murabahadan söz edilmektedir (AAOIFI 2012a: 179). Günümüzde uygulanan murabaha işlemleri klasik murabahadan farklılaşmış ve dolayısıyla klasik murabaha ve çağdaş murabaha olmak üzere iki türü ortaya çıkmıştır (Cüre 2017: 17). Âlimlerin birçoğu murabaha işleminin aslı itibarıyla meşru olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Bu görüşlere göre, satış sözleşmesinin meşru olduğunu gösteren deliller murabaha satışının da meşru olduğunu göstermektedir. Bakara suresi 275.ayet “Allah alışverişi helal kıldı“ şeklindedir (AAOIFI 2012b: 180).

Murabaha ile islami bankanın önceden belirlenmiş olan sabit bir oranda kazanç sağlaması, bu yapılan işlemin ribaya benzerlik gösterdiğine dair belli tartışmalara yol

açmış olması, murabaha ile islami bankanın, sözleşme sona erece kadar herhangi bir riski üstlenmeyişi bu işlemin ticari bir işlemle eşdeğer olmasından kaynaklanmakta olduğunu göstermektedir. İslami Banka, murabaha yoluyla doğrudan mal/ürün ticaretinde bulunmakta ve bundan dolayı elde ettiği gelir de ticari bir gelir olarak sayılmaktadır (Darçın 2007: 31). Murabaha’da esas amaç ticari deneyimi ve bilgisi az olan kişi veya kurumların alış-veriş yaparken yanlışa düşmesine engel olmaktır. Bu sebeple murabahada aranan özel şartları şöyle sıralayabiliriz;

- 1- Altın, gümüş veya para türleri murabahaya konu olmaz bunun nedeni, bunlar satış anında eş zamanlı olarak değiştirilmelidir.
- 2- Ticarete konu olan mal gerçek mal olmalı, somut (elle tutulabilir) olması gibi bir şart yoktur.
- 3- Gerçekte olan maliyet ve satış kârı net olarak bilinmelidir.
- 4- Bir kimseye ait borçlanmayı gösteren kredi dokümanları murabahaya konu olamaz. Bunun gerekçesi İslami finasta borç alınıp satılamaz.
- 5- Fiyattaki kâr marjı alıcı ve satıcı için uygun olacak bir oran düzeyinde belirlenmelidir.
- 6- Mal ile ilgili kusurlar, ayıplar, varsa diğer özellikler açıklanmalıdır.
- 7- Satışla ilgili belirsizlik riski bulunmamalıdır.
- 8- Daha önce murabaha yoluyla satılmış mal üzerine yeniden tekrar murabaha yapılması uygun değildir.
- 9- Satıcı malın gerçek fiyatını açıklamadığı anlaşıldığında, alıcı malı iade edebilir. Yani seçme/alıp-almama hakkına sahiptir. Alıcı malın gerçek maliyet fiyatını öğrendiği halde almaktan vazgeçmez ise, satış geçerli olur. Aksi takdirde satış iptal edilir (Ayub 2007a: 217-218).

Mudaraba ve müşarakaya göre kıyasla daha kısa vadeli getiri/kazanç imkânı sunması nedeniyle, murabaha küresel ticareti finanse etmekte daha fazla ilgi gören bir yöntemdir. Günümüzde mudaraba ve müşareke yöntemi yerine, büyük ölçüde bu yöntem tercih edilmektedir (Tok 2009b: 9).

2.1.2.1.1. Klasik Murabaha

Klasik murabaha, klasik fıkıh literatüründe bey' akdinin bir türü olması itibarıyla mutlak satım/bey' akdi kapsamında ve güvene dayanan (buyû' u'l-emâne) satışlar başlığı altında murabaha, vadî'a ve tevliye ile birlikte ele alınmaktadır. Klasik murabaha: Malın, satıcıya ne kadara mâl olduğunun yani maliyetinin ve üzerine ne kadar kâr koyulduğunun müşteriye bildirilerek satışının yapılmasıdır (Cebeci 2010: 29). Ayrıca klasik murabahada bazı ilkeler şöyle sıralayabiliriz;

- I. İlk akdin gerçek olması; kural olarak ilk akid'in yanlış olması murabaha'yı geçersiz kılar.
- II. İlk satış bedelinin bilinmesi; satış fiyatının bilinmesi gerekli olup kişi tarafından malın alış fiyatının bilinmediği durumda sözleşme geçersiz olur.
- III. Satış bedelinin misliyat (benzeri bulunabilen eşya)'tan olması; murabahada ilk satış fiyatın para veya ölçülebilen buğday, arpa gibi misli mallardan olması gerekir.
- IV. İlk sözleşmedeki semen (satış fiyatı) ve karşılığının ribevi (artan, çoğalan) mallardan olmaması; ilk alış-verişte fazlalık ve vade ribasına konu olmaması gerekir. Çünkü bu gibi durum da riba üzerine bir murabaha işlemi sözkonusu olur. Ribevi (artan, çoğalan) mallardaki fazlalık ise kâr değil faiz olur. Ancak farklı cins olduğu zaman (dinar ve dirhem gibi) bu durumda problem yoktur.
- V. Kârın bilinmesi; satış fiyatının bilinmesi murabaha satışının doğru olması için şarttır. Eğer kâr miktarı bilinmezse satış doğru olmaz.
- VI. Murabihın (satıcı) mebi (satılmış şey) ve satış fiyatına ilişkin her şeyi söylemesi; malın kendisi ve fiyatı ile ilgili herşeyi alıcıya bildirmesi gerekir (Cebeci 2010a: 31-33).

2.1.2.1.2. Çağdaş Murabaha

Çağdaş murabaha, klasik murabahaya göre daha çok aşamalı ve daha karmaşıktır. Esas itibarıyla üç aşamadan meydana gelmektedir

- 1- Vaad: Bankanın ve müşterinin bir mal veya hizmeti satın alma ya da satma vaadi.
- 2- Birinci akit/sözleşme: Bankanın söz konusu mal veya hizmeti üçüncü bir kişiden satın alması.
- 3- İkinci akit/sözleşme: Bankanın mal veya hizmeti kâr ekleyerek müşteriye vadeli olarak satmasıdır (Günay 2012: 210).

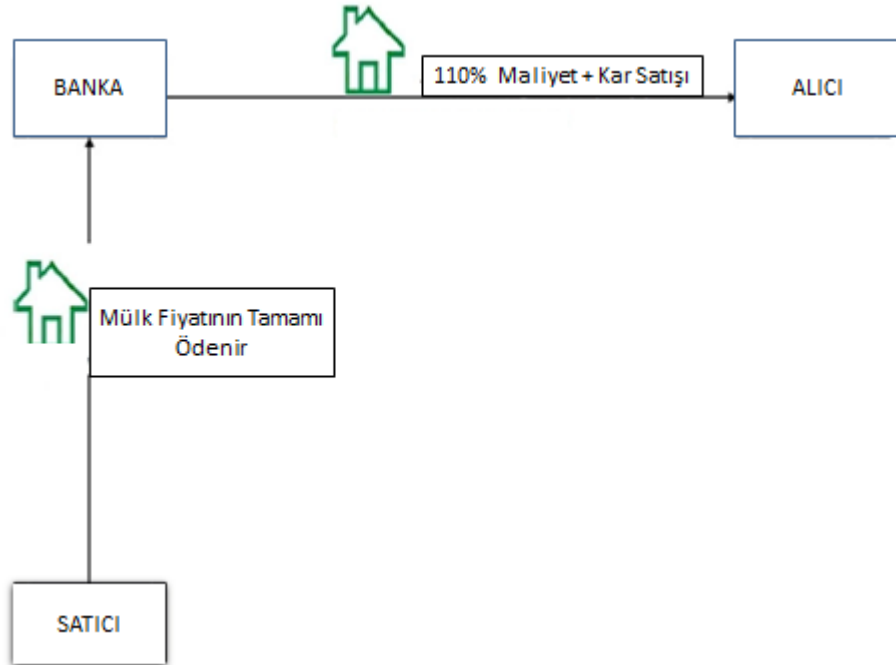
Çağdaş Murabaha, müşterinin Katılım bankasına başvurarak, bir malı satın alıp belirli bir kâr ile kendisine satması isteği üzerine gerçekleşen murabahadır. Bu murabaha türü, müşteri, banka ve satıcıdan oluşan tarafların gerçekleştirdiği işlemler bütünüdür.

İmam Mâlik bir pazarlıkta iki akdin hükmünden bahsettiği bölümde; bir kişinin başka birine: "Şu deveyi peşin al ben de senden vadeli olarak satın alayım" dediğini, adamın bu durumu Abdullah b. Ömer'e (r.a.) sorduğunu, o'nun da bu uygulamayı hoş görmeyip yasakladığını rivayet etmektedir (<http://www.hayrettinkaraman.net> 22 Nisan 2018'de erişildi).

İmam Şafî'nin el-Ümm adlı eserinde ise şu bilgi yer alır; Bir kimse diğere bir malı göstererek veya tanımlayarak şu niteliklere sahip bir malı ya da tercihi kendisine bırakarak dilediğin malı benim için satın al, sana kâr veririm diye sölerse, o kişi de bu söze güvenerek o malı peşin veya vadeli olarak satın alırsa, bu işlemlerin tümü caizdir (Bayındır 2005a: 78). İslami bankacılık sisteminde murabahanın taksitli yöntemi tercih edilmektedir. Çünkü Türkiye'de bankalarda toplanan fonların kısa vadeli olması nedeniyle, murabaha daha çok talep edilmektedir. Türkiye'de bu yönteme "üretim desteği sağlanması", Ortadoğu'da ise "satın alma emriyle yapılan murabaha" adı verilmektedir (Bayındır 2005b: 80). Çağdaş murabaha, klasik murabaha'ya göre çok aşamalı ve karmaşıktır. Çağdaş murabaha'nın işlem süreci şu şekilde gerçekleşir:

- 1- Müşteri hangi malı satın almak istediğini bir form doldurarak katılım bankasına bildirir.
- 2- Banka ilgili konuyu -kişisel, kanunî, iktisâdî açıdan ve ürün bağlamında- bütün yönleri ile araştırır.

- 3- Bankanın bu talebi kabul etmesi durumunda, müşteri vaad akdi imzalar ve banka ile müşteri için bu akit bağlayıcılık taşır.
- 4- Banka satıcıya ödemeyi yapıp malı alır.
- 5- Sonra banka ile müşteri ayrıntıları (toplam borç miktarı, ödeme vadeleri vb.) belirleyip satış sözleşmesini yapar, müşteri de belirlenen tarihlerde bankaya olan ödemeleri yapar (Cebeci 2010b: 35).

Şekil 2.1: Murabaha finansman yönteminin işleyişi

Kaynak: <https://www.gov.uk/government/publications/islamic-financing/practice-guide-69-islamic-financing#murabaha> (22 Nisan 2018'de erişildi.)

2.1.2.1.3. Klasik - Çağdaş Murabaha Karşılaştırması

Çağdaş murabaha esas hükümlerini klasik murabahadan almaktadır. Her iki türde de malın maliyet fiyatı esas alınmaktadır. Klasik murabaha ile çağdaş murabaha arasındaki önemli farklılıkları şöyle sıralayabiliriz;

1. Klasik murabaha'nın iki tarafı var iken (alıcı ve satıcı), çağdaş murabaha'nın üç tarafı vardır (alıcı, satıcı ve banka)
2. Klasik murabahada ürün satıcıda hazır haldeyken, çağdaş murabahada ürün hazır ve mevcut değildir.
3. Klasik murabahada malın sahibi tüccar/satıcı iken, çağdaş murabahada böyle değildir.
4. Klasik murabahada en başında müşteri yokken, çağdaş murabahada müşteri vardır.
5. Klasik murabahada satış fiyatına hangi maliyetlerin dâhil olduğu ihtilafli iken, çağdaş murabahada bankalar her türlü maliyeti satış fiyatına eklemektedir.
6. Klasik murabahada satıcı üründe yaptığı boyama, tamir gibi masrafları satış fiyatına eklerken, çağdaş murabahada banka malı hazır alıp satmakta ve malda değişiklik yapmamaktadır.
7. Klasik murabaha peşin ya da vadeli olabilirken, çağdaş murabahada genel olarak vade ve taksit vardır.
8. Klasik murabahada satıcı, sattığı malın nitelikleriyle doğrudan ilgilenirken ve mal hakkında bilgi sahibi iken, çağdaş murabahada banka için aynı durum söz konusu değildir.

Klasik ve çağdaş murabahanın aynı olduğu noktalar ise şu şekildedir;

- i. Her iki sözleşmede rıza faktörü esastır. Alıcı olan müşterinin amacı, ihtiyaç duyduğu ürünü elde etmektir.
- ii. Her iki sözleşmede malın ilk fiyatı ve kârı, satıcı ve alıcı tarafından bilinmektedir.
- iii. Her iki sözleşmede mülkiyetin transferi murabaha ile gerçekleşir.
- iv. Açıklanması gerekli olup olmayan, anapara ve masraflara eklenip eklenmeyecek şeyler açısından her iki murabaha da temelde aynı hükümlere bağlıdır (Cebeci 2010c: 36-40).

2.1.2.1.4. Çağdaş Murabaha Standartları

İslami finans kurumlarının, şeriat kuralları çerçevesinde muhasebe, denetim ve yönetimlerini denetleyen, standartları yayımlayan AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions), katılım bankaları tarafından çok kullanılan modern murabaha yöntemi içinde standartlar yayımlamıştır (Cüre 2017a: 22).

2.1.2.1.4.1. Murabaha Sözleşmesi Öncesindeki İşlemler

Modern murabaha sözleşmesinin kurulmasından önce yapılacak olan işlemlerle ilgili kurallar şu şekilde sıralayabiliriz;

- I. İslam hukuku'nun satış sözleşmesi ile ilgili kurallarına ve ölçülerine uygun olduğu sürece, İslami finans kuruluşunun müşterinin talebine bağlı olarak malı satın alması caizdir.
- II. Müşterinin murabaha işlemi öncesinde satıcıdan, malların fiyatını gösteren bir teklif listesi ya da proforma fatura almasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.
- III. Müşteri, satıcı tarafından sözleşme yapmak için yapılan icabı daha önceden kabul etmiş ise, İslami finans kurumların bu durumda murabaha işlemini gerçekleştirmesi caiz olmaz.
- IV. İslami finans kuruluşu ile müşterinin murabaha sözleşmesi kurulmadan önce vaad aşamasında iken aralarında belirledikleri vade, kârlılık ve diğer şartlarda değişiklik yapması caizdir.
- V. Konusu gümüş, altın ya da para olan murabaha işlemleri yapmak caiz değildir (AAOIFI 2012c: 162).

2.1.2.1.4.2. İslami Bankanın Vekalet Vermesi ve Malı Mülk Edinmesi

İslami finans kurumların malı mülk edinmesi, vekalet vermesi ve teslim alması ile ilgili ilkeler şu şekildedir.

- I. İslami finans kuruluşunun, herhangi bir malın mülkiyetini devralmadan önce murabaha yöntemiyle satması haramdır ve yasaktır.

- II. İslami finans kuruluşun, malı satıcıdan doğrudan kendisinin alması murabaha işlemlerinde asıl kuraldır.
- III. Müşteriye malı kurum adına alması yönünde vekalet verildiğinde, İslami finans kuruluşu belirli kuralların tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak şekilde tedbirleri alması gerekir. Bu tedbirler ise;
 - o Malın bedelini satıcıya, kurumun kendisi bizzat ödemeli,
 - o Satışın var olduğunu gösteren belgelerin satıcıdan alınması gerekir.
- IV. İslami finans kuruluşunun sorumluluğu ile kuruluşun nam ve hesabına mal almak üzere vekil tayin edilen müşterinin sorumluluğu birbirinden tam olarak ayrılması gerekmektedir.
- V. Murabaha konusu olan malı bizzat İslami finans kuruluşun kendisi, satıcıya ait depodan veya teslim için belirlenen yerden teslim alması temel kuraldır. (AAOIFI 2012d : 168).

2.1.2.1.4.3. Murabaha Sözleşmesinin Akdedilmesi

Murabaha akdinin imzalanması yani akdedilmesi için bazı kuralları şöyle sıralayabiliriz;

- a. Müşteri murabaha konusu olan malın mülkiyetini devralmış olmasıyla, İslami finans kuruluşunun murabaha satış sözleşmesini başkaca bir işleme gerek olmaksızın kendiliğinden kurulmuş sayması caiz değildir.
- b. İslami banka/finans kuruluşunun, üçüncü şahıslara ödenen doğrudan masraflar dışında herhangi bir masrafı malın maliyetine ekleme hakkı yoktur.
- c. Murabaha sözleşmesi imzalanırken malın bedeli ile uygulanacak kârın taraflarca tam olarak biliniyor olması ve tespit edilmesi gerekir.
- d. Murabaha sözleşmesinde, malın satışı için uygulanacak olan kârın miktarını tam olarak belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü, toplam satış tutarını açıklamakla bu işlem yeterli olmaz.
- e. Tarafların, murabaha sözleşmesi ile satılan malın bedelini kısa veya uzun vadeli taksitler halinde ödemek üzere anlaşması herhangi bir sakınca yoktur

ve caizdir. Fakat müşterinin, mazeretli veya mazereti olmadan ödemeyi geciktirmesi durumunda borç tutarını artırmak caiz değildir.

- f. İslami finans kuruluşunun, müşterisine murabaha yolu ile mal satarken malın tüm veya bazı kusurlarından sorumlu olmayacağı şartını ileri sürmesi caizdir ve buna kusurdan sorumlu olmama şartıyla satış denir (AAOIFI 2012e: 171).

2.1.2.1.4. 4. Teminatlar ve Alacakların Tahsilini Sağlayıcı Önlemler

Teminat ve de alacakların tahsili için bazı tedbirlerin alınması şu şekilde anlatılmaktadır;

- a. İslami finans kuruluşu, müşterinin herhangi bir mazereti olmaksızın ödemelerde gecikme oluşması veya ödeme yapmaması durumunda tüm taksitlerin muaccel hale geleceği yönünde şart koşulması caizdir. Bu da açıklanmış yöntemlerden birinin tercih edilmesine uygulanır. Bunlar;
- Gecikme zamanının, kısa süreli olup olmadığına bakılmaksızın ödemenin gecikmesi halinde tüm alacakların otomatik olarak muaccel hale getirilmesi.
 - Sözleşme sırasında gecikmeler için süre belirlenmiş ve dolduğunda, tüm taksitlerin muaccel hale gelmesi.
 - Gecikme durumunda satıcının, müşteriye belirli bir süre tanıdığını bildiren ihtarname göndermesi ve bu sürenin dolması halinde taksitlerin muaccel hale gelmesi.
- b. Murabaha sözleşmesine, müşterinin borçlarını belirlenen tarihlerde ödememesi durumunda belli bir cezai tutarı ya da murabaha borcunun belirli bir oranını hayır işlerine kullanmak üzere ödemeyi yüklediğine dair bir maddenin konulması caizdir.
- c. İslami finans kuruluşu, murabaha yoluyla yaptığı satışlarda müşterisinden, İslam dini'nin uygun görmüş olduğu teminatları alabilir. Örnek olarak, müşterinin yatırım hesabına bloke konulması gibi İslami finans kuruluşunun, murabaha sözleşmesi akdedildikten sonra doğacak olan borçlara karşılık teminat olarak, henüz sözleşme kurulmadan önce müşterisinden çek veya emre yazılı senet talep edebilir.

- d. Murabaha borçlusunun, ödeme gücü olup olmadığına bakılmaksızın, borcun vadesini uzatma ve karşılığında borcun miktarını da artırmak caiz değildir.
- e. Murabaha sözleşmesinde, daha öncesinden anlaşılmış olmaması şartıyla, müşterinin borçlarını belirtilen vadeden önce ödemesi durumunda, İslami finans kuruluşun satış bedelinden indirimine gitmesi caizdir (AAOIFI 2012f: 173).

2.1.2.2. Selem

Peşin bedel ile parası ilerde ödenmek üzere mal değişimini konu edinen satım türüdür (Aybakan 2009:402). Selem sözlükte, “Takdim” anlamına gelmektedir. Peşin verilen para ve mal ile borç (veresiye) olarak bir malı satın alma, anlamına gelen selem; daha sonradan teslim edilecek bir malın peşin para karşılığında satımı anlamındadır (Yozgat 2010: 44). Selem, başka bir satış finansmanı sözleşmesidir. Halihazırda ödenen bir bedel için veya sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olmayan malların tanımlanmasıyla ilgili bir satış için teslimatı ertelenmiş malların satışidir. Amacı, ihtiyaç duydukları girdileri alabilecek ve cari harcamalarını ödeyebilecek üreticileri finanse etmektir. Açıkçası, bu tür bir satış finansmanı, satılan malların tüm özellikleri, belirlenen tarih ve teslimat yeri, fiyatı ve miktarı hakkında açık şekilde belirlenen bir sözleşme gerektirmektedir (Khaf 2010:9). Başka bir tanımlama da ise, nakit olarak yapılan ödemenin sözleşme anında yapıldığı, lakin satın alınan malın teslimatı önceden belirlenmiş olan tarihe kadar ertelendiği bir alım/satım işlemidir. Modern İslami finansta, Şer’i düşünürler “paralel selem”e uygulanabilir izni vermişlerdir. Paralel selem de fon sağlayan kişi/kurumun ikili rolü bulunmaktadır. Burada bir taraftan satıcı konumunda olup, diğer tarafta başka birisiyle yapacağı sözleşmede ilk sözleşmedeki ürünün özelliklerini taşıyan malların satın alınması için alıcı pozisyonunda olmasıdır (Akbulak ve Özgüç 2004: 74). Selem satışında bazı temel kurallar vardır;

- ✓ Satış gerçekleştirilirken, alıcı tarafından tam ödeme yapılmalıdır.
- ✓ Dayanak varlık, kolayca ölçülebilir, standartlaştırılabilir ve kalitesi bakımından belirleyici olmalıdır.
- ✓ Selem sözleşmesinde, miktar, kalite, vade tarihi ve teslimat yeri açıkça belirtilmelidir.

- ✓ Sözleşme boyunca, dayanak varlık veya emtia, piyasalarda mevcut olmalı ve işlem görmelidir (Rizvi ve Lahsasna 2012: 17).

Rivâyete göre Peygamber Efendimiz (S.A.V) Medîne'ye geldiğinde insanların vâdesi belirli olmayan sözleşmeler yaptıklarını görünce şöyle buyurmuştur: “Kim selem akdi yaparsa; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın” (Buhârî, Sahîh, III, 85). İslam hukuku'nda satış konusunda temel kurallara bakıldığında her satışta bulunması gereken üç ana husus vardır. Bunlar;

- I-) Varlığın fizîken mevcut olması,
- II-) Satıcının söz konusu varlığın mülkiyetini elinde bulundurması,
- III-) Satıcının varlığın kontrolünü elinde bulunduruyor olmasıdır.

Burada belirtilen kurallar selem sözleşmesinde mevcut olmadığından, şeriatın belirttiği üç ana kurala istisnai bir durum söz konusu olmaktadır (Yanpar 2014a: 98).

2.1.2.3. İstisna (Order to Manufacture)

Fıkıh terimi olarak, kişinin belli bir ücret karşılığında nitelikleri/özellikleri önceden belirlenmiş bir eseri imal etmesi için yapılan sözleşme anlamındadır (Aktan 2001: 393).

İstisna, tarihsel olarak; el zanaatkârlığı, marangozluk, deri ürünleri, ayakkabı gibi ürünleri bölgedeki özel ihtiyaçları karşılamak amacıyla islam hukukuna dönüşmüş ve günümüzde büyük alt yapı ve de endüstriyel projelere (gemi yapımı, uçak, vs) kaynak oluşturmayı mümkün hale getiren sözleşmelerden biridir (Zuhayli 2003:267). İstisna sözleşmeleri, devreye alınan veya sözleşmeli imalat kavramına dayanır. Bir taraf, önceden belirlenmiş bir fiyatla gelecekteki teslimat için belirli bir mal üretmeyi taahhüt eder. İstisna, imal edilen malların, inşaat ve alt yapı projelerin finansmanında kullanılmaktadır (Chong ve Liu 2009a: 129). İstisna, selem'e benzer bir alım satım işlemi olmakla birlikte, aktin konusunu oluşturan, malın inşa ya da imal edilmeye dayalı olması ve yapılacak olan ödemenin avans gibi önceden yapılmasının şart olmaması

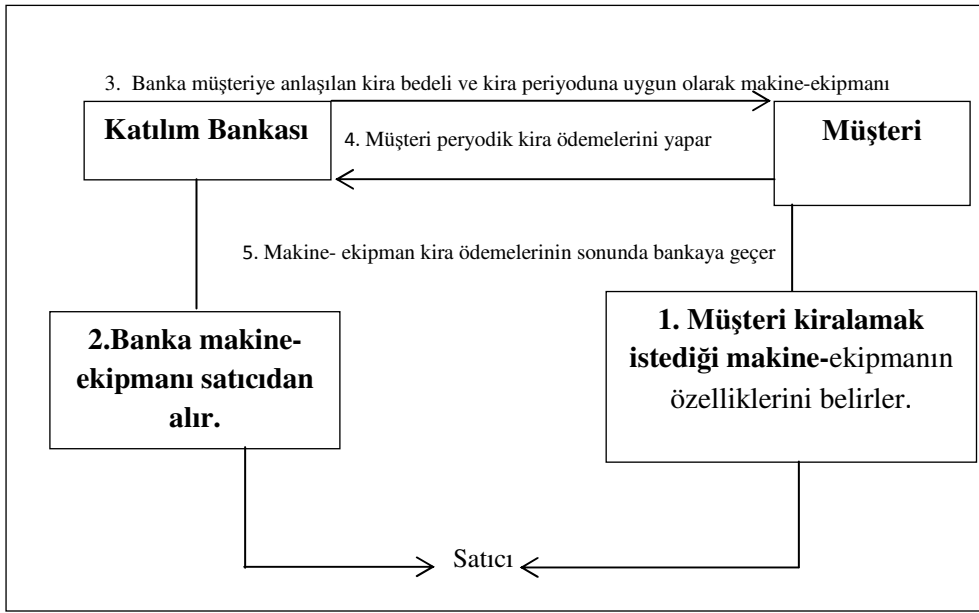
açılardan selemden farklıdır (Tok 2009c: 12). İstisna, selem ile temel olarak benzerlikler içerir. Fakat aralarındaki belli farklı noktaları şöyle sıralayabiliriz;

- ✓ İstisna, seleme göre daha özel mallar veya ürünler için geçerli bir sözleşme olması,
- ✓ Selem akdinden farklı olarak, istisna sözleşmelerinde spot piyasada malın ücretinin hepsi ödenmeyebilir.
- ✓ İstisna sözleşmesinde, sözleşmenin tarihi bitmeden veya üretici mallar üzerinde çalışmaya başladığı anda tek taraflı olarak iptal edilebilirken, selem de ise, sözleşme işleme konulmadan önce iptal edilir.
- ✓ Malın teslimi selem sözleşmesinde tespit edilmiştir. Ancak, istisna için böyle bir ayarlama yapılmamıştır.
- ✓ İstisna sözleşmeleri belirli bir malın üretimi (mobilya, uçak) için yapılırken; selem sözleşmeleri ise daha genel veya doğada üretilen mallar (pirinç, nohut) için yapılmaktadır (Usmanı 2002: 89).

2.1.2.4. İcara (Kiralama)

İcara, bankacılık sisteminde kullanılan finansal kiralama faaliyetlerine benzemekte olup, doğrudan satış yerine, kiralama süresi sonunda mülkiyetin alıcıya geçmesidir (Uzunoğlu 1998: 11). Katılım bankacılığı faaliyetinde bulunan İslami bankalar, bir ekipmanı veya bir binayı müşterilerinden birine sabit bir tutarla ve sabit bir dönem için kiraya vermesidir. Kâr-zarar ortaklığı ilkesinin aksine, bu tür bir sözleşmede önceden belirlenmiş ve sabit kılınmış bir getiri vardır (Moore 1997: 44). İcara finansmanı, kiralamaya benzer, bir banka müşterisi için bir varlık satın alır ve daha sonra belli bir süre için sabit bir ücret karşılığında müşteriye kiralar. İslam hukuku, kiraya verenin varlık sahipliği riskini sürdürmesinin ön koşuluyla, mülk hizmetlerine ilişkin kira bedellerini kabul eder (Chong ve Liu 2009b: 129). Basit kira sözleşmesinde, makine, uçak, gemi veya tren gibi bir varlık tarafından zaman içinde oluşan intifa, kiracıya önceden belirlenen bir fiyattan satılmaktadır. Buna finansal kiralama yerine operasyonel kiralama denir. Operasyonel kiralama, onu diğer finansal kiralama biçimlerinden ayıran bir dizi özelliğe sahiptir. Birincisi, kiraya verenin kendisi, kiralanan varlığın gerçek sahibi olup, bu nedenle mülkiyetin tüm risk ve

sorumluluklarını taşımaktadır. İkincisi, kira sözleşmesi tarafların karşılıklı mutabakatıyla yenilenmediği sürece, kiralanan varlığın faydalı ömrü boyunca ve belirli bir kısa süre (bir ay, çeyrek yıl veya bir yıl) için geçerli değildir (Iqbal ve Molyneux 2005a: 23). Genel olarak icara sözleşmesi; ev finansmanında, hizmet finansmanında, araç finansmanında ve icare sukuk finansmanında kullanılır (Marifa Team 2014a: 59).

Şekil 2.2: İcara modelinin işleyişi

Kaynak: Obaidullah 2005:75

İcara, belirlenen bir zaman çizelgesine göre yapılır ve buna icare periyodu denir. Bankanın bu durumda konumu malın satıcısı ile aynı olmaktadır. Fakat İslami bir banka genelde çok çeşitli mal varlığı ile ilgilenmez. Bu nedenle kiralayacağı malın mülkiyetini almak yerine, bankanın da çoğu zaman ilgili malı başka satıcılardan kiraladığı görülmektedir (Obaidullah 2005a: 75).

2.1.3. Ortaklık Yöntemleri

2.1.3.1. Mudaraba (kâr paylaşımı)

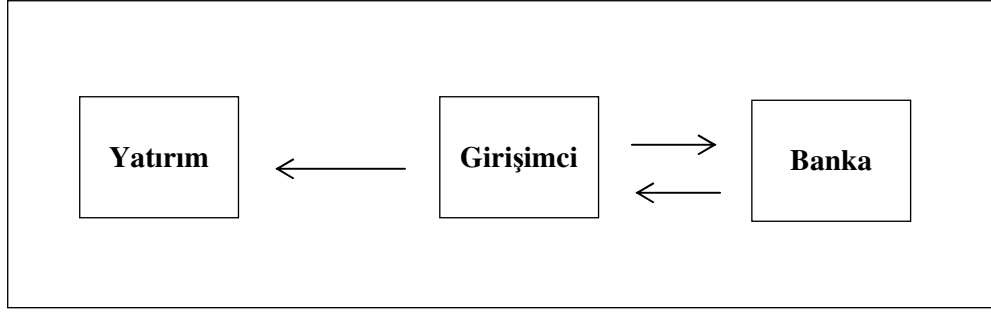
Mudaraba, bir tarafın sermayeye, diğer tarafın ise finansman ihtiyacına sahip olduğu durumlarda kullanılan bir ortaklık türüdür. Mudaraba başka bir ifadeyle emek - sermaye ortaklığıdır. Banka veya sermaye sahibi yatırım için ihtiyaç duyulan kaynakların tamamını sağlarken, müşteri ise emeğini ortaya koymaktadır. Yapılan işlemde oluşan kâr sermaye sahibi ile sermaye ihtiyacı olan arasında başlangıçta anlaşılan oranlarda paylaşılır. Zarar olması halinde ise, eğer sermaye ihtiyacı olanın herhangi bir kasıtlı kusuru yoksa sermaye sahibi veya banka bütün zararı yüklenmektedir (Rodney 2008: 170-181). Katılım bankacılığının ortaklık koşulu üzerine kurulu bir sistemdir. Bu sistem de ortaklar, mevduat sahipleri, ödünç para alanlar katılabilmektedir. Emek ve sermayenin birlikte iş yapabileceği bu sistem mudaraba yöntemiyle işletilir (Bulut 2014: 26). Mudaraba, İslami bankalar tarafından belli bir işin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan bütün sermayenin temin edilerek, emeğin yatırımcıya bırakılması ve elde edilecek olan kârın hangi oranlarda kurum ve yatırımcı arasında paylaşılacağı belirlenmesidir. Mudaraba'da üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; birikim sahibi, yatırımcı ve bu noktada bir nevi aracı kurum niteliği olan İslami bankalardır (Karapınar 2003: 38).

Günümüzde uygulanan; ihtiyaç fazlası fonu bulunan kişi tasarruf ettiği parasını diğer bir kişiye, fiili bir katkı yapmaksızın, bir yatırımda kullanmak amacıyla verebilir. Bu durumda sermaye sahibi olan yatırımcı, rabbü'l-mal (mal sahibi) veya pasif ortak (sleeping partner) olarak; sermayeyi işletecek olan emek sahibi de mudarib (işletmeci, çalışan) veya aktif ortak olarak adlandırılmaktadır. Mudaraba modelinde yapılacak yatırım/girişim sonucunda elde edilecek kârın paylaşım oranı, taraflar arasında sağlanan mutabakatla işin başında belirlenmektedir (Katouzian, 1991: 10). Mudaraba, sermaye sahibinin herhangi bir kayıt koymaksızın, işletmeciyi ticaret işinde serbest bıraktığı mutlak mudarabe ve anaparayı işletme sahibine verirken bazı şartlara uymaya zorunlu kıldığı mukayyet mudaraba olarak iki çeşittir (Döndüren 2005: 428).

Mudarib, girişimle ilgili bütün faaliyetleri yöneten ve kararları tek başına alma yetkisine sahip kişidir. Yaptığı masraflara ek olarak faaliyet sonucu oluşacak kârdan payını alır. Mudaraba uygulamalarında ikiden fazla tarafında olabildiği görülmektedir. Örneğin alım işlemleri için vekil veya temsilci atanabilir, bazı işlemler için kefil ya da garantör istenebilir (Thomas ve Thofeek 2005: 47).

Sermaye sahibi ve mudarib arasında olan ilişki, sözleşmenin yapıldığı andan itibaren belli aşamalarda değişik hüküm ve değerlendirmelere tabi olur. Bu ilişkileri şu şekilde özetlemek mümkündür;

- 1- Sermaye sahibi kârın tamamının kendisine olmasını şart koşarsa, işletmeci karşılıksız çalışmış olur ve kârdan bir şey alamaz.
- 2- Sermaye sahibi ile işletmeci, kârın tamamının işletmeciye verilmesi üzerine anlaşılırsa bu durumda mudaraba sözleşmesi değil, karz (borç) akdi yapılmış sayılır. İşletmecinin sermaye sahibinden aldığı para borçtur ve aynı miktarı ödemelidir. Sermaye sahibi bu durumda kârdan bir şey almaz.
- 3- Mudarib malı teslim alıp çalışmaya başlamamışsa elindeki mal emanet hükmünde olur. Malı korumakla mükelleftir. İhmal ve kusuru olmadan mala bir zarar gelmesi halinde tazmin etmesi gerekmez.
- 4- Mudarib, sermaye sahibinin koştuğu şartlara aykırı hareket ederse zorla alma hükmüne geçer. Mudarib böyle bir durumda emin olmadığı için sebep olduğu zarardan sorumludur. Bu zararı tazmin etmesi gerekir.
- 5- Mudarib, sermayeyi çalıştırmaya başlamış ise, sermaye sahibinin vekili hükmüne geçer. Onun adına malında tasarruf yetkisine sahip olur.
- 6- Kâr elde edildiğinde iki taraf arasında tam bir ortaklık meydana gelir. Kâr taraflar arasında belli oranlarda paylaşılır.
- 7- Mudaraba sözleşmesi bozulduğunda mudarib ücretli işçi hükmüne geçer. Kâr varsa, kârın tamamı sermaye sahibine geçer (Çelik 2017: 384-385).

Şekil 2.2: Sermaye ve kârın geri dönme süreci

- Banka ihtiyaç olan bütün sermayeyi yatırımcı müşterisine temin eder.
- Müşteri sermayeye ek katkıda bulunmaz, iş yeteneğini ve müteşebbisliğini kullanır.
- Müşteri işin idaresini ve yürütülmesini sağlar.
- Sonuçta kâr elde edilirse, baştan anlaşılan oranda paylaşılır. Müşteri bankanın koyduğu sermayeyi ve ona tekabül eden kârı ile birlikte bankaya öder (Tunç 2010: 142-143).

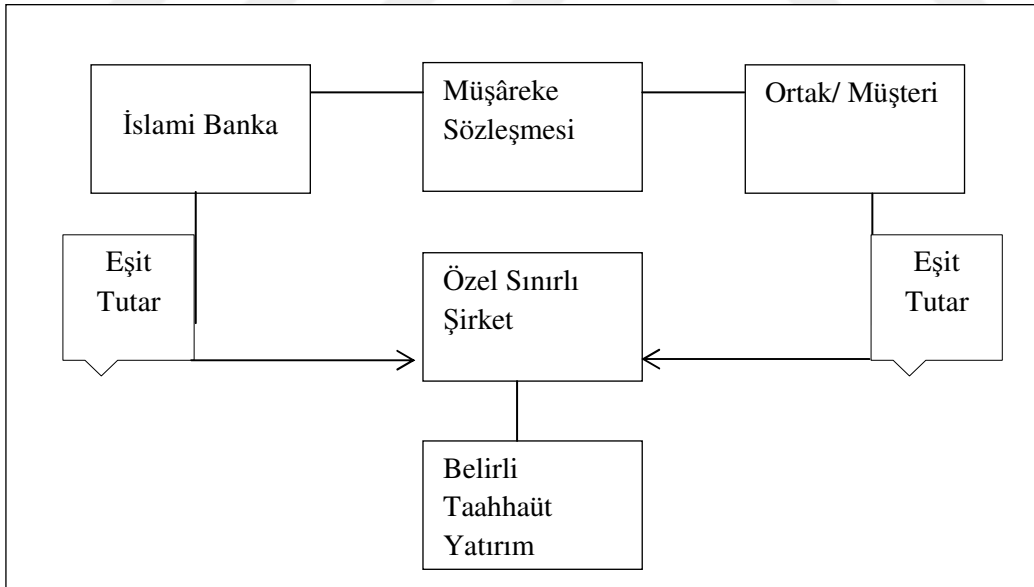
2.1.3.2. Müşâreke (Sermaye Ortaklığı)

Sözlükteki manası, “iştirak etmek,” terim anlamı ise, “herhangi bir şirketin sermayesine ortak olmak” şeklinde açıklanmaktadır (Uçar 1987: 129). Her iki tarafın kurulacak şirkete sermayeleri ile katılarak pay sahibi olduğu müşareke sözleşmesi kavramında, kâr sözleşmede kararlaştırılan şartlara göre paylaşılmakta ve zarar ise sermayedeki hisseye göre paylaşılmaktadır (Takan 2002:17).

İslam hukuku’nda “Şirket’ül İnan” olarak adı geçen müşareke sözleşmesinde; sermaye ile emek aktif olarak ortaya koyulduğundan dolayı tam bir ortaklık söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan bu emek ve sermaye paylarının eşit şekilde konulması gerekli olmadığı gibi, konulan sermaye payları eşit derecede olmamasına rağmen sözleşmedeki kâr paylarının oranları sermaye miktarıyla bağlantılı olmadan tarafların birbiriyle anlaşmasıyla serbest şekilde belirlenebilmektedir. Başka bir deyişle kurulan ortaklıkta, sermaye payları eşit olduğu halde kâr payları farklı olabilmekte veya sermaye payları

farklı olduğu halde kâr payları eşit olabilir (Yanpar 2014b: 145). Müşâreke sözleşmelerinin temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz;

- Her iki ortak, zorunlu olarak eşit olmayabilecek sermaye'ye katkıda bulunur. Katkıda bulunulacak sermaye'ye, nakit veya parasal değeri olan varlıklar şeklinde olabilir.
- Her iki ortak da işletmenin yönetimini üstlenebilse de, ortaklardan biri pasif ortak olarak yönetimden ayrılabilir. Müşâreke de böyle bir düzenlemeye izin verilir.
- Proje'ye veya yapılacak iş'e şeriat tarafından izin verilmelidir.
- Ortaklar arasında dağıtılacak kâr oranı o sözleşmenin başlangıcında karşılıklı olarak önceden belirlenmelidir.
- Herhangi bir kayıp ortaklar arasında sermayeye katkı oranına göre dağıtılacaktır. Ancak kayıp, yönetici ortağın veya yönetim ekibinin ihmalden kaynaklanıyorsa, söz konusu zararlar ilgili ortak veya yönetim ekibi tarafından karşılanacaktır (İslamic Banking and Tekaful Department 2015: 16-17).

Şekil 2.3: Müşâreke yatırım örneği

Kaynak: http://www.bnm.gov.my/guidelines/01_banking/04_prudential_stds/15_mnm.pdf 02 Mayıs 2018'de erişildi

Müşâreke, Normal Müşâreke ve Azalan Müşâreke olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır;

- a) Normal Müşâreke: Katılım bankası normal müşâreke sözleşmesin de müşterisi tarafından belirlenen sermayenin belirli miktarının temin edilmesi yükümlülüğünü yerine getirir. Sözleşmeye konu olan diğer müşteri ise projenin ihtiyaç duyduğu sermayenin eksik olan kısmını tamamlar. Müşteri tüm sorumluluğu üzerine alarak kârdan fazla pay alma hakkını eline almış olur. Böylelikle iki tarafta ortaya sermaye koyduğu için Mudarebe'den ayrılmaktadır. Kâr ve zarar çoğunlukla ortaya konulan sermaye oranında pay edilir (Kınalı 2012a: 87).
- b) Azalan Müşâreke: Bankanın kendi müşterisiyle müşâreke sözleşmesini kurmasından ve projenin kazanç sağlamaya başlamasından sonra uygulanır (Özsoy 2010: 49). Bu yöntem şu şekilde uygulanmaktadır. Bir projeye destekte bulunmak için banka ve müşterinin ortaklıktaki pay oranları belirlenir. Taraflar ortaklık oranında kârdan pay alır. Bu kısma kadar normal müşareke kuralları uygulanır. Daha sonra, müşteri bu mülke sahip olmak istiyor ise, yıllık olarak banka hisselerini talep eder. Böylelikle bankanın ortaklıktaki hissesi her geçen süre içinde azalır. Ortaklıktaki hissesi gittikçe azalan bankanın gelirdeki payı da buna orantılı bir şekilde gittikçe azalır. Böylelikle müşteri zamanla giderek bu gayrimenkulün sahibi olur. Yöntemin ikinci basamağında, bir malı müşteriye taksitlerle satmaya benzerlik göstermektedir. Bu yöntem Ürdün Katılım bankası tarafından başarıyla kullanılmaktadır (Ahmad 1993: 41).

Tablo 2.1: Müşâreke ve Mudaraba Yöntemleri

Müşâreke	Mudaraba
Tüm taraflar yatırım yapar	Sadece mal sahibi yatırım yapar
Tüm taraflar işin yönetiminde yer alır ve aynı zamanda çalışabilir	Mal sahibi işin yönetimine karışmaz, yalnızca mudarib işin yönetimini üstlenir.
Zarar oluşması halinde tüm taraflar hisseleri oranında zarara katılırlar	Zarar durumundaki masrafı sadece mal sahibi karşılar. Burada mudaribin bir ihmâl veya kastının olmaması gerekir.
Tarafların borçlanması sınırsızdır. Eğer işletmenin borçları varlıklarını aşmışsa işletme tekrar likidite elde etmek yoluna gidebilir. Tüm taraflar tarafından önceden belirlenen oranlarda ek sermaye koymak suretiyle karşılanabilir veya tüm tarafların onaylaması halinde tek bir ortak bu borcu karşılamak suretiyle ortaklıktaki payını artırabilir	Mal sahibinin borçlanması, onun koyduğu sermaye ile sınırlıdır. Mal sahibi İzin vermediği sürece mudarib borçlanmaya gidemez.
Taraflar mümkün olduğunca sermayelerini ortak bir havuzda toplar ve şirket varlıkları herkesin sermaye'ye yaptığı katkı oranında herkese ait olur. Tüm taraflar varlıklarda meydana gelecek değer artışlarından ortaklık oranında payını alır.	Mudarib tarafından alınan tüm varlıklar tamamen mal sahibine aittir. Mudarib sadece karlılık durumunda kardan pay alır.

Kaynak: Ethica Institute, 2013: 121

2.1.3.3. Diğer Ortaklık Modelleri

Günümüz de İslami finans sektöründe yaygın olarak kullanılmamakla birlikte, özellikle tarım sektörünün gelişimine katkı sağlayabilecek “müzaara (muharebe),” “müsakat” ve “muğarase” yöntemleri, İslami finasta önerilen diğer ortaklık yöntemleri arasında yer almaktadır. Müzaara; bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma olmak üzere, çıkacak ürünün belirli oranda paylaşılması koşuluyla yapılan ortaklık türüdür. Müsakat; bir taraftan bahçe, diğer taraftan ağaçların bakımı olmak üzere yapılan bağ-bahçe ortaklığı şeklinde ifade edilen yöntemdir. Boş bir araziyi teslim edip ağaç dikme ve dikilen ağaçlara ortak olmak ise “muğarase” ortaklığıdır (Döndüren 2005a: 441).

2.1.4. Diğer Finansman Yöntemleri

İslami finasta ticaret ve ortaklık yöntemlerinin dışında uygulama alanı bulan iki yöntem vardır. Bunlar; sukuk ve tekafüldür.

2.1.4.1. Sukuk Tanımı, Türleri ve Uygulamaları

Farsça'da “muahede, tasdikname” anlamında olan çek kelimesi Arapça'ya sakk (çoğulu sukuk) şeklinde geçmiş olup geniş anlamıyla “resmi tutanak, yazılı belge,” demektir. İlk olarak Malezya devleti tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen, daha sonra ki süreçler de Avrupa'da ve İslâm ülkelerinde yaygınlaşmaya başlayan varlığa dayalı faizsiz bono veya tahvil ya da kira sertifikası uygulamasında yatırımcıya verilen belgeler de sukûk diye isimlendirilmektedir (Kallek 2008: 584).

Sukuk, düzenli bir gelir sağlayan ve İslami kurallara uygun şekilde hazırlanmış bir sertifika türüdür (Usmani 2002: 24). Başka bir tanıma göre ise sukuk, belirli projelere, yatırım işlemlerine veya duran varlıklara sahipliği temsil eden sertifikalar olarak tanımlanmaktadır (Yakar vd 2013: 72-79). İslami finansman modellerine dayanılarak ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymet olan sukuk; orta veya uzun süreli, değişken veya sabit getiri sağlayan faizsiz sermaye piyasası aracıdır. Sukuk bir varlığı elde etmeyi veya ondan fayda sağlama hakkını göstermektedir. Sukuk'ta yer alan haklar sadece nakit akışı değil aynı zamanda mülkiyet haklarıdır (Sevil 2013: 128). Sukuk, likidite yönetimi için önemli bir araç olması ve sukukta yatırımcı faiz değil, sahiplik temelli kâr payı almaktadır (Ayub 2007b: 192). Sukuk'un özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Sukuk, sahibine orta vadede ya da uzun vadede düzenli ya da düzensiz ancak faizsiz getiri sağlamaktadır.
- Sukuk nama veya hamiline şekilde çıkartılabilir.
- Sukuk İslam hukukunun kurallarına uygun olarak çıkartılır.
- Yatırımcılar kâra önceden ilan edilen paylaşma oranına göre ve zarara da payları oranında ortak olmaktadır.
- Sukuk'un sahibi gerçek varlığa ilişkin tüm hak ve yükümlülüklere sadece tek başına sahip olmalıdır.
- Gerçekleşen gelirin, daha önceden beklenen gelirden az olması halinde, sukuk ihraç eden beklenen geliri sukuk yatırımcısı için karşılamaz.
- Likit bir enstrümandır.
- İkincil piyasada işlem görmektedir (Akbulak ve Özgüç 2004a: 75).

Sukukta temel olarak üç taraf vardır. Bunlar ;

- Dayanak varlığın sahibi olan kuruluş: Yükümlü (kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, özel ve kamu sektöründe faaliyet gösteren varlık sahipleri vs.),
- Özel Amaçlı Kurum, SPE (sukuk ihracını gerçekleştiren ve yükümlü ile sukuk alıcıları arasında eşgüdümü sağlayan şirket)
- Sukuk sahipleri (ihraçtan sukuk sertifikası alan yatırımcılar) (Sevil 2013a: 129).

Sukuk ihracında, süreç temel olarak iki farklı aşamada gerçekleşmektedir. Birincisi, yapacağı yatırımlar için fona ihtiyaç duyan şirket, elinde bulunan sabit kıymeti varlık kiralama şirketlerine devretmektedir. İkincisi ise, söz konusu varlık kiralama şirketi devraldığı bu sabit kıymeti menkul kıymete dönüştürmektedir. Böylelikle, sukuk hazır hale gelmiş olmaktadır (Yatım 2009: 166).

Şekil 2.4: Sukuk ihracı aşamaları

Kaynak: Yüksel 2016a :183

Sukuklar'ı gruplara böldüğümüzde, kaynaklarına göre sukuk ve modellerine göre sukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.1.4.1.1. Kaynaklarına Göre Sukuk Türleri

Sukuklar, kaynaklarına göre incelendiğinde varlık kaynaklı, proje kaynaklı ve bilanço kaynaklı olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

2.1.4.1.1.1. Proje Kaynaklı Sukuk

Bu sukuk grubunda, projenin gerçekleştirilebilmesi için projeye dönük bir girişim olmak üzere özel amaçlı bir şirket oluşturulmakta ve bu şirket sukuk ihraç

etmektedir. 2003 tarihinde Katar devleti 2010 yılında vadeli olarak 700 milyon USD değerinde sukuk ihraç etmiştir. Bu ihracın amacı: Hamad Medikal Merkezi'nin inşaatı için kaynak sağlanmasıdır. Bu durum buradaki sukuk türüne örnek gösterilebilir (Tok 2009d: 17). 2003 yılında ihraç edilen bu sukuklar Lüksemburg Borsası'na kote edilmiştir. Geri ödemesi her yılın Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere, LIBOR + % 0.4 olarak açıklanmıştır. LIBOR ve benzeri her endeksleme, bir kesim İslam hukukçuları tarafından tartışmalı bir konu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle LIBOR tek başına bir eleştiri noktası olmaktadır. Fıkıhen açıklaması ve çözümlenmesi yapılan bir durum olarak lanse edilmiş olsa dahi algı olarak faizle doğrudan etkileşimli bir endeksleme modeli İslami finansın, konvansiyonel finansa benzemesi konusunda problem oluşturabilir. Bunun için alternatif olarak fiyatlama modellerinin oluşturulması gerekmektedir. Ülkemizde kullanılan Tüfe, Tefe gibi veriler şeklinde lokal olarak uygulamalar veya İslam ülkeleri arasında oluşturulacak bir finansal veri kaynağı geçici çözüm olarak yarar sağlayacaktır (Okulu 2017: 18).

2.1.4.1.1.2. Varlık Kaynaklı Sukuk

Proje kaynaklı sukuktan farklı olarak varlıklardan elde edilecek kira gibi kazanç haklarının yatırımcılara satılması ile fon sağlanmaktadır. İtfa tarihinde devlet, SPV'den varlığı geri satın almakta ve bu işlemde elde edilen gelirle sukuk anaparası yatırımcılara ödenmektedir. Bu sukuk türü, Malezya devleti tarafından 2002 yılında icara sukuku sertifikasıyla gerçekleştirilen 600 milyon USD'lik ihraç gösterilebilir. Bu düzenlemeye göre, Malezya Hükümeti tarafından özel amaçlı şirkete (Special Purpose Vehicle-SPV) satılan arazi parselinin kazanç hakkı yatırımcılara beş yıl için yeniden satılmıştır (Tok 2009e: 17).

2.1.4.1.1.3. Bilanço Kaynaklı Sukuk

Bu tür bir sukuk, katılım bankası gibi finansal bir kuruluş, müşterilerinin çeşitli projelerini finanse edebilmek için sukuk ihracı yapmakta ve bu sebeple projeler için ihtiyaç duyulan kaynağı yerel ve uluslararası sermaye piyasalarından temin etmektedir. Ayrıca sık kullanılan sukuk türlerindedir (Tok 2009f: 18).

Bilanço kaynaklı sukuk projelerinin işleyiş sırası aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- 1- VKŞ (Varlık Kiralama Şirketi) bilançoda yer alan varlıklara dayanan sukuk ihracı gerçekleştirir.
- 2- Sukuk ihracı ile elde edilen fonlar VKŞ tarafından toplanır.
- 3- VKŞ tarafından fonlar kaynak firmaya aktarılır.
- 4- Kaynak firmadan varlıklar VKŞ tarafından alınmış olur.
- 5- VKŞ varlıkları, kaynak firmanın kullanımına teslim eder.
- 6- Kaynak firma belirlenmiş vadeler ile VKŞ'ne kira ödemesi yapar.
- 7- VKŞ firmadan aldığı ödemeleri yatırımcılar ile paylaşır.
- 8- Vade sonunda kaynak firma bilançooya dayalı varlıkları VKŞ aracılığı ile satın alır (Okulu 2017a: 21).

2.1.4.1.2. Modellerine Göre Sukuk Türleri

2.1.4.1.2.1. Mudaraba Sukuku

Mudaraba, İslami finans piyasası ürünleri arasında en çok kullanılan yöntemlerdendir. Mudaraba kapsamında sermaye ve emeğin bir araya gelmesidir. Bir taraf sadece sermayeyi karşılarken diğer taraf iş gücü ve fikrini ortaya koyar. Genellikle birbirini tanıyanlar arasında yapılan ve güvene dayalı bir ortaklıktır (Aggarwal ve Yousef 2000: 93-120). Mudaraba, müteşebbis ile banka arasında yapılan bir kâr ortaklığı anlaşmasıdır. Bankanın müteşebbise sağlayacağı finansman desteğine kaynak bulmak amacıyla sertifika çıkarma yoluna gitmesi halinde, çıkarılan sertifikalara verilen isimdir. Bu sertifikaların satışı sonunda elde edilen fonun girişimciye aktarılması karşılığında banka girişimcinin yürüttüğü profesyonel faaliyetten kaynaklanan kâr'a önceden belirlenen oranlarda ortaklık hakkı elde etmektedir. Başka bir yönü ise, geçen süre içinde sukuka konu olan varlığın piyasa değerinde bir artış söz konusu olması halinde sukuk sahibi kişinin herhangi bir hakkı bulunmamaktadır. Bunun dışında, mudaraba sukuk sahiplerinin şirketin kayıtlı ortakları olmadıkları içinde, onların genel kurulda söz sahibi olmalarına engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan, şirketin zarar etmesi söz konusu ise zarar, sukuk sahiplerine yansıtılmaktadır. Ancak herhangi bir

suistimal, ihmal ya da anlaşma ihlalinin ortaya çıkması halinde de zarardan banka sorumlu tutulmaktadır (Büyükakın ve Önyılmaz 2012: 4).

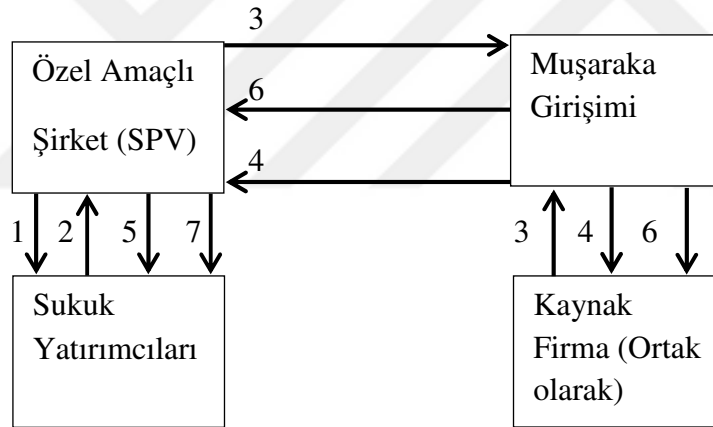
Mudaraba sukuk'ta banka, projenin tüm masraflarını karşılar ve yatırımdaki bütün sermayenin sahibi de bankadır. Fon kullanan müşteri ise, sadece işe emek ve uzmanlığını koyar. Katılım bankalarının üçüncü şahıslara fon kullandırması müşterek mudaraba akdi içinde ele alınır. Bu anlaşma üçüncü şahıslarla mudaraba anlaşması kurduğunda katılım bankası (rabbü'l-mal) sermayedar, fon kullanan ise mudarib durumunda olmaktadır. Mudaribin söz konusu olan işte sadece emek ve uzmanlığını kullanır. Fonu kullanacak müşterisiyle mudaraba anlaşmasını yaptığı anda katılım bankası isteyeceği kâr oranını da müşterisine bildirmektedir. Kullanılacak fonun miktar ve şartlarına göre Katılım bankası müşterilerden değişik kâr payları isteyebilmektedir. Bu yöntemle malî destek sağlamak ve fon kullandırmak, proje uygulama alanına, diğer bir ifadeyle piyasaya yeni giren, yetenekli fakat malî kaynaktan mahrum müteşebbis kimselerin bu yeteneklerinden yararlanmak için bu amaca en uygun düşen yoldur (Safdari, Aghajani ve Abdollahian 2013: 1).

Mudaraba sukukta kâr payı için garanti verilmemektedir. Mudaraba tahvil yatırımcısı, faiz kazanamadıklarından dolayı, bu tahvillerden sabit getiri sağlamamaları açısından hisse senetlerine göre benzerlik göstermekte, projelerin kârlılığı ile ilgili yakından ilişkili olduklarından, bu gibi kalkınma finansmanı süreçlerinde faydalı olabilmektedir (Küçükçolak 2008: 23-45).

2.1.4.1.2.2. Müşâreke Sukuku

Müşâreke sukuku, sukukta söz konusu olan varlığın mülkiyetinin temsil hakkı yatırımcılara devredilmektedir. Mudaraba sukukta, yatırımcı tüm sermayeyi karşılarken, müşâreke de iki tarafta sermayede pay sahibi olmaktadır (Merki 1986: 33). Modern ekonomide faiz her türlü finansmanda hiç bir ayırım gözetmeksizin kullanılan tek bir finansman aracıdır. İslam'da faizin yasak olmasından dolayı Müşâreke İslami kurallara dayanan bir ekonomide hayati bir rol oynayabilir. Müşâreke taraflarca kurulmuş karşılıklı bir ilişkidir. Bu sebeple her bir sözleşmede olduğu gibi burada da bir

sözleşmede gereken her bir malzemenin olması gerekir (Usmani 1998: 39). Müşâreke de sertifika sahibi olanlar hisseleri oranında faaliyetin veya projenin sahibi olabilmektedir. Müşâreke sertifikaları ciro yani başkasına devir edilebilir bir enstrüman olarak işlem görmektedir. İkincil piyasalarda alınıp satılabilmektedir. Bunlar, var olan bir projenin geliştirilmesi ya da yeni bir projenin kurulması veya herhangi bir ortaklık sözleşmesini temel alan bir faaliyetin finansmanı için eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Bu sukukun en önemli özelliği; ortakların her birine eşit miktarda veya farklı miktarlarda yatırım yapabilme (sermaye koyma) imkânı vermesidir. Ortaklar aynı miktarda sermaye ortaya koyabilse bile, kar paylaşım oranı farklı olabilmektedir. Diğer ortaklıklarda olduğu gibi bu ortaklık yöntemi de özel bir işlem için olabileceği gibi meşru sınırlar dâhilinde birden fazla ticari faaliyeti de kapsayabilir (Rımaz 2014: 44).

Şekil 2.5: Müşâreke sukuku

Kaynak: Ijlal Alvi, Ahmed Rufai, Ismail Dadabhoj ve Usman Mohammad Naseer, A Comprehensive Study of the Global Sukuk Market, 3. Basım, Bahreyn: International Islamic Financial Services, 2013

Müşâreke sukuku işlemi şu şekilde gerçekleşmektedir:

- 1- Özel amaçlı şirket ortaklık sermayesini sağlamak için sukuk ihracı yapar,
- 2- Yatırımcılar sukuk'a yatırım yapar ve fon sağlar,
- 3- Özel amaçlı şirket sermayesini, kaynak firma da kendi sermayesini koyarak müşâreke anlaşması imzalar ve ortaklık kurmuş olurlar,

- 4- Ortaklık sürecince elde edilecek kâr ve zarar belirtilen oranlarda her iki tarafa da yansıtılır,
- 5- Özel amaçlı şirket elde ettiği kârları yatırımcılara aktarır,
- 6- Ortaklığın sona ermesi sonucunda elde edilen varlıklar satılır. Elde edilen gelir her iki tarafa payları oranında dağıtılır (Alvi, Rufai vd.2013: 46).

2.1.4.1.2.3. İcare Sukuku

İcare sukuk türü sahibine kiradaki bir gayrimenkulün eşit ortaklığın sahipliğini veya gayrimenkulün intifa (yararlanma) hakkını sunmaktadır. Bu sukuk, sahibine veya sahiplerine gayrimenkulün, kirasını almayı, mülkiyet hakkını ve sukuku kiracının haklarını etkilemeyecek şekilde elden çıkarma (alım-satımını yapma) hakkını tanımaktadır. İcare sukuku sahipleri, söz konusu gayrimenkulün bakım maliyetlerini üstlenmektedir. İcare sukuku, bir kira kontratı ile bağlanmış tanımlı, mevcut ve bilinen varlıkların mülkiyet hakkını sahiplerine sunar ve kira bedeli sukuk sahibine ödenir. Sözleşme süresi bellidir ve kira bedeli sürenin başlangıcında, sonunda, aylık ya da yıllık olarak ödenebilmektedir (Rımaz 2014a: 55). Ticari finans piyasasında leasinge (kiralama) karşılık gelen icare sukukta, taraflardan biri genellikle katılım bankası, müşterinin veya firmanın ihtiyacı olan teçhizatı satın alarak, müşteriye ya da firmaya kira ücreti karşılığında kiralamaktadır (Moore 1997a: 44). İcare sukuk'un diğer sukuk türlerinden farklı olan özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- İcare sukuk sözleşmesi bir kira sözleşmesidir. Bu yüzden bir varlığın mülkiyetinin kimde olduğunu belirlemekte ve sahibine mülkiyet hakkı tanımaktadır.
- İcare sukukunda mülkiyet, belirlenen fiyatlar üzerinden el değiştirebilir, kira hakları başka birine geçebilir.
- İcare sukukunda her ne kadar kira geliri daha önceden sabit olarak belirlenmiş olsa da sigorta gibi giderler daha önceden net olarak belirlenemeyebilir. Bu durumda sukuk sahibi sözleşme üzerinde yazan net geliri elde edemeyebilir.
- İcare sukuku mülkiyeti temsil etmekte ve devir edilebilmektedir. İkincil piyasalar da işlem görebilmektedir.

- İcare sukuku devlet kurumları veya devlet tarafından ihraç edilebileceği gibi, özel yetkili kuruluşlar, katılım bankası gibi finans kurumları tarafından da ihraç edilebilir (Uzunoğlu 1998a: 11).

2.1.4.1.2.4. Murabaha Sukuku

İcare sukukuna benzerlik göstermekle birlikte ondan belli noktalarda ayrılmaktadır. İcare sukukunda bir makine veya teçhizat kiralanıp geliri yatırımcılardan tahsil edilip, makine veya teçhizat firmaya kiralanırken; murabaha sukukta, makine veya teçhizat finansal kuruluş tarafından firma için satın alınarak üzerine belli bir kâr oranı eklenerek taksitle firmaya satılmaktadır (Özsoy 1997: 153). Murabaha sukuku ile toplanan fonlar ile mallar peşin bedelle satın alınır, alınan malların üzerine belli oranda kâr eklendikten sonra vadeli olarak satılır. Yatırımcı son satış fiyatı üzerinden alacak hakkına sahip olmaktadır. Murabaha sukukunda süreci şöyle sıralayabiliriz;

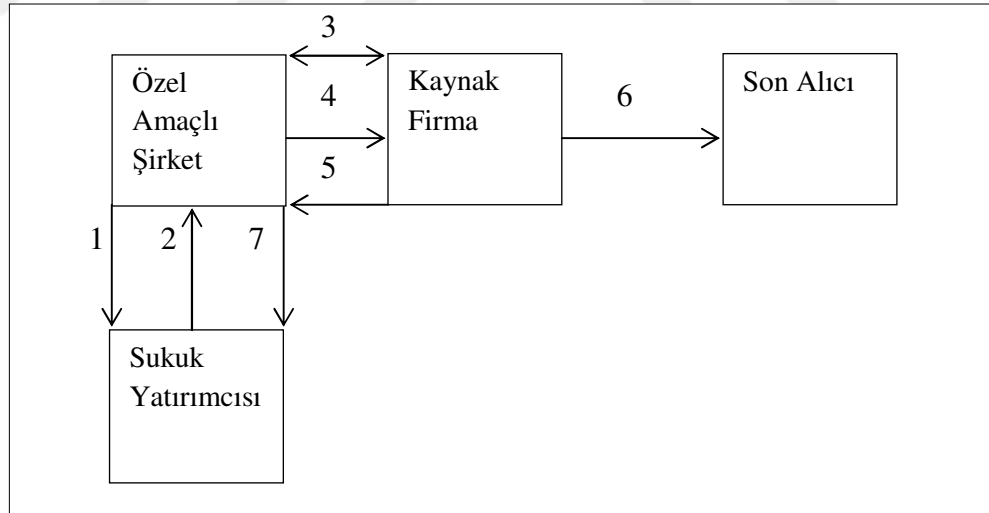
- Şirket ve borçlu arasında sözleşme imzalanır.
- Şirket yatırımcılara sukuk ihraç eder ve getiri alır.
- Şirket mal satıcısından cari piyasadan emtia satın alır.
- Şirket mala kâr marjı ekleyerek cari piyasa fiyatından anlaşılan süre içinde taksitli ödenmek üzere borçluya satışı yapılır.
- Borçlu malı cari piyasada malın alıcısına satar.
- Yatırımcılar nihai satış bedeli ve getiri elde eder.

2.1.4.1.2.5. Selem Sukuku

Selem sukuk, selem sermayesi toplamak için eş değerli olarak ihraç edilen belgelerdir. Toplanan sermaye ile ihraç edilen belgeleri alanlar selem bazlı satılan malların mülkiyetini almış olmaktadır. Belgeleri ihraç edenler bu malların satıcısıdır. Üyeler ise bu malların alıcısıdır. Ödenecek olan üyelik ücreti bu malların satın alma fiyatıdır (Elgari 1997: 66).

Selem sözleşmesi, genelde tahıl, petrol, demir ve benzeri ölçülebilir ve standartlaştırılabilir mallar üzerine yapılmaktadır. Çıkarılan sukuklar ikincil piyasada işlem görebilmektedir. Emtianın teslim tarihindeki fiyatına yönelik beklentiler doğrultusunda alınıp satılabilmektedir (Küçükçolak 2008a: 34). Selem sukukun işleyişi aşağıdaki gibidir;

- 1- Özel amaçlı şirket teslim edilecek olan varlıkların finansmanını karşılamak için sukuk ihraç eder.
- 2- Yatırımcılar ihraç olunan sukuka yatırım yapar.
- 3- Özel amaçlı şirket ile kaynak firma arasında ileri bir tarihte mal teslimi yapılması üzerine satış sözleşmesi imzalanır.
- 4- Özel amaçlı şirket, kaynak kuruluşa ödemeyi peşin olarak yapar.
- 5- Özel amaçlı şirket vade sonunda ürünleri teslim alır.
- 6- Özel amaçlı şirket elindeki ürünleri üzerine kâr koyarak satar.
- 7- Özel amaçlı şirket elde ettiği kârı yatırımcılara yatırımları oranında paylaşır (Tok 2009g: 22).

Şekil 2.6: Selem sukuk işleyişi

Kaynak: Gökben Altaş, “İslami Finans Sistemi, Sermaye Piyasasında Gündem Raporu”, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, Sayı.69 (2008b), 18-30.

2.1.4.1.2.6. İstisna Sukuku

İstisna, alıcı ile satıcı arasında bir mal ya da ürün üretmek için yapılan bir satış sözleşmesidir. Bu yöntem genel olarak imalatı uzun zaman alan veya temin edilmesi

uzun zaman alan malların satımında kullanılmaktadır. Sözleşmede belirlendiği şekli ile bu satış; taksitli, peşin veya ileri bir zamanda ödenmek üzere yapılabilmektedir (Tunç 2010b: 152). İslami hükümlerin ribayı yasaklamış olması nedeniyle, istisna şekli borçlanma senetleri, üçüncü şahıslara nominal değerinin dışında bir fiyattan satılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu tür tahvillerin ikincil piyasaları olması çok zordur. İstisna tahvillerindeki bu likiditenin eksik olması nedeniyle bir dezavantaj oluşturmaktadır. Proje fiyatının belirlenebilmesi için dikkate alınır. Fiyat, sözleşmenin imzalandığı zaman içindeki piyasa fiyatından daha yüksek olarak belirlenebilir (Akbulak ve Özgüç 2004b: 81).

Fiyatın, önceden net şekilde belirlendiği ancak ödemenin, mal tesliminde veya malın üretimi bitmeden taksitler halinde ödemenin yapılabileceği şeklinde, fiyatın baştan sabitlenmesi ve mala ilişkin özelliklerin net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. İstisna sukuku, istisna sözleşmelerini esas alan bir sukuk çeşididir. Bu sistemde sukuk sahibi olan yatırımcı alıcı, yükümlü olan şirket ise üretici konumda olmaktadır (Yanpar 2014c: 227). İstisna sukukun da devir işleminin zor olması nedeniyle sadece üzerindeki değeriyle devir olabilmektedir (Ausaf 1993: 58). İstisna sukuk işlemi sıralaması şöyledir;

1. SPV (Özel Amaçlı Şirket) projenin fonlanması için sukuk ihraç eder.
2. Yatırımcılar sukuk'a yatırım yapar.
3. SPV ve kaynak firma arasında anlaşma imzalanır.
4. SPV elde ettiği geliri kaynak firmaya transfer eder.
5. İleride teslim edilecek bu ürünlerin mülkiyeti SPV 'ye geçer
6. Varlıklar inşa edildiğinde SPV varlıkları satar.
7. Alıcı varlık bedelini SPV 'ye öder.
8. Elde edilen gelir yatırımcılar arasında sözleşmeye göre dağıtılır (Tok 2009h: 12).

2.1.4.1.2.7. Melez Sukuk

Melez sukuk, birden çok varlık havuzuna dayandırılarak oluşturulmakta ve farklı türde sözleşmelerin (mudaraba, istisna vs) sukuk dayanağını oluşturmaktadır (Dar 2006:

30). Ancak ikincil piyasası olması ve sabit gelir sağlaması için %51'i ve üzeri icara sukuktan oluşturulmaktadır (Tok 2009ı: 22).

Bankalar, Müşâreke, icara ve bazı Murabaha, Selem ve İstisna (belirli bir dönemde belirli bir ücret karşılığında verilen bir görevi yerine getirmek için yapılan bir sözleşme) sözleşmelerini menkul kıymetleştirebilmektedir. Bu tür menkul kıymetlerin getirisi / riski sözleşmelerin seçilen karışımına bağlıdır. Bu karma portföy Sukuk'un önde gelen örneği 2003 yılında yayınlanan 400 milyon ABD Doları için Dayanışma Ortaklığı Sukuk'udur (Ayub 2007c: 406).

2.1.4.1.2.8. Vakala (Vekalet) Sukuku

Vekalet sukuku, vekalet usulüyle gerçekleştirilen bir sukuk türüdür. Bu sukuk da diğer sukuklar gibi satın alınan mal veya hizmetlerin finansmanları için ihraç edilmektedir. Vekalet sukukunda en çok Endonezya ve Malezya ülkeleri ve de Uzakdoğu islam ülkelerinde kullanılmaktadır. Fakat icare sukuku ile karşılaştırdığımız zaman kullanım oranı oldukça düşüktür (Küçükçolak 2008b: 34). Vekalet sukuku altında iki ya da daha fazla mudarebe ve icare veya istisna gibi İslami finans sözleşmeleri, sukuk yapısını oluşturmak ve düzenlemek için birleştirir ve bu temel varlıklar bir portföy oluşturmak için biraraya getirilebilmektedir (Marifa Team 2014b: 170).

2.1.4.2. Tekafül (İslami Sigorta)

Tekafül sözlükte “dayanışma ve karşılıklı güven” gibi manalara gelmektedir (Hammad 1996: 348). Kişilerin maruz kalma ihtimali yüksek olan risklere karşı, güvence oluşturmak amacıyla, önlem almanın işbirliğine yönelteceği ve bununda İslami açıdan uygun bir durum olduğu savunulmaktadır (Mannan 1980: 487). İslam hukuku açısından, insanların maruz kalabilecekleri risklere karşı önlem alınmasının ihtiyaç olduğu, ilgili ayet ve hadislerde “-ki biri tevekkülün, önlem alındıktan sonra olması gerektiği ile ilgilidir”(Ayub 2007d: 418). Hz. Peygamber (SAV) döneminde “akile” ismiyle bilinen ölüm ve sakat kalma vb. durumlara karşı oluşturulan fonlardan bu

zararların karşılandığı ile ilgili bir uygulamanın varlığı bilinmektedir (Sağlam 2011: 267). Temel amacı aynı gözükse de günümüzde uygulanan sigortacılık sisteminde; içerisinde faiz, kumar ve ğarar (belirsizlik) içermesi islam hukuku açısından uygun olmayacağı görüşü genel olarak kabul edilen bir düşüncedir (Khorshid 2004: 96).

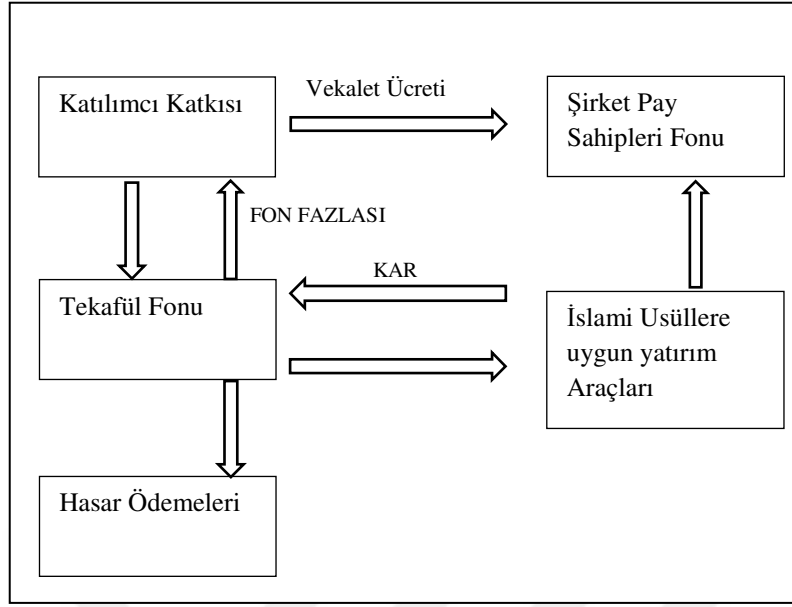
Günümüzde finans dilinde tekafül, uluslararası dilde takaful, İslami sigortacılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. AAOIFI'nin 26 nolu standardı İslami sigorta, belli risklere karşı kişilerin bu risklerin meydana gelmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine yapılan anlaşmalardır.” Şeklinde tanımlama yapılmıştır (AAOIFI 2012g: 523). Bu anlaşmada katılımcılar bir araya gelerek belirli bir meblağ toplayarak, katılımcılar arasında biri herhangi bir zarara uğradığı zaman bu toplanan fon tarafından karşılanmaktadır. Toplanan bu fonların yatırım için kullanılan kısımları ise İslami kurallara göre, uygun olan yatırım araçlarına yönlendirilmeleri gerekmektedir (Khan 2003: 177).

Tekafül sisteminde katılımcıların gönüllülüğü esastır. Bu nedenle toplanan paralar prim değil teberru yani bağış olarak nitelendirilmektedir. Katılımcılardan toplanan bu katkıların sahipliği tamamen katılımcılara ait olmaktadır. Yatırıma yönlendirilen kısımları İslami usullere uygun finansal araçlara yönlendirilmesi gerekir (Jamaldeen 2012: 299). Tekafül kendi içinde aile tekafülü (family takaful) ve genel tekafül (general takaful) olarak iki başlık altında incelenebilmektedir. Konvansiyonel sigortacılık sistemi ile kıyas yaparsak genel tekafül, hayat dışı (elementer) sigortacılığın bir alternatifi, aile tekafülü ise hayat sigortacılığının alternatifi olarak görülmektedir. Aile tekafülü genel yapısı ve işleyişi bakımından konvansiyonel olan hayat sigortasından ayrılmaktadır (Shanmugam ve Zahari 2009a: 70) .

Tablo 2.2: Tekafül ve konvansiyonel sigorta

	Tekafül	Konvansiyonel sigorta
Sözleşme	Bağış ve acente yada kar/zarar sözleşmesinin birleşiminden oluşan karma bir yapıya sahiptir.	Sigortalıların poliçelerin alıcısı olduğu bir satın alma sözleşmesidir
Şirket	Pay sahipleri katılımcıların adına bir acente gibi hareket eder ve sigortacı yerine işletmen olarak isimlendirilir.	Sigortalılar ve şirket arasında birebir bir ilişki mevcuttur
Underwriting zararı	Katılımcılar tekafül fonunun da sahibi olduğu için underwriting riskini de onlar üstlenmektedir.	Pay sahipleri (sigorta şirketi) underwriting riskini üstlenir
Katkı (Teberru') / Prim	Tekafül tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. katkılar bağış olarak isimlendirilir.	Sigortacıların güvence için ödediği meblağa prim denilmektedir.
Katkı (Teberru') / Prim Sahipliği	Toplanan katkılar katılımcıların ortak sahipliğinin olduğu tekafül fonuna aktarılmakta ve işletmen tarafından yönetilmektedir.	Ödenen primlerin sahipliği sigorta şirketine aittir
Katkı (Teberru') / Prim Ödemesinin Gecikmesi	Gecikme durumunda tekafül şirketi faiz işletemez	Primlerin geç ödenmesi durumunda faiz işletilir.
Sigorta Rizikosu	Katılımcıların rizikosu tekafül havuzuna aktarılır.	Sigortalıların rizikosu sigortacılara kaydırılır
Prim Fazlası ve Rezervler	Underwriting fazlası üzerinde katılımcıların ortak sahipliği vardır	Sigortacı, rezerv ve prim fazlasının sahibidir.
Yatırım	Tekafül fonundaki ve pay sahiplerinin fonundaki varlıklar İslami usullere uygun yatırım araçlarına yönlendirilir	Yasal düzenlemelerde belirlenen kurallar dışında herhangi bir sınırlama mevcut değildir
Yasal Düzenleme	Tekafül için belirlenen yasal düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca İslami bir Danışma Kurulunun kurulması gerekmektedir	Belirlenen (seküler) yasal düzenlemelere tabidir.
Reasürans / Retekafül	Katkıların retetekafül şirketine devredilmesi gerekmektedir. Ancak retetekafül şirketinin yokluğu durumunda İslam hukukçuları belli şartlarla tekafül şirketlerinin konvansiyonel reasürans şirketleriyle çalışmasına müsaade etmiştir.	Primler (ve risk) reasürans şirketine devredilir.

Kaynak: Tolefat ve Asutay 2013: 48

Şekil 2.7: Tekafül sisteminin işleyişi

Kaynak : Jamaldeen 2012a: 317

2.2. İslami Finasta Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının fon kaynakları; kendilerinin sahip olduğu “öz kaynaklar” ile dışardan topladıkları “yabancı kaynaklar” olmak üzere iki ayrı kalemden oluşmaktadır. Özkaynaklar, ana sermaye ve katkı sermaye toplamından, sermayeden idirilecek olan tutarların çıkarılması sonucu bulunan tutarı ifade etmektedir. İslami finans kuruluşlarındaki ana sermaye diye ifade edilen tutarın içinde; ödenmiş sermaye, kanuni-ihtiyari- olağanüstü yedek akçeler, vergi düşüldükten sonra dönem kârı ve geçmiş yıllar kârları yer almaktadır. İslami finans kurumlarında elde edilen zararlar ve geçmiş yıl zararları birer indirim kalemi olarak ana sermayeden çıkarılmaktadır. Ana sermaye dışında katkı sermayesi olarak ifade edilen tutarın içerisinde ise; iştirakler, bağlı ortaklıklar, sermayelerine iştirak edilen diğer ortaklıklar, genel kredi karşılığı, sabit kıymetler yeniden değerlendirme fonları ve bunlara ait karşılıklar ile menkul değer artış fonları toplamından oluşmaktadır (Arabacı 2007: 38).

İslami bankalar, modern bankalardan farklı olarak “Katılımcılık” ilkesine göre kâr veya zarara ortak olma yoluya fon toplamaktadır. İslami bankaların sahip oldukları kaynaklar içerisindeki en büyük pay, katılım hesaplarına aittir. 5411 sayılı Bankalar

Kanunu'nun 3'üncü maddesinde "Katılım fonu; katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek veya tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı" ifade eder. Bu tanıma göre katılım fonu; özel cari hesap ve katılım hesaplarından oluşmaktadır (Babuşçu ve Hazar 2017: 179).

2.2.1. Cari (Vadesiz) Hesaplar

Gerçek veya tüzel kişiler tarafından açılan, istenildiği zaman tamamen veya kısmen geri çekilme özelliği taşıyan, karşılığında herhangi bir faiz yada kâr payı ödenmeyen hesaplara cari hesap adı verilmektedir (Günel 1984: 18). Özel cari hesaplar 5411 sayılı Bankacılık kanunu'nun 3'üncü Maddesinde; katılım bankalarında açılabilen ve isteğe bağlı olarak kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Cari hesapların özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Vadeli hesaplardan ayrı olarak takip edilir.
- Türk lirası, döviz veya kıymetli maden cinsinden açılabilir ve bunlar farklı muhasebe hesaplarında izlenir.
- Hesap açılması için herhangi bir alt limit yoktur.
- Cari hesapların işletilmesinden elde edilen kâr/zarar katılım bankasına aittir.
- Cari hesap sahipleri katılım bankasının tasfiyesi halinde mevzuata göre devlet ve personel alacaklarından sonra öncelikli hakka sahiptir. Türk lirası, döviz ve kıymetli maden cinsi hesaplar TMSF tarafından 100 bin TL'ye kadar olan kısmı sigorta kapsamında yer almaktadır (Özsoy 2012: 139).

Bu tür hesaplarda toplanan mevduata vadesiz mevduat ismi verilmektedir. Bu hesapların açılmasındaki amaç, eldeki nakdi hırsızlık, gasp ve kaybetme gibi risklerden korumak ve bankacılık hizmetlerinden yararlanmada öncelik kazanmaktır. Banka, vadesiz mevduatı müşterisine geri ödemekle yükümlüdür (Gül 2004: 38-39).

2.2.2. Katılım (Vadeli) Hesapları

Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından meydana gelen kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine

önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi koşulu garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaptır (Bayındır 2016: 236). İslami bankacılık sistemine göre,“ katılım hesabı sahibine, herhangi bir getiri garantisi verilmemesi ve oluşabilecek zarara katılım” prensibine karşılık, katılım hesapları da modern bankalarda olduğu gibi TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) kapsamında sigorta altına alınmıştır (Canbaz 2015: 176).

Mevduattan farklı olarak, katılım hesaplarının özelliği, tasarruf sahipleriyle İslami banka arasında kâr/zarar ilişkisi kurmasıdır (Arslan 2017: 5). Katılım hesaplarının özellikleri ise;

- Hesaba para yatıran mevduat sahiplerine anapara garantisi verilemez.
- 1,3,6,12 ay ve 1 yıldan uzun süreli şekilde dönemsel olarak kar payı ödemeli vadeli olarak hesap açılabilir.
- Katılma hesaplarında toplanan fonlar, birim hesap değeri üzerinden muhasebeleştirilir ve banka hesaplarında gösterilmesi zorunludur.
- Katılma hesaplarında toplanan fonlar üzerinde bankadan alacaklı üçüncü şahısların hiçbir hakları bulunmamaktadır.
- Katılım hesaplarında toplanan fonların işletilmesi sonucu doğacak kâr ve zarara katılma oranları, katılım bankaları tarafından serbestçe belirlenir. TCMB'nin 2006/1 sayılı Tebliği gereği, katılım bankasının zarara katılma oranı, kâra katılma oranının %50'sinden az olamaz (Özsoy 2012a: 140).

2.2.2.1. Birim Değerden Kar/Zararın Hesabı

Katılım bankası kurumlarının, katılım hesaplarına fon kabul ettiği ilk güne karşılık 100 olarak kabul edilen, faaliyetler sonucu gerçekleşen kâr veya zarara göre değişkenlik gösteren bir değer olup, kâr ve zarar kayıtlarının işlendiği günlerde vadelerine göre tasniflenmiş her bir fonun toplam değerinin, fonun bir önceki günlük toplam hesap değerine bölünmesi suretiyle hesaplanır (Yozgat 2010a: 55).

Birim Değer=[Fonda Mevcut Aktifler Toplamı (Anapara+K/Z)] / [Bir Önceki Dönem Hesap Değer Toplamı (Günlük/Haftalık)] şeklinde bir hesaplamayla sonuç bulunabilecektir (Karapınar 2003a: 43).

2.2.2.2. Hesap Değerden Kar/Zararın Hesabı

Katılım hesaplarına para yatırarak birikimlerini değerlendiren kişilerin, İslami finans kuruluşunun aktiflerine katılma oranı olup, hesaba para eklenmesiyle artan ve çekilmesiyle eksilen bir kat sayıyı ifade eder. Hesaba yatırılan fonların hesap değeri, o günkü birim değere bölünmek üzere bulunmaktadır (Yozgat 2010b: 55).

Hesap Değer=[Hesap Sahibince Yatırılan Fonlar] / [Bir Önceki Dönem Birim Değer Toplamı] hesap edilebilir (Karapınar 2003b: 44).

2.2.2.3. Birim Hesap Değerden Kar/Zararın Hesabı

Birim değer ile hesap değerinin birbiriyle çarpılması ile elde edilen yeni değer, katılım hesabı sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği tutarı göstermektedir (Yozgat 2010c: 56).

Hesabın katılım bankasında açıldığı günkü birim hesap değeri, hesabın kendisine eşit olup; ileriki günlerde elde edilen kâr sonucu meydana gelen artış paralelinde birim değer artacak, bu tutarın hesap değeriyle çarpımı sonucu bulunan birim hesap değeri, vade sonunda hesap sahibinin mülkiyetine geçmiş bir bedel olduğundan, hak iddia edebileceği bir değer olmaktadır. Birim Hesap Değer=[Birim Değer x Hesap Değer] hesap edilebilir (Karapınar 2003c: 44).

2.3. İslami Finans Alanındaki Uluslararası Kuruluşlar

2.3.1. İslam Kalkınma Bankası (IDB - Islamic Development Bank)

İslam Kalkınma Bankası 1975 yılında Cidde/Suudi Arabistan'da kurulmuş ve banka, İslami düşünce ve ilkelere uygun bir şekilde, üye ülkelerin ve Müslüman toplulukların ekonomik kalkınmalarına ve sosyal gelişmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İKB'ye Türkiye, Mısır, İran, Kuveyt, Libya, Suudi Arabistan ve

Birleşik Arap Emirlikleri de dahil olmak üzere 57 üye ülke bulunmaktadır. Üyelik için temel şart, aday ülkenin Bankaya sermaye katkısı yapması ve İslam İşbirliği Örgütüne üye olmasıdır. Banka üye ülkelerdeki kuruluşlara veya verimli projelere sermaye iştirakinde bulunmayı veya proje finansmanı için kredi sağlamayı, üye ülkeler arasındaki ticaretin ve teknik yardımlaşmanın geliştirilmesine yardımcı olmayı ve bu amaçla gerekli çalışmaları yapmayı, üye ülkelerde kalkınma faaliyetlerine katkıda bulunan personele eğitim imkânları sağlamayı, Müslüman ülkelerdeki ekonomik, mali ve bankacılık faaliyetlerinin İslami kurallara uygun şekilde yürütülmesi yönünde araştırmalar yapmayı amaçlamıştır (<http://www.isdb.org> 23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.2. İslam Ülkeleri İstatistiksel, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC-Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries)

İslam Konferansı örgütünün 8'inci Dışişleri Bakanları toplantısında alınan bir kararla, 1978 yılında, örgütün Ankara şubesi olarak açılmıştır. Kuruluş amacı, üye ülkeler hakkında sosyo-ekonomik istatistiksel bilgileri derleyip, düzenlemek ve kullanıma sunmak; üye ülkeler arasında teknik ve ekonomik işbirliğini başlatacak ve geliştirecek çalışmalarda bulunmak; üye ülkelerin gereksinim duyduğu konularda seminer ve eğitim programları düzenlemektir (<http://www.sesric.org/>23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.3. İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Örgütü (AAOIFI-The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)

1991 yılında Bahreyn'de kurulan İslami Finans Kurumları için (AAOIFI) Muhasebe ve Denetim Örgütü, İslami finans kurumları ve sektörü için muhasebe, denetim, yönetim, etik ve Şeriat standartları hazırlayan ve kâr amacı gütmeyen uluslararası bir kurumdur. AAOIFI'nin amacı, İslami finans kurumları ile ilgili muhasebe ve denetim hükümleri oluşturmaktır. Bu amaçla İslami finans kurumları için birtakım muhasebe ve denetim standartları hazırlamakta ve açıklamaktadır. Ayrıca

çeşitli seminerler düzenlemekte, periyodik gazeteler yayınlamakta, çeşitli araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bağımsız bir kurum olan AAOIFI, 45 ülkeden içlerinde merkez bankaları ve çeşitli İslami finans kurumları da olmak üzere 200 farklı kurum tarafından desteklenmektedir (<http://www.aaofi.com> 23 Mayıs 2018'de erişildi)

2.3.4. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB- The Islamic Financial Services Board)

İslami finans kurumları için standartlar yayınlayan kurumlardan birisi de İslami Finansal Hizmetler Kuruludur. 2003 yılında Malezya'da faaliyetlerine başlayan İslami Finansal Hizmetler Kurulu, İslami finans sektörünün istikrarını ve derinliğini artırmak ve bu faaliyetlere destek olmak amacıyla küresel sağduyulu standartlar ve yol gösterici ilkeler yayınlamaktadır. IFSB aynı zamanda çeşitli araştırmalar yapmakta, sektörle ilgili sorunlara çözüm bulmak amacıyla toplantı, seminer ve konferanslar düzenlemektedir (<http://www.ifsb.org> 23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.5. Uluslararası İslami Dereceleme Kurumu (IIRA-The International Islamic Rating Agency)

2005 yılında Bahreyn'de faaliyetlerine başlayan Uluslararası İslami Dereceleme Kurumu, çoğunlukla İslam ülkelerinin içinde bulunduğu bankacılık ve sermaye piyasasına dereceleme yelpazesi sunan tek kurumdur. Gerçekleştirdiği dereceleme süreci, analitik bir uzmanlık düzeyi ile sermaye piyasası ve özellikle İslami finans enstrümanlarının tam dizisini içine almaktadır. IIRA, aynı zamanda yaptığı derecelendirmelerin, çeşitli düzenleme mercileri vasıtasıyla tanınmasını da sağlamaktadır. Bahreyn Merkez Bankası tarafından bir Dış Kredi Değerleme Kurumu olarak tanınmıştır. IIRA, çeşitli uluslararası kurumlar, öncü bankalar, çeşitli finans ve dereceleme kurumları tarafından desteklenmektedir (<http://www.iirating.com> 23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.6. İslami Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (IRTI-Islamic Research and Training Institution)

1981 yılında Suudi Arabistan'da kurulan IRTI, üye ülkelerin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla dinamik ve kapsamlı bir İslami finans sektörü geliştirilmesine öncülük etmeyi kendisine misyon edinen İslam Kalkınma Bankasının bir iştirakidir. İslami finans sistemini bilen ve uygulayan insan kaynaklarının yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Yeni İslami finans enstrümanlarının geliştirilmesi ve mevcut enstrümanların uygulanmasında ortaya çıkan sorunların giderilmesine katkı sağlayacak danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Diğer taraftan IRTI, yüksek akademik standartlarda çalışmaların yer aldığı “İslami Ekonomik Araştırmalar (Islamic Economic Studies)” dergisini yayınlamaktadır (<http://www.irti.org> 23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.7. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM-The International Islamic Financial Market)

IIFM, 2002 yılında Malezya'da, Bahreyn Merkez Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Brunei Darusselam Maliye Bakanlığı, Endonezya Bankası, Sudan Bankası, Pakistan Devlet Bankası ve “Labuan Finansal Hizmetler Otoritesi”nin ortak çabaları ile kurulmuştur. IIFM, hedeflerini; sektörün ihtiyaç duyduğu ürün ve dokümanların standardizasyonunu sağlamak; düzenleyici otoriteler, finansal kurumlar, hukuk firmaları, borsalar, sektör birlikeri, altyapı hizmetleri sunan kurumlar ve bu sektörle ilgili diğer tüm kurumlar için küresel bir platform oluşturmak; İslam hukuku danışma panelleri oluşturmak şeklinde sıralamaktadır. IIFM, Yönetim Kurulu'nun rehberliğinde ve üye kurumlarının desteği ile çalışır. Temel gücü, IFF'nin yararına IIFM şeriat kurulunun rehberliğinde birlikte çalışan bankalar, yasal, muhasebe ve diğer piyasa katılımcılarının uzmanlık havuzudur (<http://www.iifm.net> 23 Mayıs 2018'de erişildi).

2.3.8. Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Şirketi (IILM – International Islamic Liquidity Management Corporation)

IILM 25 Ekim 2010 yılında Malezya’da, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Katar, Kuveyt, Nijerya, Marityus, Lüksemburg, Endonezya’dan oluşan 9 ülkenin merkez bankaları / para otoriteleri ve İslam Kalkınma Bankası tarafından ortaklaşa kurulmuştur. IILM, İslami finans hizmetleri veren kurumlar arasında sınır-ötesi likidite yönetimini kolaylaştırmak amacıyla farklı İslami likidite araçlarını sunmayı amaçlamaktadır (<http://www.iilm.com/> 23 Mayıs 2018’de erişildi).

2.3.9. Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi (IIFA-International Islamic Fiqh Academy)

1981’de Suudi Arabistan’da toplanan III. İslam Ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde alınan kararla kurulmuştur; merkezi Cidde’dedir. Amacı İslâm hukuku alanındaki çalışmalara yardımcı olmak ve modern hayatın ortaya çıkardığı problemlere İslam hukukuna uygun çözümler üretmektir (<http://www.iifa-aifi.org/iifa> 23 Mayıs 2018’de erişildi).

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANSIN TERCİHİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Türkiye’de İslami bankacılığın son on yıldaki hızlı gelişimine karşın günümüzde konvansiyonel bankacılığın hala gerisinde yer almaktadır. Buna rağmen İslami bankacılığı ve sunduğu araçları tercih eden önemli bir portföy oluştuğu söylenebilir. Ülkemizde İslami bankacılığı tercih eden müşterilerin bu tercihlerinde etkili olan ana faktörler ise sosyal, ekonomik ve dini olmak üzere üç temel başlık altında incelenebilir. Bu çerçevede Türkiye’de İslami bankacılığın tercih edimesinde etkili olan bu faktörler, nedenlerini ortaya koyduğunu düşündüğümüz temel sorular ve sorunlar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu sorular ve sorunlar üzerinden hem yerli-yabancı literatür ele alınmış hem de ülkemizde faaliyet gösteren Türkiye Finans Katılım Bankası, Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım bankalarının yöneticileri ile mülakat yapılarak söz konusu nedenler incelenmiştir.

3.1. Literatür Taraması

Literatürde islami bankacılık faaliyetlerine yönelik yapılan çalışmalar yer almaktadır. İslami bankacılığın sektördeki algısını anket yöntemiyle tespit eden çalışmalar arasında; Gençtürk ve Çobankaya (2015), Toroman vd. (2015), Çobankaya (2014), Kaytancı vd. (2013), Kader vd.(2014), Karakaya vd.(2004), Durak vd.(2017), Özsoy vd. (2013), Okumuş (2005), Özen vd. (2016), Bulut (2015), Dirican (2016), Cebeci ve Çabuk (2016), Doğan (2016), Pehlivan (2016), Iqbal (2001), Gökalp (2014), Gümüş ve Nalbantoğlu (2015), Esmer ve Bağcı (2016), Yurttadur ve Demirbaş (2017) yer almaktadır.

Gençtürk ve Çobankaya (2015), çalışmaların da, katılım bankaları müşterisi olan ve katılım bankalarıyla çalışmamış olan kişilerin katılım bankacılığı sistemi konusundaki algıları ölçülmüştür. Çalışmada katılım bankası müşterileri katılım bankalarının işlemleri kısa sürede yapması, güvenilir olmaları, hizmetlerin kaliteli ve pahalı olmaması, çalışanların saygılı ve nazik olması, yenilikçi olması ve dini sebeplerden dolayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca katılım bankacılığını kullanma sebepleri sıralandığında dini sebeplerin dördüncü sırada olduğu görülmüştür. Katılım bankacılığını kullanmayan kişiler ise, katılım bankacılığının ticari bankalardan farklı olmadığını düşünmektedir

Toroman vd. (2015) çalışmalarında, Türkiye’de ve dünyada faizsiz bankacılığa ilginin artmış olduğunu fakat yeterince ilerleme kaydedemediğini ifade etmiştir. Tasarrufların direkt yatırımlara kanalize edilmesinde önemli bir rolü olan katılım bankacılığına gerekli ilgi, alaka ve farkındalığın ne düzeyde olduğunu belirlemek için mevcut ve potansiyel banka müşterilerine düzenlemiş olduğu anket sonuçlarına göre, faizsiz bankacılık hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve bu kişilerin çoğunluğunun katılım bankaları ile çalışmanın dini açıdan zorunluluk olmadığı fikrini taşıdığı sonucuna varmıştır.

Çobankaya (2014) çalışmasında, katılım bankacılığını bankacılık sektöründeki yeri algısını araştırmıştır. Çalışma sonuçlarına göre katılım bankacılığının faizli bankacılıktan farklı olduğu fakat farklılıkların ne olduğuna yönelik bilgi düzeylerinin düşük oranda kaldığı ancak katılım bankacılığının giderek bilinirliğinin arttığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca katılım bankalarının tercih sebepleri sıralandığında dini sebeplerin ilk sırada olmadığı tespit edilmiştir.

Kaytancı vd. (2013) çalışmalarında, hızlı bir gelişim sürecinde olan katılım bankacılığının hem bu sürece ayak uydurması hem de faizli bankacılık ile rekabet ederek daha sağlıklı büyümesi için katılım bankacılığı müşterilerinin katılım bankaları tarafından iyi analiz ederek müşteri odaklı çalışmalarına yönelik yapılmıştır. Bu kapsamda Eskişehir ilinde 500 katılım bankası müşterisine yönelik yapılan memnuniyet anketinde akraba ve arkadaş tavsiyesi, hızlı ve esnek çözümler, personelin yatırım

konusundaki danışmanlığı sıralanmış dini sebepler dördüncü sırada yer almıştır. Müşterilerin memnun kalmadığı ürünler ise; internet bankacılığı kalitesi, düşük getirili katılma hesapları sıralanmıştır. Bu sonuca göre bankaların müşterileriyle yakın ilişki kurmasının ve müşteri odaklı davranmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kader vd.(2014) yaptıkları çalışmada, müslüman olanlarla müslüman olmayanların tercihlerini etkileyen faktörler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve faktörlerin önem sıralamasının, servis kalitesi, düşük işlem ücretleri ve fiziksel şartlar şeklinde olduğunu belirtmişlerdir.

Karakaya vd.(2004) yaptıkları çalışmada, katılım bankası müşterilerinin banka tercihini belirleyen faktörleri araştırmak ve de müşteri memnuniyetini ölçmek amacıyla İstanbul'da araştırma yapmışlardır. Müşterilerin banka tercihlerini belirleyen faktörleri şöyle sıralamaktadır; banka imajı, aile/tanıdık etkisi ve getiri oranlarının etkisi olarak sıralanmaktadır.

Durak vd. (2017) yaptıkları çalışmada, banka seçiminde müşteri tercihleri, Türkiye'de katılım bankalarının tercih edilme sebeplerini, Bolu, Düzce ve Zonguldak illerinde yaptıkları araştırmada, toplam 417 anket katılım bankaları ile çalışan müşterilere uygulanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de katılım bankalarının bireysel müşteriler tarafından tercih edilmesinde etkili olan faktörleri incelemektir. Yapılan araştırmada, "İmaj ve Güven", "Hizmet ve Ürün kalitesi", katılım bankalarını tercih etmelerinde etkili olan faktör olarak tespit edilmiştir.

Özsoy vd. (2013) yaptıkları bu çalışmada, katılım bankacılığının tercih edilme nedenlerinin belirlenmesini amaçlayan bu çalışma, üç katılım bankası müşterileri üzerine uygulanan, örnekleme 217 kişiden oluşan anket yöntemi uygulanmıştır. Katılımcıların katılım bankalarını tercih etmelerinde en önemli faktör sonucu "Hizmet ve Ürün kalitesi" çıkmıştır. Bu faktör dışında sırasıyla;"İmaj ve Güven, Personel Kalitesi ve Dini/Çevresel motivasyonlar" tercihte etkili olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır.

Okumuş (2005), katılım bankalarında tercih kriterlerini araştırmak için, bireysel müşterilere İstanbul ilinde anket yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada, dini hassasiyet birinci sırada yer almıştır. Bu faktörde etkili değişken olarak faiz değişkeni etkili olmuştur. İslami bankaları tercih kriterlerinde, geleneksel bankaların sunduğu hizmetlerin katılım bankaları tarafından da sunulması ve personelin yakın ilgisi tercih kriteri olarak tespit edilmiştir.

Özen vd. (2016) çalışmalarında, hane halkının İslami bankalar ile ilgili algılarını ölçmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, Uşak il merkezinde 18 yaş ve üzeri rassal olarak seçilen 510 kişiye anket yöntemi uygulanmış ve elde edilen veriler Anova testi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, bireylerin katılım bankacılığı algısının düşük olduğu belirlenmiştir.

Bulut (2015), Türkiye’deki bankaların finansal yapılarını inceleyerek, bankaların finansal yapılarının müşteri tercihine etkisini araştırmıştır. Bu araştırma için araştırmacı tarafından geliştirilen “Bankaların tercih tutum ölçeği” internette bulunan “surveey” anket sistemi üzerinden bireylere uygulanmıştır. Ankete 549 kişi katılmıştır. Sonuç olarak, şube sayısı, ATM sayısı ve banka tarafından alınan ücretler müşteri tercihinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Dirican (2016), anket uygulama tekniğine dayalı bu çalışmada, katılım bankacılığının tüzel kişi müşterileri incelenmiştir. Yapılan anketi farklı tüzel kişi işletmelerde farklı ünvan ve bölümlerde çalışan 55 firma yetkilisi tarafından anket soruları cevaplanmıştır. Katılım bankası (Tüzel kişi) müşterilerinin nakit yönetimi ürün ve hizmetlerine yönelik olarak deneyimlerinin ve beklentilerinin anket çalışması yapılmış ve rekabet açısından önemi incelenmiştir. Anket sonucunda, nakit yönetiminin işletmelerde yüksek önemle öne çıktığı görülmüştür.

Cebeci ve Çabuk (2016), yaptıkları çalışmada, tüketicilerin banka tercihini etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine Giresun ilinde, Görele ilçesinde faaliyet gösteren bir kamu bankası müşterileri üzerine bu çalışmayı yapmışlardır. Araştırma da

anket yöntemi uygulanmış olup, sonuç olarak “Şube ve Alternatif Kanal Ağı” en yüksek değer olarak belirlendiği tespit edilmiştir.

Doğan (2013), çalışmada, 2005-2011 yılları arasında Türkiyede faaliyet gösteren katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların performanslarının karşılaştırıldığı bu çalışmada, araştırmada kârlılık, likidite, risklilik, borç ödeme gücü ve sermaye yeterlilik bakımından katılım bankalarıyla, konvansiyonel bankaların performansları karşılaştırılmış, bu çalışmada, 4 katılım bankası ve 4 konvansiyonel banka incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmada, kârlılık açısından bu bankalar arasında herhangi bir farklılık olmadığı, likidite açısından ise konvansiyonel bankaların daha avantajlı olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında konvansiyonel bankaların, katılım bankalarına göre borç ödeme gücünün daha yüksek, risklerinin ise daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pehlivan (2016) çalışmasında, Türk bankacılık sektörü içinde katılım bankalarının önemini araştıran çalışmasında, 2006-2014 yılları arasında bankaların (Mevduat, Kalkınma ve Yatırım, Katılım Bankaları) sektör içindeki durumu, aktif toplamı, toplanan ve kullanılan fonlar, personel sayıları, şube sayıları gibi çeşitli büyüklük ölçütleri ile kârlılık oranları, gelir/gider oranları ve sermaye yeterlilik oranları kullanılarak geleneksel bankalar ile katılım bankalarını karşılaştırmış, sonuç olarak ise, katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde giderek artan bir öneme ve paya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Iqbal (2001), 1990-1998 yılları arasında faaliyet gösteren katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında performans karşılaştırması yapan çalışmasında, dokuz ülke (Türkiye, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Malezya, Mısır, Ürdün, Bangladeş ve Birleşik Arap Emirlikleri) üzerinde faaliyet gösteren bankaları incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda, katılım bankalarının likidite ve kârlılık açısından modern bankalardan daha etkili olduğu belirlenmiştir.

Gökalp (2014) çalışmasında, katılım bankalarının ve geleneksel bankaların kârlılıklarının kriz öncesi ve sonrası dönemde farklılık gösterip göstermediği konusunu

araştırmıştır. Analiz edilen dönem aralığı 2005-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bu araştırmada t-testi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda, kriz döneminde her iki banka türünün olumsuz yönde etkilendiği, ancak katılım bankalarının daha fazla krizden etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bunun gerekçesi ise, katılım bankalarının kriz öncesi dönemdeki kârlılıkları ile kriz sonrası kârlılıkları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermesi iken, geleneksel bankalarda böyle bir anlamlı farklılık görülmemektedir.

Gümüş ve Nalbantoğlu (2015) yaptıkları çalışmada, Türk bankacılık sektöründe geçmiş yıllar itibarıyla bankacılık sektörünün gelişimini ve değişimini inceleyerek bu sektörü oluşturan bankaların performanslarının karşılaştırmasını, CAMELS analizini kullanarak, 25 konvansiyonel banka ve 4 katılım bankasını incelemişlerdir. Sektörde yer alan bankaları 4 ana grupta incelemiştir. “Kamu Bankaları, Yerli Özel Bankalar, Yabancı Bankalar ve Katılım Bankaları” şeklinde gruplandırmışlardır. Yapılan analizin sonucunda, faizli sistemde çalışan bankaların sermayelerinin daha güçlü olduğu, yerli bankaların tecrübe, piyasa hakimiyeti, yönetim kalitesi ve kârlılıkta yabancı bankaların üzerinde performans sergiledikleri gözlemlenmiştir. Aktif kalitesi bakımından yerli özel ve yabancı bankalar sektör ortalamasının üzerinde kalırken, kamu ve katılım bankaları sektör ortalamalarının altında kalmıştır. Piyasa riskine göre ise, katılım bankaları ve yabancı bankalar diğer grupta yer alan bankalara göre daha başarılı bilanço yönettikleri gözlemlenmiştir.

Esmer ve Bağcı (2016) yaptıkları çalışmada, katılım bankalarının finansal performanslarını analiz ettikleri çalışmada, Topsis yöntemi kullanılarak, 2005 ile 2015 yılları arasındaki katılım bankalarının finansal performanslarını incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, elde edilen verilere göre katılım bankaları finansal performansa göre sıralanmış ve genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Sıralamada ilk sırada en iyi performansı Bank Asya göstermiştir.

Yurtadur ve Demirbaş (2017), Türkiye’de bulunan katılım bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması incelenmiştir. Bu çalışma 2010 ile 2016 yılları arasında yer alan bankacılık verileri kullanılarak

Türkiye Finans, Albaraka Türk ve Kuveyt Türk katılım bankaları olmak üzere 3 katılım ve benzer büyüklüklerde 3 mevduat bankasının (Şeker Bank, Türk Ekonomi Bankası, İNG Bank) finansal açıdan performansları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlarda, aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılığında katılım bankaları, mevduat bankalarının üzerinde performans göstermişlerdir. Mevduatın krediye dönüşüm oranında katılım bankaları konvansiyonel bankaların gerisinde kalmıştır. Borçluluk oranında katılım bankalarının daha borçlu yapıda oldukları tespit edilmiştir.

3.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Faizsiz finans, İslam dininin kurallarına bağlı olarak ortaya çıkan, gelişen ve İslam ekonomisinin bir bölümünü oluşturan sistemdir. Bu finans sistemi tasarruf ve yatırımlarını geleneksel finans sisteminde değerlendiremeyenler için geleneksel finansa alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, İslami finansın içinde bulunduğu pazarın gelişmişlik seviyesine göre İslami finans sisteminde kullanılan yatırım araçlarının sektördeki durumunun incelenmesinin yanı sıra, dünya genelindeki ve ülkemizdeki mevcut durumlarını karşılaştırarak, bunların işleyişleri, kullanım şekilleri, toplumdaki bilinirlik durumları, tercih edilme sebeplerine etki eden faktörleri ve bu konuda müşterilerin tercih durumlarını belirlemektir.

3.3. Çalışmada kullanılan yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma tekniği olan mülakat (görüşme) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde verilerin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatta araştırmacı, görüşmede sorulacak soruları önceden hazırlar, kişilere sınırlı bir esneklik sağlayarak soruları yeniden sıralayabilir ve düzenleyebilir (Karasar 2009:6). Mülakat sonucunda elde edilen bilgiler nitel veri analizi tekniklerinden betimsel-sistemik

analiz tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemde farklı kişilere konuşma metinlerinin yazıya dökülmesi, alınan cevapların sınıflandırılması gibi yöntemlerin belirlenmesidir.

Araştırma grubuna, ülkemiz de faaliyet gösteren 5 katılım bankası olmak üzere, 15 kişiden oluşan şube müdürü pozisyonundan seçilmiştir. Katılım bankası müdürleri yapılan bu çalışmaya gönüllü olarak katılmıştır. Bu çalışmaya katılanlarda ise 15 yıldan fazla deneyime sahip olan kişiler tercih edilmiştir. Hazırlanan sorular, tecrübe, fikir ve değer, bilgi, algı ve arka plan soruları şeklinde çeşitlendirilmiştir. Soru türlerimiz, çoklu sorular, evet-hayır gerektiren sorular ve yönlendirici sorular olarak soru tablomuz oluşturulmuştur.

Türkiye’de islami finans araçlarının ya da katılım bankacılığının tercih edilmesine ilişkin son 15 yıllık literatür incelemesi yapılmıştır. şube müdürleri ile yapılan mülakatlar sonucu elde edilen bilgiler ışığında İslami finans’ın tercih edilme nedenlerini sosyal, ekonomik ve dini nedenler olmak üzere üç başlık altında ele alınarak izah edilmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Sosyal Nedenler

Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımı adaletsizliği önemli bir ekonomik sorundur. Bu sorunu ortadan kaldıracı için yeni teknikler geliştirmek, günümüzde ‘‘sosyal devlet’’ anlayışının temel öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu noktada, islami bankacılık ya da faizsiz sistem servet sahiplerinin faiz vasıtasıyla servetlerine servet katması yolunu kapatması ile topluma faydalı olacak bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Suiçmez 2002: 27). İslami bankacılığa sosyal açıdan bakıldığında; optimum ekonomik büyüme ve tam istihdama dayalı ekonomik refah, sosyo-ekonomik adalet ve adil bir gelir paylaşımı, paranın değerinde değerim aracı, ödeme aracı ve tasarruf aracı olarak istikrar sağlaması, bütün ekonomik unsurların kazanmasını sağlayacak şekilde tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi, bankacılık sisteminin vermesi gereken bütün hizmetlerin normal olarak verilmesi şeklinde sıralanabilir (Chapra 1985: 25).

Bu çerçevede sosyal nedenler başlığı altında çeşitli sorular ile katılım bankacılığını tercih edilme nedenleri izah edilmeye çalışılmıştır.

Katılım bankacılığının ya da İslami finansın toplumda bilinirliği ne düzeydedir?

Katılım bankacılığının toplum açısından bilinirliği medya ve diğer tanıtım araçları vasıtasıyla artmakta olduğu söylenebilir. Nitekim katılım bankacılığının sektördeki payına bakıldığında 2005'den itibaren tedricen arttığı görülmektedir. Bu artış katılım bankalarını bilinirliğinin ve tercih edenlerin sayısının artması ile ilişkilendirmek mümkündür. Bununla birlikte dini hassasiyeti olan kişiler İslami bankacılık konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaktadır. Yüzesel olarak ele aldığımızda artış fazla gözükmesine de sayısal olarak bir artışın söz konusu olduğu Tablo 3.1'de görülmektedir. Bu ifade %4,91 payı olan katılım bankalarının yüzesel olarak çok fazla değişmediğini ancak artan nüfus ile tanınmışlık kitlesinin arttığını ifade etmektedir.

Tablo 3.1: Bankaların aktif gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI (TL)	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ (TL)	SEKTÖRDEKİ PAY (%)
2005	9.945.431	36,26%	406.915.000	2,44%
2006	13.729.720	38,05%	498.587.000	2,75%
2007	19.435.082	41,55%	580.607.000	3,35%
2008	25.769.427	32,59%	731.640.000	3,52%
2009	33.628.038	30,50%	833.968.000	4,03%
2010	43.339.000	28,88%	1.006.672.000	4,31%
2011	56.076.929	29,39%	1.217.711.000	4,61%
2012	70.279.000	25,33%	1.370.614.000	5,13%
2013	96.086.000	36,72%	1.732.413.000	5,55%
2014	104.319.000	8,56%	1.994.329.000	5,23%
2015	120.253.000	15,27%	2.357.453.000	5,10%
2016	132.874.000	10,50%	2.730.942.000	4,87%
2017	160.136.000	20,51%	3.257.819.000	4,91%

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katılım-bankaciligi-araliik-2017.pdf> 08.08.2018 Erişildi)

Muhafazakâr olmayan kişiler katılım bankalarını tercih ediyorlar mı?

Muhafazakâr olmayan kişiler de katılım bankalarını tercih etmektedir. Bu sorunun cevabı daha ayrıntılı olarak şu biçimde izah edilebilir; katılım bankaların da iki tip müşteri söz konusudur, gerçek kişiler dediğimiz bireysel müşteriler ve tüzel kişiler yani şirketler ve kurumlar. İlk grupta bireysel müşteriler çok fazla katılım bankalarını tercih etmemektedir, ancak ikinci grup müşteriler dediğimiz tüzel kişilerin tercih eğilimi tam tersidir. Bunun nedenleri ise; şirketlerin finansal ihtiyaçları, maliyeti düşük krediler, islami yatırım araçlarının şartlarının esnek olması, konvansiyonel bankaların kredi vermediği müşteriye kriterleri tutuyorsa kredi sağlanması gibi sıralanabilir.

Diğer bir ifade ile katılım bankaları fon kullandırmadan önce kredi kullandıracağı firmalara uzman personeli aracılığıyla ön araştırma yapmaktadırlar. Bu süreçte ilk olarak firmaların mali ve moralite (kişisel nitelik) yönünden analizi yapılmaktadır. Firma bu araştırma sonucunda sağlam ve çalışılabilir durumda ise elde edilen verilere göre limit belirlenir ve firma ile bu limit dahilinde çalışılır. Bu kredi verme kriterleri bankdan bankaya farklılık gösterdiği için X bankasının kredi verme şartının tamamını taşımayan firmaya, Y bankası bu şartları belli ölçüde minimize ederek firmaya krediyi kullanırabilir.

Muhafazakar olmayan kişiler hangi İslami araçlara yatırım yapmayı tercih etmektedir?

Genellikle bu tip yatırım kararları, banka personelinin müşteriye yönlendirmesiyle yakından ilintilidir. Müşteriye yatırım ürünleri anlatılarak onun ihtiyacına göre uygun olan yatırım araçları seçilmektedir. Genellikle de bu tercihlerde sukuk ilk sırada olmaktadır, günlük islami usüllere göre kira sertifikası fonu, icare (Kiralama)'de kullanılabilir. Ama burdaki esas durum banka personelinin müşteriye verdiği bilgiler çerçevesinde müşterinin yatırım kararını vermesini sağlamasıdır.

İslami finansal araçları tercih edenlerin gelir durumları açısından düşünüldüğünde konvansiyonel bankalar ile bir farklılık var mıdır?

İslami finansal araçların tercih eden kişilerin gelirlerine baktığımızda herhangi bir farklılık gözükmemektedir. Dini hassasiyeti olanlar diğer banka gruplarına yatırım yapmayı tercih etmemekte ve katılım bankalarıyla çalışan müşteri tiplerinde genelde tüzel kişiler çoğunlukta oldukları için konvansiyonel bankalar ile gelir durumu açısından bir farklılık söz konusu değildir.

Katılım bankalarını tercih eden bireysel ve kurumsal müşterileri ele aldığımızda ikili ilişkiler tercihte belirleyici midir?

Katılım bankalarını tercih eden iki müşteri grubunda da ikili ilişkiler belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bankacılık sektörü finansal bir sektör olmasının yanı sıra bireysel ve kurumsal müşterilerin finansal ihtiyaçlarına karşılık veren bir hizmet sektörü gibi de çalışmaktadır. Dolayısıyla insanlarla karşılıklı iletişim söz konusu olmakta ve bu iletişim günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Günümüzde bankaların sundukları ürünlerin homojen özellik göstermesi, tercihlerin belirlenmesinde çoğu zaman personelin müşterilerle kurduğu ikili ilişkilerin belirleyici olmasına neden olmaktadır.

Katılım bankalarının müşteri portföylerine baktığımızda gençlerin oranı nedir?

Genç müşteriler olarak katılım bankalarının kullanım oranları için çok yüksek diyemeyiz, çünkü gençlerde sermaye yeterliliğinin olmaması ya da düşük seviyede olması, katılım bankacılığı için fazla bir bilgiye sahip olamamaları gibi şekilde sıralanabilir. Fakat son zamanlarda gelişen teknoloji sayesinde banka uygulamalarının kolayca ulaşılabilmesi ve reklamlar sayesinde bilinirliğinin artması ile gençlerin katılım bankalarını tercih etme oranını artmaktadır. Son dönemde bunlara en güzel örnek 5/24 işlem yapan Türkiye Finans Katılım Bankasının uygulaması olan TFX (Türkiye Finans müşterileri için özel olarak geliştirmiş olduğu piyasa takip ve döviz/kıymetli maden alış/satış işlem platformudur.) işlem platformudur. Ayrıca diğer katılım bankaları da buna benzer işlemler sunmaktadır.

Genç kuşakların katılım bankalarını tercih etmelerini sağlayacak ne gibi hizmetler sunulmalıdır?

Gençlere yönelik sunulabilecek hizmetler için; dağıtım kanallarında dijitalleşme, işlem maliyetlerinin olmaması, ATM'ler de kartsız işlemlerin yapılabilmesi, sistemin alt yapısının daha hızlı hale getirilmesi, farklı tür ürünlerin geliştirilmesi, sosyal projeler geliştirilmesi, gençlere yönelik staj imkânı kariyer yolları oluşturulması gibi sıralanabilir. Örnek olarak, Kuveyt Türk katılım bankasının “Bankada Kampüs” programıyla katılım bankacılığını kariyer hedefi olarak belirlemiş, üniversitelerin 3. ve 4. sınıfında eğitimine devam eden gençlere yönelik istihdam ve sosyal sorumluluk projesidir. Albaraka Türk katılım bankası ise benzer özellikte “Genç Albaraka Akademisi” projesiyle gençlere fırsatlar sunmaktadır. Türkiye Finans katılım bankasına baktığımızda, ülkemizdeki kültürel alanlara, Türk sporuna destek olmak adına sponsorluk anlaşmaları imzalaması ve destek olması gibi katılım bankalarının bu tür projeler geliştirmesi gerekmektedir.

3.3.2. İslami Nedenler

İslami bankacılığın ortaya çıkmasındaki tek etken islam'ın emir ve yasaklarından olan faiz'in haram kılınmış olması değildir. Elbette İslam dininde paranın alım - satımı ile birlikte ribanın haram sayılması katılım bankalarının kurulmasında önemli bir etken olmuştur. Ancak tek başına bu argüman, İslami bankacılığın yada finans kurumlarının ortaya çıkmasını izah etmede yeterli değildir. (Hatunoğlu 1995: 12). İslam inancı sadece bir ibadet sistemini değil aynı zamanda yaşam biçimini de tanımlamakta, ön görmektedir. Bu çerçevede ekonomik hayatı da düzenleyen bazı kurumsal yapılara ve kurallara ihtiyaç duymaktadır. İslam ekonomik sistemi ve bunun bir parçası olan katılım bankacılığı bu ihtiyacın bir ürünüdür. Bu eksende şekillenen 20.yy islami düşünce akımlarının, islamın hayatın her alanında olması gerektiği biçiminde ortaya koydukları bu pradikmanın bir yansıması olarak bankacılık ve finans alanları şekillenmeye başlamıştır.

Diğer taraftan küreselleşmenin meydana getirdiği bu olguyu malların, hizmetlerin ve iş-gücünün ülkeler arasında serbest olarak dolaşımının sağlanması, gayrimüslim ülkelere çalışmaya giden ve o ülkede yaşamaya başlayan Müslüman bir işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır. Bu toplumun tasarruflarını konvansiyonel bankalar yerine İslami finansal araçlarda değerlendirme arzusunu ortaya çıkarmış ve İslami bankacılık sektörünün büyümesine neden olmuştur. Bu durum özellikle Malezya ve Türkiye gibi ülkeler için geçerli olmuştur. Bu çerçevede İslam ülkelerinde sermaye birikimlerini hızlandırabilmek, ortaya çıkan sermaye tasarruflarını finansal alanlara dahil edebilmek için, İslam inancı ile uyumlu bir finansal sistem geliştirilmeye çalışılmış ve bu durumda hazır olan geleneksel bankaları, katılım bankalarına göre yeniden düzenleme yoluna gitmişlerdir (Polatkan 1998:57).

Konvansiyonel bankacılık, dini değerleri ön planda tutan müşteriler tarafından tasarruflarını değerlendirebilmek için tercih edilmemektedir. Bu sebeple birikim sahipleri ve ülke ekonomisi için bazı problemlere yol açmaktadır. Tasarruflarını bankalara yatırmayan bireyler bu birikimlerden gelir elde edememektedir. Bu konuya ek olarak, birikimlerini bankalarda değerlendiremeyen kişilerin varlıkları atıl olarak kalmaktadır (Sümer ve Onan 2016: 297).

İslâm'a uygun olarak Türkiye'de islami finansal sistem mümkün müdür?

Bu soru da verilen cevaplar bankacılar arasında da görüş farklılıklarının olduğunu bizlere göstermektedir. Bir kısım islami finansal sistemin mümkün olmadığını söylemekte iken, diğer bir kısmı mümkün olabileceğini savunmaktadır. Genel olarak neden mümkün olmadığını gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir; konvansiyonel bankaları kullanan müşterilerin vadeli hesaplarda, faiz geliri olarak elde ettikleri parayı katılım bankalarına getirip katılım hesabına yatırması, bu havuzda yer alan muhafazakar kesimin kazancına dini olarak şüphe düşürmektedir. Ayrıca, 1983 yılından 2002 yılına kadar katılım bankaları ÖFK olarak isimlendirilmiş ve yasalarda herhangi bir düzenleme içermiyordu sadece tebliğlerle düzenleme yapılmaya çalışılıyordu. 28 şubat sürecinde ise bu ÖFK'ların kapatılması gündeme getirilmişti. Tüm bu olumsuzluklar İslami açıdan Türkiye'nin içinde bulunduğu bu süreç zarfında o yıllarda ÖFK'lar üvey

evlat muamelesi gördüğünün kanıtıydı. Türkiye siyasi olarak İslami finans sistemine hazır değildi, 2002 yılından sonra değişen hükümet islami finans sistemine büyük destek vererek günümüzdeki şeklini almış ve kanunlarla ÖFK ismini Katılım bankası ismiyle değiştirmiştir. Daha sonra ki zamanlar da yasalarda katılım bankacılığına yer vermeye başlanmıştı, üniversitelerde ise İslami finans üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Devletin konvansiyonel bankalarının da katılım bankacılığı alanında ayrı bir oluşum içine giderek katılım bankacılığına olan güveni ve topluma karşı bu bilinirliği artmak adına verilen desteği gözler önüne sermektedir. 2015 yılında başbakan yardımcısı babacan şöyle ifade kullandı:” Bir dönem katılım bankacılığı devletin çok da olumlu bakmadığı hatta “üvey evlat” yerine koyduğu bir sektör idi. Bugün bu açıdan da tarihi bir gün. Devletin artık bizzat içinde yer aldığı ve sahiplendiği bir sektör haline geliyor. Katılım bankacılığının kalıcı olarak Türkiye’de yerleşmesi ve güçlenmesi açısından da içeriye ve dışarıya da çok çok önemli bir mesaj” şeklinde ifade etmiştir (Bloomberg HT <https://www.bloomberght.com/haberler/.22.Ağustos.2018> Erişildi).

Devletin faizi kullandığı yerde islami finansı tam olarak uygulamak zordur. Ancak herşey İslam’a göre uygulanırsa o zaman mümkün olabilmektedir. Mümkün olduğunu savunan diğer kısım ise şöyle; kapitalizimin protestanlıktan gelen bir sistem olduğunu savunarak, İslamın da kendine özgü bir sistemi olabileceğini bu durumu mümkün kılmaktadır. Fakat islami finansal sistemi kullanacak olan, insanların niyetinin kötü olması bu sistemi zayıflatabilir. Türkiye’ye baktığımız da ise şuan bu durum yeterli olmamakta ve hala eksiklikler söz konusudur. Örneğin katılım bankalarının en fazla kullandığı finansman yöntemi olan murabaha işlemlerindeki fihhi açıdan problemler durumların devam etmesidir. Bu problemleri şöyle sıralamak gerekirse, katılım bankalarının risk almaması elde edilen gelirin faiz gibi olduğu anlamına gelmesi, katılım bankasının sattığı malla ilgili kusurları yüklenmemesi fihhi bakımdan aykırıdır. Katılım bankalarının malı teslim almadan satmakta olduğu ve vekalet yöntemini doğru şekilde uygulamamaktadır (Odabaş, 2014). Bu tarz eleştirel yönden katılım bankacılığına karşı şüpheli durumlar ortaya konulmaktadır.

İslâmi finansta sadece faiz mi yasaktır?

İslam faiz meselesi üzerinde hassasiyetle durmuş ve yasaklamıştır. Ancak bunun dışında, silah, tekel ürünleri, kumar ve şüpheli olan şeylerde islam da yasaktır. Faturalandırılmayan işlemler, verilen icazet ile uygulamanın farklı olması, kişi elde etmek istediği kâr'dan daha fazla kâr elde etmek için yalan söylemesi, kaliteli ürün ile kalitesiz bir ürünü takas etmesi gibi işlemlerde haram sayılmaktadır. Sadece para kazanmaya odaklanması, İslami kuralların uygulanmasını zorlaştıracaktır. Buna karşın insan odaklı bir anlayış, İslami şartlara uygun bir sistemin oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlayabilir. Kur'ânı Kerim de faizle ilgili 7 ayet bulunmaktadır. Faizle ilgili ilk ayeti kerim'e Mekke'de indirilen Rum süresinin 39. ayeti olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Kesin bir şekilde yasaklamanın ise Medine şehrine inen Bakara suresinin 275. ayetten 280. ayete kadar olan ayetlerle yapıldığı bilinmektedir. Bunlar;

İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını kazanmak için verdiğiniz zekata gelince, işte zekatını veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır. (Rum, 30/39).

Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz. (Âl-i İmran 3/130)

Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık. (Nisa 4/161).

Faiz yiyenler ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi kalkarlar. Bu onların: "Alım satım da ancak faiz gibidir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış verişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faize bir son verirse, artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir. Kim faize geri dönerse artık onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır. Allah, faizi yok eder de, sadakaları artırır. Allah, günahkâr kafirlerin hiç birini sevmez. (Bakara 2/275-276).

Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve eğer inanmışsanız faizden arta kalanı bırakın. Şayet böyle yapmazsanız, Allah'a ve Resulü'ne karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tövbe ederseniz artık sermayeleriniz sizindir. Böylece ne zulmetmiş olursunuz, ne zulme uğratılmış olursunuz. (Bakara 2/278-279).

Şer'î danışma kurulu nedir, kimlerden oluşur? Bu kurulun faydası nedir?

İslami kurumsal yönetimin en önemli unsuru şer'i kuruldur. Şer'i kurul, yalnızca İslami kuruluşların yapısında bulunan, şer'i yönetim sisteminde İslam hukukuna uygunluğu garanti edecek en önemli yetkili birimdir. Ayrıca toplumda saygınlığa sahip ilim adamlarından oluşan bu kurullar, bankacılık işlemlerinin İslami ilkelere uygun olarak yürütüldüğünün de bir göstergesi durumundadır. Şer'i kurulun görevi, danışma ve denetleme olmak üzere iki yönlüdür. Bu görevler, İslami finansal kurumların işlemlerinde danışmanlıkta bulunma ile İslam hukukuna uyumluluğu gözetleyip denetlemeyi ifade eder. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu şer'i kurulun görevinin, İslami finansal kurumların'ların faaliyetlerini şer'i ilkelere uygun olmalarını sağlamak için yönlendirme, gözden geçirme ve nezaret etme olduğunu ifade etmiş, bu konudaki yetkilerini ayrıntılı olarak ele almıştır (Güney 2015: 55).

Katılım bankalarının İslami kurallara göre işlem yapabilmek için, belli sayıda alanında uzman din âlimlerinden oluşmaktadır. Bunlar ülkemizde bulunan, katılım bankalarında üç kişiden oluşan, alanın da uzman olan kişilerdir. Fakat diğer ülkelerde bu danışma kurulları farklı sayıda kişilerden oluşabilmektedir. Ayrıca, bu kurullarda katılım bankalarında karşılaşılan özel durumlarda görüş almak için işlemler de yapılmaktadır. Danışma Komitesi, tüm ürün ve hizmetlerin faizsizlik ilkelerine uygunluğunu denetleyerek, uygun olmayan hiçbir faaliyete onay vermemektedir. Türkiye'deki katılım bankalarının danışma kurulları hukuki anlaşmazlıklarda referans gösterilmediğinden dolayı verdikleri kararların sonuçlarından sorumlu değildir. Danışma kurulları organizasyonel yapıda yönetim kurullarına bağlı olması, yönetim kurulu komitesi biçiminde, kurumsal yönetim ilkeleri geliştirilip düzenlenmediği için sorumlulukları yoktur.

Çalışanlarınız İslami finansal araçlar hakkında detaylı bilgiye sahip mi? Bir okul olmadığı için ayrıca kurum içi eğitim mi verilmektedir?

Çalışanlarımıza İslami finansal araçlar hakkında detaylı bir şekilde eğitim verilmektedir. Kurum içi eğitimler yıl içine belli aralıklarla düzenlenmekte, özellikle

yeni başlayan kişiler için 1 yıl eğitim veriliyor. Bu eğitim en az 1 ay teorik düzeyde olmak üzere, çoğunlukla banka şubelerinde staj şeklinde uygulama eğitimi verilmektedir. Tabiki çalışan personelin hangi departmanda görev yapacağıda burda önemli olmaktadır. Buna göre eğitimde değişmektedir.

Faiz ve Kâr Payı arasındaki farkın katılım bankacılığını tercih edenlerce bilinirliği ne düzeydedir?

Bilindiği gibi kâr payı ile faiz arasında belli şekillerde farklılık söz konusudur. Kâr payı alışveriş ve ortaklık akdine dayanırken, faiz, borç ve faiz akdine dayanmaktadır. Fon havuzlarında toplanan nakitler, fon ihtiyacı olanlara ticari faaliyetlerinde finansman ihtiyaçlarını sağlamak için bu fonlar kullanılır. Bu ticaretin sonunda elde edilen kâr ve zararlar havuzlara yansıtılarak fon sahiplerine kâr ya da zarar olarak dağıtılır. Faiz ise, müşteriye ödeyeceği oran baştan belli olmakta ve değişmemektedir. Katılım bankalarında müşterilere anapara garantisi verilmemektedir (TMSF 100.000 TL'ye kadar güvence vermektedir.). Faiz veren konvansiyonel bankalarda, müşterinin anapara garantisi vardır. Kâr payı, gerçek alışveriş olduğu için reel ekonomiyi destekler. Faiz nakit para, ticaret dışında her tür tüketim için kullanılabilir. Bunun içinde, faiz ve kâr payı arasındaki farkın müşteriler arasındaki bilinirliği üst düzeydedir. Çünkü muhafazakar olan müşteriler daha detaylı bu konuları incelemekte ve o bilgiyle kâr payı hesaplarına birikimlerini yatırmakta, diğer kesim de yer alan müşteriler bu konuya fazla ilgi göstermemekte sadece getiri bazında yatırım yapmakta diyebiliriz.

Tahviller, Hisse senetleri, opsiyonlar, bonolar, swaplar, vadeli işlemler ve diğer finansal araçlar İslâm'a finansa uygun mudur?

Hisse senetlerinin bazıları için uygun diyebiliriz. Fakat konvansiyonel banka hisseleri, alkolu içecek üreten fabrika hisseleri gibi hisseler uygun değildir. Tahvillerde aynı şekilde faiz veren tahviller uygun değildir. Ancak sukuk gibi tahviller uygun olmakta. Opsiyon ve Vadeli işlemler ise, çift taraflı cayma hakkı sunması durumunda sakınca gözükmeyen, diğer tersi durumda caiz değildir. Tabiki bu tarz yatırım

ürünleri üzerinde çalışmalar her alanda olmakta ve yeni yeni ürünler piyasaya çıkmaktadır. Mudarabah, müşarakah, sukuk gibi ürünler daha farklı olarak gelecekte karşımıza çıkacaktır.

Katılım bankacılığı 1980'lerin başından beri Türkiye'de var olmasına karşın neden son 10 yıldır popüler bir finans kanalı olmuştur. Bunun temel nedeni sizce nedir? dini, sosyal ya da ekonomik açıdan hangisi ön plandadır?

Muhafazakâr müşteri için İslami saikler ön planda olmakta ve ona göre tercihini yapmaktadır. Yalnız günümüz şartlarında insanlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda da karar vermekte bu kararı etkileyen faktöre baktığımızda ekonomik nedenler de ön plana çıkmaktadır. Ancak son zamanlarda devletin katılım bankalarına verdiği destekle bu durum biraz daha ön plana çıkmakta ve halk daha da bilinçli hale gelmektedir. Daha önceki yıllarda ÖFK'lar TTK'ya tabi idi, 2001'de yaşanan bankacılık kriziyle birlikte katılım bankalarına olan güven azaldı, daha sonraki zamanlar da ise tüm bankacılık sektörünü güçlendirmek için, piyasayı düzenleyen BDDK, SPK gibi kurumlar daha yetkilendirilerek ve bankacılık kanununun da yapılan değişikliklerle ÖFK'lar katılım bankacılığına dönüştürüldü. Burada devletin katılım bankalarına verdiği destek çok önemli olmakta, katılım hesaplarının TMSF tarafından güvence altına alınması ve devletin bankaları da (Ziraat, Vakıf) katılım bankacılığı alanında faaliyet göstermesi ve yakın zamanda Halk Katılım ve PTT katılım bankalarının kurulmasıyla, Türkiye'de katılım bankacılığı sayısı yedi'ye ulaşacak olması bu alana devlet tarafından verilen desteği göstermektedir. Dini, sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirdiğimiz de ekonomik etken daha ön planda olmaktadır. Çünkü, İslam dini içi boş olan şeylerin ticaretini yasaklamış ve ticaretin karşılığının olması gerektiğini emretmiştir. Diğer bir durum, yastık altı diye tâbir edilen ekonomiye katılmayan fonların ekonomiye katılımının sağlanması, insanlar için helâl kazanç kapılarının oluşturulması bir ihtiyaç haline gelmektedir. Tüm bunlara baktığımız da, ekonomik ve dini etkenler ön planda olurken sosyal etken ikinci planda yer almaktadır.

3.3.3. Finansal Nedenler

Günümüzde konvansiyonel bankaların, ülkelerin kalkınma hedeflerine yönelik uzun vadeli yatırım kredileri yerine daha kısa vadeli ticari amaçlı destekler vermeleri, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve yatırım finansmalarına engel oluşturmaktadır. İslami bankalar ise ülkelerin kalkınma amaçlarına yönelik olarak yatırımlara fon sağlamak ve gelişmekte olan ülkelerdeki bu dezavantajı ortadan kaldıracak bir sistem olmaktadır. Geleneksel bankaların, yürütülen sanayi ve ticaret faaliyetlerinin ortağı olmayıp, önceliği kendi çıkarlarına vermektedir. Ayrıca firmalara verdikleri krediler için, firmaların verimliliklerini ve çalışmalarını denetlememektedirler. Ülke ekonomilerine zarar veren bu duruma karşı, İslami bankalar ellerindeki fonları ortaklık esasına göre kullandırdıklarından dolayı ülke çıkarlarını gözetmekte ve fon kullanan kişi ve kurumları denetlemek zorunda kalmaktadır (Akgüç 1989: 162).

Bu çerçevede islami finansın tercih edilmesinde finansal saiklerin ne derece etkili olduğu aşağıda yer alan banka yöneticilerine yöneltilen mülakat sorular çerçevesinde izah edilmeye çalışılmıştır.

İslami finans araçlarına yatırım süresi ne kadar? Rekabet açısından bakıldığında kar oranları hakkında bilgi verebilir misiniz?

Sukuk, belirli projelere, yatırım işlemlerine veya duran varlıklara sahipliği temsil eden sertifikalar olarak tanımlanmaktadır. İslami finansal araçların yatırım süresi 90 ile 180 gün arasında sukuk yatırımlarında değişmektedir. Elde edilen kâr dan %10 stopaj kesilmektedir. Sukuk'un getirisi %14 olarak günümüzde uygulanmaktadır. Katılım hesabı ise, fon sahiplerinin yatırım yapmak için ve gelir elde etmek amacıyla katılım bankalarının ticari faaliyetlerinden elde edeceği kâr veya zarara mevduatı oranında ortak olmasıdır. Kâr payı hesaplarında ise 32 gün ile 1 yıl arasında değişmektedir. Çeşitli kâr payı hesapları günümüzde müşterilere sunulmaktadır. Bunlar; dolar cinsi, euro cinsi, altın madenli, gümüş madenli kâr payı hesapları şeklinde çeşitlendirilmiştir. Belli alt limitler şeklinde açılabilen bu hesaplarda yatırım süreleri; dolar, euro, tl gibi hesaplarda 32 gün ile 1 yıl, altın ve gümüş katılım hesaplarında ise 91 gün ile 1 yıl arasında yatırım

süresi değişmektedir. Kıymetli maden hesaplarında alt limit dahilinde açılmaktadır. Getiri oranları açısından % 9 ile %10 arasında yer almaktadır. Bu durum rekabet ortamı olduğu için bankadan bankaya farklılık gösterebilir. Rekabet açısından konvansiyonel bankalar ile yeterli düzeyde değiliz, çünkü onlarda yatırımların getirisi katılım bankalarına göre daha fazla olmakta ve konvansiyonel bankaların fon bulmak için, katılım bankalarına kıyasla daha fazla yatırım ürünleri var, örneğin kredi kartı satışları, ihtiyaç kredisi satışları, faiz oranları düşük krediler, vadeli hesaplar gibi sıralanabilir. Ayrıca müşterilerin kısa sürede fazla kazanç elde etmek istemeleri de konvansiyonel bankalara yönelimi daha da arttırıyor.

Faiz ve Kâr Payı arasındaki fark ekonomik anlamda bir tercih nedeni olabilir mi?

Bu soru tamamen kişinin tutumuyla ilgili olmaktadır. Eğer ki, kişinin dini yönden hassasiyeti çok fazla değilse sadece getiri onun için önemliyse tabi ki faiz bir tercih nedeni olabilmektedir. Fakat tersi durumda katılım bankası müşterileri genelde dini hassasiyeti yani faizin haram olduğunu bilen kişiler kur'ânın emir ve yasaklarına uyarak haram sayılan şeylerden (faiz, zina, kumar, alkol, belirsizlik durumları gibi) kendini sakınmasıdır. Bunun için ekonomik neden tercih edilmemektedir. Dini yön ağır basmaktadır. Tabi günümüz şartlarında insanların içinde bulunduğu ekonomik durumlar ve değişen ihtiyaçlar, faiz ve kar payı arasındaki fark ekonomik anlamda kişinin kendi tercihi kalmıştır.

Katılım bankaları ekonomik kazanç vaadinde bulunmakta mıdır ?

Hayır, katılım bankaların da kesin bir vaad söz konusu değildir. Kâr ve zarar ortaklığı söz konusudur. İslami bankacılığın (Katılım bankacılığı) ortaya çıkış nedeni ve altın kuralı faizsizlik kuralına dayanmasıdır. Katılım bankaları ticaretin ve sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde, mamül veya yarı mamül, gayrimenkul gibi her türlü teçhizat teminini sağlamak için faizsiz bankacılık yöntemlerini kullanmak suretiyle sağlamaktadır. Faizsizlik kuralı; katılım bankaları fon toplarken, sabit getiri taahhüt etmezler, fon kullandırırken ise nakit kredi vermezler, malı peşin alıp vadeli satarlar

veya ortaklık şeklinde işlemler yapmaktadırlar. Bankacılık hizmetlerinde ise faizin her türlüünden sakınmalarıdır. Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlar tarafından kullanılmasına ve doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, hesap sahibine önceden belirlenmiş bir getiri ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu bir hesapları ifade etmektedir. Bunun için katılım bankalarında asla bir ekonomik vaad söz konusu olmamaktadır.

İslami finans, bir pazarlama numarası mı? Yoksa gelecekteki finansal krizlerden dünyayı kurtaracak bir çözüm mü? Bu sistem müşteriler için güvenli bir liman olma görevini gösterebilir mi?

İslami finans pazarlama numarası değil, İslam dini herşeyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü İslami finasta ticaret hayali yatırımlara değil, reel yatırımlara destek vermektedir. Bu sistem müşteriler için güvenli bir liman olma özelliğini İslami hükümleri uygulayabildiğimiz sürece mümkün olacaktır. İslami bankacılık sisteminin amacı faizden uzak kalmak, İslam'ın temel kurallarına uygun bir sistem ortaya koymak şeklinde ifade edilmektedir. İslami finans sisteminde "ortaklık" ve mülkiyeti tabana yayma gayesi vardır. İslami finans bu noktada gelecekte güvenli liman olma özelliğini gösterecektir.

Kapitalizmin çok sert yaşandığı bu yüzyılda İslami finans kurumları konvansiyonel kurumlar ile rekabet edebilir mi? Tercih sebebi olabilir mi?

Günümüzdeki şartlarda konvansiyonel bankalarla rekabet edilmesi, katılım bankacılığı açısından zorlaşmıştır. Çünkü konvansiyonel bankalar yüksek faizler vererek ve süresini de günlük, aylık gibi kısa zamanlarda belirtmesi rekabeti olumsuz etkilemektedir. Ayrıca konvansiyonel bankaların fon bulma kaynakları çok fazla iken, katılım bankaları ise, sadece müşterilerden kaynak bulabilmektedir. Ayrıca kredi kartları ile rekabet edebilmek katılım bankaları için çok zor olmakta, sistemin bireysel bankacılığa dönmüş olması ile bu durum katılım bankaları aleyhine olmaktadır. Ayrıca, Katılım bankalarında markalaşma ve marka ürünler ortaya koyma sıkıntısı söz konusudur. Fakat kriz dönemlerinde bu rekabet katılım bankaları lehine dönmektedir.

Bu dönemlerde konvansiyonel bankaların faizlerini yükseltmesi reel sektöre kredi verme oranlarını etkilemekte ve bu durum ticari müşterileri katılım bankalarına yönlendirmektedir. Bu katılım bankalarına doğru tercih edilme durumunu artırmaktadır.

Katılım bankalarını tercih eden müşteriler ekonomik kazançlarını mı manevi kazançları mı ön planda tutarak tercihte bulunmaktadırlar?

Katılım bankalarını kullanan müşteriler genel olarak manevi yönlerine göre yatırım yapmaktadır. Bu durum İslam dinin, faizi haram kılmasıyla, Müslümanların dini hassasiyetlerden ötürü konvansiyonel bankalara karşı bir mesafe oluşturmuştur. Müslümanların bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek içinde katılım bankacılığı sistemi oluşturulmuştur. Buradaki sorumuz tamamiyle konjoktürle alakalı bir durum, eğer kişi ekonomik kazancı, yüksek getiri ve kesin kazanç elde etmeyi ön planda tutuyorsa ekonomik neden bir tercih olabilir. Burada ekonomik tercihi, kişinin ihtiyaçları belirlemektedir. İnsanın Müslüman olması illaki katılım bankasını tercih etmesine bir sebep değildir. Faizli sistemde kazanç elde etme katılım bankalarından daha kesin ve yüksek olması ekonomik tercihi böyle bir durumda ön planda tutmaktadır. Fakat katılım bankalarında bu tip müşteri oranları az olmaktadır. Çünkü genel olarak katılım bankaları muhafazakar kesimlerce yani dini hassasiyeti olanlar kullanmaktadır. Bu açıdan baktığımızda zaten İslami finans sisteminin bir ihtiyaç haline gelmesi de bu nedenlerden birine dayanmaktadır. Yani dini hassasiyeti olan kişilere alternatif bir sistem sunmak ve ekonomide kullanılmayan fonların ekonomiye katılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu açıdan katılım bankalarını tercih eden müşteriler için manevi kazançlar daha ön planda olmaktadır.

Katılım Bankacılığının finansal pazarda aldığı payın artırılması için ne gibi atılımlar yapılabilir?

Üretim ve dış ticaret sektörüne yönelik hamleler gerçekleştirilmeli, bireysel ve kurumsal pazarlamanın artması, konvansiyonel banka müşterilerine yönelik pazarlama stratejisinin geliştirilmesi, uluslararası piyasalarda ilişkili banka ve iştirak sayısının artırılması gibi atılımlar yapılabilir. Bunun dışında özel bankacılık kanunu çıkarılmalı,

merkez bankasında ayrı bir havuz oluşturulmalı, tüketiciye konut finansmanı uygulanmalı, katılım bankalarına uygun bir sistem oluşturulmalı, katılım bankası müşterileri için daha şeffaf bir sistem oluşturulmalı ve insanlar fonlara bıraktıkları emanetlerin nasıl yönetildiğini bilmeli, şube sayılarının artırılması, yatırım ürünlerinin topluma tanıtılması ve prestijli projelere katılım bankalarının katılımı sağlanmalı örneğin, köprü, yol ve tünel gibi sıralayabiliriz. Katılım bankaları ülkemizde daha da tanınır hale getirilmesi sağlanabilir ve toplum da bir farkındalık oluşturulabilir.

Tablo 3.2: Mülakattan elde edilen özet sonuçlar

Katılım bankacılığının ya da İslami finansın toplumda bilinirliği ne düzeydedir?	<i>Toplum açısından bilinirlik, medya ve diğer tanıtım araçlarının katkısıyla artmaktadır, yüzdesel olarak çok fazla değişme olmasa da, sayısal bazlı bir artış söz konusudur.</i>
Muhafazakâr olmayan kişiler katılım bankalarını tercih ediyorlar mı?	<i>Muhafazakâr olmayan kişiler de katılım bankalarını tercih etmektedir.</i>
Muhafazakar olmayan kişiler hangi İslami araçlara yatırım yapmayı tercih etmektedir?	<i>Genellikle bu tip yatırım yönlü kararlar, banka çalışanlarının müşterilerine verdikleri bilgiler doğrultusunda olmaktadır. Genelde Sukuk, kira sertifikası fonu, icara şeklinde yatırımlar tercih ediliyor.</i>
İslami finansal araçları tercih edenlerin gelir durumları açısından düşünüldüğünde konvansiyonel bankalar ile bir farklılık var mıdır?	<i>Herhangi bir farklılık söz konusu değildir.</i>
Katılım bankalarını tercih eden bireysel ve kurumsal müşterileri ele aldığımızda ikili ilişkiler tercihte belirleyici midir?	<i>Kurumsal ve bireysel müşterileri ele aldığımızda ikili ilişkiler belirleyici olmaktadır.</i>
Katılım bankalarının müşteri portföyelerine baktığımızda gençlerin oranı nedir?	<i>Genç müşterilerin katılım bankalarını kullanım oranı için çok yüksek düzeyde olduğu söylenemez.</i>
Genç kuşakların katılım bankalarını tercih etmelerini sağlayacak ne gibi hizmetler sunulmalıdır?	<i>Dağıtım kanallarında dijitalleşme, ATM'ler de kartsız işlemlerin yapılabilmesi, sosyal projeler geliştirilmesi, gençlere yönelik staj imkânı gibi hizmetler sunulabilir.</i>
İslâm'a uygun olarak Türkiye'de islami finansal sistem mümkün müdür?	<i>Günümüz şartlarında mümkün gözüküyor, gerekçe olarak, insanların ekonomik çıkarlar gözetmesi ve devletin bu sisteme tam anlamıyla alt yapı oluşturamaması, ayrıca güven eksikliği söz konusu olmaktadır.</i>
İslâmi finasta sadece faiz mi yasaktır?	<i>Hayır, faizin dışında kumar oynamak, zina, tekel ürünleri kullanmak gibi topluma ve bireye zararlı olabilecek her şey yasaktır.</i>
Şer'î danışma kurulu nedir, kimlerden oluşur? Bu kurulun faydası nedir?	<i>Şer'î kurul İslami kuruluşların yapısında bulunan, âlimlerden oluşan bir kuruldur. İslami finansın dini hükümlere göre yapılmasını sağlamak için şeffaf, güvenilir bir sistem inşaa etmede fayda sağlamaktadır.</i>
Çalışanlarınız İslami finansal araçlar hakkında detaylı bilgiye sahip mi? Bir okul olmadığı için ayrıca kurum içi eğitim mi verilmektedir?	<i>İslami finansal araçlar hakkında detaylı bir şekilde eğitim verilmektedir. Evet, kurum içi eğitim verilmektedir.</i>
Faiz ve Kâr Payı arasındaki farkın katılım bankacılığını tercih edenlerce bilinirliği ne düzeydedir?	<i>Katılım bankasını tercih eden müşteriler kar payı ve faiz hakkında yeterli düzeyde bilgileri olmaktadır.</i>

Tablo 3.2 (devamı): Mülakattan elde edilen özet sonuçlar

Tahviller, Hisse senetleri, opsiyonlar, bonolar, swaplar, vadeli işlemler ve diğer finansal araçlar İslâm'a finansa uygun mudur?	<i>Hisse senetleri için bazıları uygundur. Tahviller de faiz verdikleri için uygun değildir. Opsiyon ve vadeli işlemlerde iki tarafa cayma hakkı veriyorsa uygun olmaktadır.</i>
Katılım bankacılığı 1980'lerin başından beri Türkiye'de var olmasına karşın neden son 10 yıldır popüler bir finans kanalı olmuştur. Bunun temel nedeni sizce nedir? Dini, sosyal ya da ekonomik açıdan hangisi ön plandadır?	<i>Devletin katılım bankacılığına verdiği destektir. Katılım bankalarını tercih edenler bireysel bazda daha çok muhafazakâr kesim olduğu için dini tercih daha ön plana çıkarmaktadır.</i>
İslami finans araçlarına yatırım süresi ne kadar? Rekabet açısından bakıldığında kar oranları hakkında bilgi verebilir misiniz?	<i>90 ile 180 gün arasında sukuk yatırımları değişmektedir. Kar payı yatırımları 32 ile 1 yıl arasında olmaktadır. Getiri oranları %10 ile % 14 arasında değişmektedir.</i>
Faiz ve Kâr Payı arasındaki fark ekonomik anlamda bir tercih nedeni olabilir mi?	<i>Bireyin kendi tutumuyla ilgili dini hassasiyeti çok fazla olan kişi ekonomik getiriye bakarak tercihte bulunmaz.</i>
Katılım bankaları ekonomik kazanç vaadinde bulunmakta mıdır?	<i>Katılım bankalarının da ekonomik kazanç vaadi söz konusu değildir.</i>
İslami finans, bir pazarlama numarası mı? Yoksa gelecekteki finansal krizlerden dünyayı kurtaracak bir çözüm mü? Bu sistem müşteriler için güvenli bir liman olma görevini gösterebilir mi?	<i>İslami finans pazarlama numarası değil, evet, gelecekte dünyada oluşan krizleri ortadan kaldıracak bir sistemdir. Tabi ki de İslami finans sisteminde her şey şeffaf, anlaşılır olduğu için ve reel yatırımlara destek verdiği için güvenli liman olma görevini üstlenecektir.</i>
Kapitalizmin çok sert yaşandığı bu yüzyılda İslami finans kurumları konvansiyonel kurumlar ile rekabet edebilir mi? Tercih sebebi olabilir mi?	<i>İslami finans kurumları konvansiyonel kurumlar ile rekabet etmesi şuan için zor olmaktadır. Tercih sebebi olamaz.</i>
Katılım bankalarını tercih eden müşteriler ekonomik kazançlarını mı manevi kazançları mı ön planda tutarak tercihte bulunmaktadırlar?	<i>Genel olarak manevi yönlerine göre yatırım yapmaktadır.</i>
Katılım Bankacılığının finansal pazarda aldığı payın artırılması için ne gibi atılımlar yapılabilir?	<i>Bireysel ve kurumsal pazarlamanın artması, üretim ve dış ticaret sektörüne yatırımlar yapılmalı, yurt dışı iştirak sayısı arttırılmalı, prestijli projelere ortak olmalı, toplum bilgilendirilmeli ve tanıtımlar yapılmalı.</i>

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içerisinde, bankacılık tarihi ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Finansal sistem içerisinde, bankacılığın doğmasındaki en büyük gerekçe insanların ellerindeki tasarrufları güvenle emanet edebilecekleri bir yere ihtiyaç duymalarıdır. Fakat ekonominin zamanla gelişmesi, insanlar arasında mübadelenin kalkması ve yerine paranın kullanılmaya başlanmasıyla, finansal yapı hızlı bir değişime girmeye başlamıştır. İnsanlar tasarruflarını saklamak ve istediği zaman kullanabilmek ve bunun dışında nakit gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için nakite ihtiyaç duyarlar, bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek içinde bir aracıya/kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç hâli bankacılık temelinin bu şekilde atılmasına neden olmuştur. Günümüzde, İslam ekonomisi, kapitalist ekonomik kalkınmanın başarılı olamayışına karşın, temel olarak insani ve ahlaki değerleri önemseyen bir yaklaşım ile ekonomik bir sistem kurmak için ortaya çıkmıştır. İslam ekonomisine yönelik çalışmaların tarihi 1950'li yıllara kadar gitmektedir. Öncelikle Müslüman ülkelerde İslam'ın var olan kaynağı Kur'ân ve peygamberimiz'in uygulamaları (sünnetleri)'ndan elde edilen bilgilerle bir İslam ekonomisi, sisteminin nasıl kurulabileceğine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu yaklaşım içinde yalnızca İslam'ın emrettiği ve yasakladığı, zekât ve faiz gibi hususlar değil tüm insanları kapsayan, temel kurallara ve değerlere yönelik bir sistem anlayışı bulunmaktadır.

İslami finans, faiz hassasiyeti olan insanların finansman ihtiyaçlarını çözmek için, ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamak amacıyla ortaya çıkmış ve hızla gelişen bir sektör haline gelmiştir. İslami ekonomik sistem ticari faaliyetlerde, belirsizliği, riba'yı, şans oyunlarını yasaklıyor olması, yalnızca karşılıklı güvene dayalı sosyal refah sistemine vurgu yapmaktadır. İslami finans sisteminde yer alan katılım

bankacılığı, sosyal açıdan baktığımızda ekonomik sistem içerisinde yer alan farklı gelir grupların ve gelir dengesizliğinin azaltılması, riba'dan dolayı oluşan sebepsiz zenginleşme ve emek arz edenlerin aleyhine gelişen sosyal adaletsizliğin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Ülkemizde islami finans sistemine, geçiş sürecine baktığımızda 1975 yılında İslam bankasına üye olmasıyla başlamıştır. Esas atılım 1984 yılında yasal düzenlemelerin yapılmasıyla ve 1985 yılında ilk katılım bankasının Türkiye'de kurulmasıyla İslami finans sistemi Türkiye'de hayata geçirilmeye başlanmıştır. Tabiki 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle bütün bankacılık sistemi etkilenmiş ve 2005 yılında KHK çıkarılarak Özel Finans Kurumlarına "Katılım Bankası" adı verilmiştir. Uygulama ve düzenlemede herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak İslami finansı incelediğimiz de ekonomik, sosyal ve dini açıdan tercih edilme sebepleri ortaya çıkmaktadır. Dini açıdan baktığımızda faiz gibi haram sayılan işlemler muhafazakar kesimleri etkilemektedir. Ekonomik olarak baktığımızda ise konvansiyonel bankalara göre biraz düşük kazanç sağlamakta ve bu durum bireysel yatırımcıyı eğer muhafazakar değilse konvansiyonel bankayı tercih etmesine neden olmaktadır. Sosyal açıdan ise, yine muhafazakar kişilerin tercihinde önplanda yer amaktadır.

Katılım bankaları ülkemizde sunduğu hizmetler bakımından bilinirlik düzeyi ile pazar payı arasında pozitif bir korelasyon vardır. Literatür incelemesinde görüldüğü üzere toplum İslami bankacılığı tam olarak bilmediği yapılan araştırmalarda (anket) ortaya çıkmaktadır. Özellikle konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığı arasında toplum açısından bilinirlik, konvansiyonel bankacılığı daha ön planda tutmaktadır. Katılım bankaları'nın bu farkındalık sorunu, sunmuş oldukları yatırım ürünlerinin insanlar tarafından bilinmediği, bu ürünler hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları yapılan araştırmalarda gözükmektedir. Bu durum, islami finans yatırım ürünlerini sadece katılım bankası çalışanları tarafından kendi müşterilerine aktardıkları bilgiler kadar belli oranda bilinmektedir. Toplum sukuk, mudarebe, müşâreke, icare ve selem gibi yatırım ürünlerini hem kavramsal hem de işleyiş bakımından bilmediği için, bu ürünler hakkında bilgi sahibi olamadığından diğer bankacılık yatırım ürünleri kadar katılım bankaları fon toplayamamaktadır. Bu nedenle, islami finans yatırım araçlarının

eğitimi insan gúcünün eksik olması, bölgeler arasında fıkhî açıdan farklılık olması, hukuki ve yasal düzenlemenin eksik olması, finansal teknolojilere uyum eksikliği, ürünlerin çeşitlendirilmesinde karşılaşılan zorluklar da bunlardan bazılarıdır.

Bu problemlerin ortadan kaldırılması ve islami finansın gelişimi için düzenleyici ve denetleyici ortamın oluşturulması, genel bankacılık ürünlerinin İslami finansal ürünlere uyarlanması yerine risk paylaşımı ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, katılım bankalarına yönelik kanun çıkarılması, islami finansın toplum açısından şeffaf bir yapı ve güvenli hale getirilmesi, farklı görüşler arasındaki fıkh standartları ve politikalarının yakınlaştırılmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca İslami finansın toplumun tüm gruplarına ulaşabilecek şekilde düzenlenmesi ve İslami finans alanında insan gücü ve finansal okuryazarlığın artırılması önem arz etmektedir. Mülakat sonucunda elde edilen cevaplar (bulgular) değerlendirildiğinde İslami finans sisteminin Türkiye’de daha gelişim evresinde olduğu ve geleneksel finans sistemi ile rekabet edebilecek düzeyde olmadığı Türkiye’deki mevcut finansal alt yapının tam anlamıyla İslami finans sisteminin uygulanmasına elverişli olmadığı, İslami finans yatırım araçlarının dini ve ekonomik nedenlerden dolayı tercih edildiği ve sosyal açıdan çok tercih edilmediği, fakat gelişme potansiyeli olarak büyük bir beklentinin olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- AAOFI (2012). *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları*, Çev. Odabaşı, Mehmet ve Aktepe, İshak E., İstanbul: TKBB Yayınları (Eserin orijinali 2002’de yayımlandı.).
- Afşar, Aslı (2007). Finansal Gelişme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 36: 188-189.
- Ainley, Michael; Mashayekhi, Ali; Hicks, Robert; Rahman, Arshadur and Ravalia, Ali (2007). *Islamic Finance in the UK: Regulation and Challenges*. Financial Services Authority.
- Akbulak, Yavuz ve Özgüç, Erkan (2004). Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *Aktive Finans Dergisi Kasım-Aralık* 11.12,75.
- Akgüç, Öztunç (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık II Baskı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgündüz, Ahmed (2009). *Studies in Islamic Economics, Islamic Banking and Development. The History of Islamic Banking and Finance*. Rotterdam: IUR Press.
- Akhan, Ahmed (2010). *Katılım Bankaları İle Mevduat Bankalarının Müşteri Odaklılıklarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akhtar, Asif (2005). *Issues in Islamic Banking*. The Pakistan Accountant, 38(4),25-28.
Retrieved October 03,2010, from <http://www.icap.org.pk/Publications>.

Akın, Cihangir (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayıncılık.

Aktan, Hamza (2001). “İstisna”, *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi Cilt 23:393-396*. İstanbul: TDV Yayınları.

Aktepe, İshak Emin (2012). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Tkbb Yayınları.

Aktepe, İshak Emin (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Tkbb Yayınları No:4.

Aktepe, İshak Emin (2014). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Tkbb Yayınları No:5.

Albaraka Türk (2015). *Katılım Bankacılığı Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*.
https://www.albaraka.com.tr/pdf/Katilim_Bankaciligi_Sistemi_Nedir_.pdf.

Alfred, Kammer; Norat, Mohamed; Pinon, Macro; Prasad, Ananthkrishnan; Towe, Christopher; Zeine, Zeidane and IMF Staff Team (2015). “*Islamic Finance: Opportunities, Challenges and Policy Options*”. pp 8-35.

Altaş, Gökben (2008). İslami Finans Sistemi, “ Sermaye Piyasası’nda Gündem Raporu”. *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği* 69.18,18-30.

Apaydın, H. Yunus (2001). “ Karz-ı Hasen”, *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt 24:520*. İstanbul: İSAM.

Arabacı, Nihat (2007). *Katılım Bankalarının Türkiye’de Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aras, Güler ve Müslümov, Alövsat (2004). Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri. *İktisat, İşletme-Finans Dergisi* 222:55-56.
- Arıcan, Erişan ve Tanınmış Yücememiş, Başak (2017). Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 54.626,59-68.
- Arslan, Emre Can (2017). Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Katkıları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri 1-17*.
- Aslan, Hakan ve Özdemir, Mücahit (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul: Seta Yayınları.
- Asuaf, Ahmad (1993). *Contemporary Practices of Islamic Financing Techniques*. Islamic Research and Training Institute, Jeddah: Islamic Development Bank.
- Asutay, Mehmet (2007). A Political Economy Approach to Islamic Economics: *Systemic Understanding for an Alternative Economic System*. Vol 1.2,3-18.
- Aurangzeb, Mehmod (2002). Islamisation of Economy in Pakistan: Past, Present and Future. *Islamic Studies. Journal Article*. Vol. 41.4,675-705.
- Aybakan, Bilal (2009). “Selem”, *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi Cilt 36*:402-4405. İstanbul: TDV Yayınları.
- Aydın, Nurhan (2012). “Finansal Sistem, Finansal Piyasalar, Finansal Araçlar ve Kurumlar”. *Finansal Yönetim I*. Ed. Güven Sevil ve Mehmet Başar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın Web-Ofset, 32-55.
- Ayub, Muhammad (2007). *“Understanding Islamic Finance”*. John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England, pp 12.

- Babuşçu, Şenol (2017). Finansal Piyasa Araçları, “*Finansal Yönetim Temel Teorileri ve Açıklamalı Örnekler*”. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 92-112.
- Babuşçu, Şenol ve Hazar, Adalet (2017). *Genel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Bankacılık Kanunu (19.Ekim.2005). Resmi Gazete, 5411/25983.
- Bayındır, Abdülaziz (2016). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayındır, Servet (1995). *Özel Finans Kurumlarının İslam Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Bayındır, Servet (2005). *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayıncılık.
- Baykara, Halid Velid (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykara, Halid Velid ve Yayar, Rüştü (2012). TOPSİS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *Business and Economics Research Journal*, Vol 3.4,21-42.
- Bereket Dergisi (1997). *Faizsiz Bankacılığın Dünü ve Bugünü*. Ed. Şahin, Ekrem, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1986). *Hukûk-ı İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Cilt: VI*. İstanbul: Benli Kitapevi.
- Bulut, Kemallettin (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bulut, Şenol (2014). *Müşteri Tercihlerinin Belirleyicisi Olarak Ürün ve Hizmet Kalitesi: Katılım Bankaları ile Ticari Bankaların Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Burdur, Erdem (2003). *Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükakın, Figen ve Önyılmaz, Onur (2012). Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 3.7,1-16.
- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice (2007). *Finansal Pazarlar: Finansal Kurumlar ve Sermaye Piyasası Analizleri*. Adana: Karahan Yayıncılık.
- Canbaz, Muhammet Fatih (2013). *Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canbaz, Mustafa (2015). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. Ed. Feridun Kaya. İstanbul: Beta Yayınları 176-177.
- Cebeci, İpek ve Çabuk, Zeynep (2016). Tüketicilerin Banka Tercihini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Giresunda Bir Araştırma. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt 8*,14.57-66.
- Cebeci, İsmail (2010). *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celebcioğlu, Ayşe (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Tarihi ve Kullanılan Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ali (2004). *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar I Baskı*. Ed. Nurhan Aydın, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Chapra, Muhammad Umer (1985). *Towards a Just Monetary System, The Islamic Foundation*. London: Leicester UK.
- Chong, Beng Soon and Liu, Ming Hua (2009). Islamic Banking: Interest-Free or Interest-Based. *Pasific-Basin Finance Journal* Vol 17.1,125-144.
- Chui, Shirley; Newberger, Robin and Paulson, Anna (2005). *Islamic Finance in the United States*. Vol 42.6,Heidelberg : Springer-Verlag. 64-68.
- Coşkun, Metin (2006). Bankaların Kuruluşu ve Banka Türleri. *Bankacılık Uygulamaları*. Ed. Nurhan Aydın. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:1711.
- Cox, Stella; Lawrence, Oliver and Thomas, Abdulkader (2005). *Islamic Asset Management*. “Structuring Islamic Finance Transaction”. London: Euromoney Books.
- Crotty, James (2009). “Structural Causes of the Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the New Financial Architecture”. *Cambridge Journal of Economics* Vol.33.4,563-580.
- Cüre, Emrullah (2017). *İslami Bankacılıkta Uygulanan Bireysel Murabaha İşlemleri: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, İmran (2017). Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1.3, 381-394.
- Çelik, İsmail (2012). *Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi, İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Ampirik Bir Uygulama*. İstanbul: Tkbb Yayınları.

- Çobankaya, Fatma Tuba (2014). *Katılım Bankalarının Türkiye'deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çürük, Suan Akten (2013). *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dar, Humayon (2006). *Sukuk. An Introduction to the Underlying Principles and Structure*. Oxford: Dar Al Istithmar.pp 4-35.
- Darçın, Ahmet Cüneyt (2007). *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dede, Kenan (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: TKBB Yayınları No: 5.
- Demirgüç-Kunt, Aslı ve Levine, Ross (2008). *Finance, Financial Sector Policies and Long-Run Growth. Policy Research Working Paper 4469*. pp 1-79.
- Deran, Ali ve Özulucan, Abitter (2009). *Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırması. Mustafa kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6.11,85-108*.
- Dirican, Cüneyt (2016). *Bankacılık Nakit Yöntemi Ürün ve Hizmetlerinde Müşteri Deneyimi Anket Çalışması, Katılım Bankacılığı Örneği. International Journal of Islamic Economics and Finance Studies. Vol.2,2.1*.
- Doğan, Mesut (2013). *Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi 58. 175-188*.

- Döndüren, Hamdi (1993). *Çağdaş Akademik Problemlere İslami Yaklaşımlar*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Döndüren, Hamdi (2005). *Delileriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Durak, İsmail; Bayat, Murat ve Arslan, Hakan Murat (2017). Banka Seçiminde Müşteri Tercihleri: Katılım Bankaları Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *The Journal of Social Science* Vol. 1,2.60-70.
- Elgari, Mohammed Ali (1997). *Short Term Financial Instruments Based on Salam Contracts*, in Ausaf Ahmad and Tarigullah Khan, *Islamic Financial Instruments for Public Sector Resource Mobilization*, Jeddah: Islamic Research and Training Institute.
- Emeç, Ömer (2014). *Katılım Bankacılığı Tarihi ve Geleceği*. Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi İşletme Enstitüsü.
- Ernst and Young (2012). *World Islamic Banking Competitiveness Report 2012-2013*. “Growing Beyond, DNA of Successful Transformation”. pp 3-108.
- Eskici, Mustafa Mürsel (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esmer, Yusuf ve Bağcı, Haşim (2016). Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8 (15).17- 30.
- European Central Bank (2013). *Islamic Finance In Europe. Occasional Paper Series* 146, pp 3-71.

- Ez-Zerka, M.Ahmet ve En-Neccar, A.Muhammed Abdülaziz (2009). *İslam Düşüncesinde Ekonomi Banka ve Sigorta*. Çev. Hikmet Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1996). Adapazarı'nın Şehirleşmesi Problemleri Başlıca Sosyolojik Problemleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 7:36.
- Frankfurter, Gerorge and Wood, Bob (2003). *Dividend Policy. Theory & Practice*. USA: Academic Press, Elsevier Science.
- Geist, Charles R. (1993). *A Guide to the Financial Institutions*. Hong Kong: The Macmillan Press Ltd.
- Gençtürk, Mehmet ve Çobankaya, F. Tuba (2015). Katılım Bankalarının Batı Akdeniz Bölgesindeki Farkındalık Düzeyinin Tespiti. *Bankacılar Dergisi* 93, 82-105.
- Geylan, Ramazan (1985). *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Bankalarının Temel Yönetim Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No 86.
- Gökalp, Füsün (2014). Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Karlılığı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (32). 191-201.
- Gül, Ali Rıza (2004). *Borç Ayetlerinin Aktüel Değeri Faizsiz Bankacılıkta Mevduat ve Fonların Statüsü Meselesine Kur'ân Işığında Bir Yaklaşım*. Ankara: Avrasya Yayınları.
- Gümüş, Fatih.B. ve Nalbantoğlu, Ömer (2015). Türk Bankacılık Sektörünün Camels Analizi Yöntemiyle 2002-2013 Yılları Arasında Performans Analizi. *AKÜ İİBF Dergisi* 17,2. 83-106.
- Günel, Vural (1984). *Özel Finans Kurumları*. Ankara: TKBB Yayınları.

- Günay, Hacı Mehmet (2012). *Fıkhî Açıdan Finans ve Altın İşlemleri*. Konya: Ensar Neşriyat.
- Güney, Alptekin (2012). *Banka İşlemleri VI Cilt*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Güney, Necmeddin (2015). İslami Finanstta Şer'î Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış. *Türkiye İslam İktisadı Dergisi Cilt 2.2*,45-69.
- Hammad, Nezhir (1996). *İktisadi Fıkıh Terimleri*. Çev. R. Ulusoy. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Haron, Sudin and Azmi, Nursafiza Wan (2009). *Islamic Finance and Banking System: Philosophies, Principles & Practices*. McGraw-Hill.
- Hatunoğlu, Zeynep (1995). *Genel Olarak İslam Bankaları ve Türkiye'de Özel Finans Kurumları ile Klasik Ticari Bankaların Farklılıklarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ijlal, Alvi; Ahmed, Rufai; Ismail, Dadabhoy ve Usman, Mohammad Naseer (2013). *A Comprehensive Study of the Global Sukuk Market*. Third Edition. Bahreyn: International Islamic Financial Services. pp 46-66.
- Imran, Ahmad and Ghulam, Shabbir (2008). *Frequently Asked Questions (FAQ) On Islamic Banking*. Karachi: Islamic Banking Department State Bank of Pakistan.
- Iqbal, Munawar (2001). Islamic and Conventional Banking in the Nineties: A Comparative Study. *Islamic Economic Studies*. Vol.8.2,1-28.
- Iqbal, Zamir and Mirakhor, Abbas (2011). *An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice. Second Edition*. New Jersey :John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.
- Islamic Banking and Takaful Department (2015). *Resolutions of Shariah Advisory Council of Bank Negara, Malaysia*.

Islamic Finance Country Index (2017). Global Islamic Finance Report. <http://www.gifr.net/publications/gifr2017/ifci.pdf>.

Islamic Financial Services Board (2017). Level 5, Sansa Kijang, Bank Negara Malaysia 2, Jalan Dato'Onn, Kuala Lumpur, Malaysia.

Islamic Financial Services Industry Stability Report (2017). Islamic Financial Services Board Level 5, Sasana Kijang, Bank Negara Malaysia.

Jamaldeen, Faleel (2012). *Islamic Finance for Dummies*. New Jersey: John Wiley&Sons.

Kader, R. Abdul; Zakaria, R. Hazli; Razali, Norhafizan ve Abdullah, Nurhidayah(2014). Why this Bank? Understanding Customers' Preference for an Islamic Bank in a Competitive Market.

Kalaycı, İrfan (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 9.19,52-74.

Kallek, Cengiz (2008). "Sakk" *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi Cilt* 35:584. İstanbul: TDV Yayınları.

Karaçöğür, Osman (1974). *İslamda Ticari Ahlak ve Rızık Meselesi*. İstanbul: Fazilet Kitapevi Yayınları.

Karakaya, Aykut ve Karamustafa, Osman (2004). Bankalarda Teknoloji Yoğun Finansal Ürünlerin Kullanılmasında Müşteri Özelliklerinin Rolü. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi* 38:1-6.

Karapınar, Aydın (2003). *Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Karapınar, Aydın; Bayrılı, Rıdvan; Bal, Hasan; Altay, Adem ve Bal, Emine (2007). *İleri Düzey Spk Lisanslama Sınavlarına Hazırlık*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Karim, Rifaat Ahmed A. (2001). International Accounting Harmonization, Banking Regulation and Islamic Banks. *The International Journal of Accounting* 36,169-193.
- Karasar, Niyazi (2009) .*Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayını.
- Karlı, Muharrem (2004). *Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Katouzian, Homa; Sadr, Muhammad Bariq and Taleghani, Ayatollah Sayyid M. (1991). *Islamic Economics: Contemporary Ulama Perspectives*. Kuala Lumpur: Ikra.
- Kaya, Feridun (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri Cilt I*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaytancı, B.Gülümser; Ergeç, E.Hakan ve Toprak, Metin (2013). 801 Katılım Bankası Müşterilerinde Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Memnuniyet: Türkiye Örneği. *International Conference On Eurasian Economies 2013, Session 7c*, 801-811.
- Khaf, Monzer (2010). Islamic Finance: Business as Usual. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*. Vol. 6.1,pp 11-36.
- Khan, Mohsin S. (1986). Islamic Interest-Free Banking: A Theoretical Analysis. *Staff Papers (International Monetary Fund)*.Vol.33,1,pp 185-188.
- Khan, Muhammad Akram (2003). *Islamic Economics and Finance: A Glossary*. London: Routledge Printing.
- Khorshid, Aly (2004). *Islamic Insurance: A Modern Approach to Islamic Banking*. London: Routhledge Courzon.
- Kınalı, Fırat (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kur'ân-ı Kerim,Âl-i İmrân, 3/130.

Kur'ân-ı Kerim,Bakara,2/275.

Kur'ân-ı Kerim,Bakara,2/276.

Kur'ân-ı Kerim,Bakara,2/278-279.

Kur'ân-ı Kerim,er-Rûm, 30/39.

Küçükçolak, Necla (2008). Faizsiz Finansman Sertifikası Sukuk'un Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi* 45.520,23-45.

Mannan, Muhammed Abdul (1980). *İslam Ekonomisi: Teori ve Pratik*. Çev. Bahri Zengin ve Tefik Ömeroğlu. İstanbul: Fikir Yayınlar.

Marifa Team (2014). *Islamic Banking and Finance: Principles and Practices*. <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2014/09/marifas-practical-guide-to-islamic-banking-and-finance.pdf>.

Meenai, Saeed Ahmed (2009). *The Islamic Development Bank: A Case Study of Islamic Co-operation*. New York: Routledge.

Merki, Ayten (1986). *İslami Bankacılığı ve Özel Finans Kurumları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Moore, Philip (1997). *Islamic Finance – A Partnership for Growth*. London: Euromoney Publication PLC.

Müslim, Müsâkât (2008). *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*. Çev.İ. Koçaslı. İstanbul: Erkam Yayınları.

- Obaidullah, Mohammad (2005). *Islamic Financial Services*. Jeddah: Islamic Economics Research Center.
- Odabaşı, Mehmet (2014). Katılım Bankaları Tarafından Uygulanan Murabaha Finansmanına Yönelik Bazı Eleştirilere Cevaplar. <http://www.tkbb.org.tr>.
- Okka, Osman (2010). *İşletme Finansmanı IV Baskı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Okulu, Abdullah (2017). *Sukuk Uygulamaları ve Dünya Sukuk Piyasasının Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okumuş, H. Şaduman (2005). Interest-Free Banking in Turkey: A Study of Customer Satisfaction and Bank Selection Criteria. *Journal of Economic Cooperation* 26.4,51-86.
- Özaydın, Elvan (1998). *Türkiye’de Faaliyet Gösteren Ulusal ve Yabancı Ticari Bankaların Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, Faruk (2014). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Uygulamaları*. Yüksek Lisans Bitirme Projesi. İzmir: Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında (25 Şubat 1984). Resmi Gazete, 84/7716/18323.
- Özen, Ercan; Şenyıldız, Leyla ve Akarbulut, Kenan (2016). Faizsiz Bankacılık Algısı: Uşak İli Örneği. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 2.4,1-19.
- Özsoy, İsmail (1997). *Özel Finans Kurumları*. İstanbul: Asya Finans Yayınları.
- Özsoy, İsmail (2010). Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği Eğitim Semineri* 51,4-49.

- Özsoy, İsmail (2010). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları
<http://www.tkbb.org.tr/Documents/EgitimVeKonferans>.
- Özsoy, İsmail; Görmez, Birol ve Seden, Mekik (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1(10), 187-206.
- Özsoy, Şerafettin (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk Yayınları.
- Öztop, Fahri (2006). *Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, Pınar (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16 (31). 296-324.
- Polatkan, Raşit Bora (1998). *İslam Bankacılığı ve Türkiye’de Özel Finans Kurumları*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rajesh, Aggarwal and Tarik, Yousef (2000). Islamic Banks and Investment Financing. *Journal of Money* Vol 32.1,193-120.
- Rımaz, Mostafa (2014). *İslami Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rizvi, Raza Aun S. and Lahsasna, Ahcene (2012). *Derivatives in Islamic Finance: The Need and Mechanisms Available for Islamic Financial Markets*. Kuala Lumpur: ISRA Colliquim.
- Sadr, Seyed Kazen (2015). *Qard Hasan Financing In Islamic Banks*.
 Doi:10.12816/0019261.

- Safdari, Akbar; Karim, Aghajani and Farzane, Abdollahian (2013). Türkiye’de Katılım Bankacılığın Etkileri. *First International Conference on New Directions in Business, Management, Finance and Economics*. Famagusta, Northern Cyprus.
- Sağlam, Hadi (2011). İslam Hukuk Tarihindeki Âkile Bugünün Sigortasıdır. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15.1,265-292.
- Salahuddin, Ahmed (2006). *Islamic Banking, Finance and Insurance: A global Overview*. Kuala Lumpur: A.S. Noordeen.
- Schinasi, J.Grarry (2004). Defining Financial Stability. *IMF Working Paper, WP/04/187*,3-18.
- Scribd (2010). *Islamic Banking vs Conventional Banking*. Retrieved Januray 09,2011 from, <http://www.scribd.com/doc/17116904/Islamic-Banking-vs-Conventional-Banking>.
- Sermaye Piyasası Kurulu (2012). *SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapları-I*. Yatırım Yaparken Nelere Dikkat Etmeliyim. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Serpam Araştırma Notları I (2013). İslami Finans. *İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği*.3-11.
- Sevil, Güven (2013). Sermaye Piyasası Araçları. *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*. Ed. Vedat Akgiray ve Fatih Temizel. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.112-135.
- Shaikh, Salman Ahmed (2010). *Proposal for Islamic Economic Framework*. Karachi: Lambert Academic Publishers.
- Shanmugan, Bala and Zahari, Zaha Rina (2009). *A Primer on Islamic Finance*. The Research Foundation of CFA Institute. <https://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.24>.

- Suiçmez, Selvi (2002). *Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümer, Gökhan ve Onan, Fatih (2016). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığı'nın Gelişim Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17.3, 296-308.
- Şekerci, Osman (1981). *İslam Şirketler hukuku: Emek-Sermaye Şirketi*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Şıklar, İlyas (2004). *Finansal Ekonomi I Baskı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tabakoğlu, Ahmet (2015). İslam'da ve Para Politikası Hakkında Bir Deneme, Para, Faiz ve İslam. *İslami Bilimler Araştırma Vakfı*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Takan, Mehmet (2002). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu, Melek Acar (2011). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Temelli, Fatma; Çınar, Ömer ve Çelebi Boz, Füsün (2017). *Dünyada, Avrupa'da ve Türkiyede Katılım Bankacılığı*. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler>
- Tenekeci, Mehmet (2017). *Katılım Bankacılığın Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Projesi. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thatcher, Mark (2002). Regulation after delegation: Independent Regulatory Agencies in Europe. *Journal of European Public Policy* 9.pp 954-972.

- Thomas, Abdulkader and Thofeek, M.Ikram (2005). *Equitly Finance Vehicles: Mudaraba and Musharaka. Structuring Islamic Finance Transactions*. London: Euromoney Boks.
- Tok, Ahmet (2009). *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları: Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurumu.
- Tolefat, Abdulrahman Khalil and Asutay, Mehmet (2013). *Takaful Investment Portfolios: A Study of the Composition of Takaful Funds in the GCC and Malaysia*. Singapore: John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd.
- Toroman, Cengiz; Ata, H.Ali ve Buğan, M.Fatih (2015). *İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma. Gaziantep University Journal of Social Sciences, Sayı 14, Cilt 4, 761-779*.
- Tunç, Hüseyin (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Turhan, İbrahim (2014). *Ekonomik Gelişim ve İslami Finans*. Çev. İ. Göçmen, S. Gürsoy, B. Irmak ve S. Koyuncu, Ed. Z. İkbal, A. Mirakhor. İstanbul: Borsa İstanbul A.Ş.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kitapçık (2014). *Finansal İstikrar. Türkiye’de Finansal İstikrar Gelişmeleri*. Ankara: TCMB Genel Ağ sitesi üzerinden: 1-5.
- Türkiye Katılım Bankalar Birliği (2005). *Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık*. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonemelikler/KATILIM_2005_TR_finalpdf
- Türkmenoğlu, R. Ebru (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ucar, Mustafa (1987). *Özel Finans Kurumlarında Fon Temini Tahsisinin Muhasebeleştirilmesi*. Yayınlanmamış Doktra Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Usmani, Muhammad Taqi (1998). *An Introduction to Islamic Finance*. Karachi: Idaratul Ma'arif.
- Usmani, Muhammad Taqi (2002). *An Introduction to Islamic Finance. Arab and Islamic Laws Series*. Vol.20 Netherlands: Kluwer Law International.
- Ustaoglu, Didar (2014). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunoğlu, Sadi (1998). *Yeni Finansman Teknikleri*. İstanbul: Strata Yayınları.
- Vatican Paper Supports Islamic Finance (2009). France Wants its Share of Sharia Banking. *The Brussels Journal*, 12 Mart 2009. <https://www.brusselsjournal.com>.
- Wilson, Rodney (2008). Innovation İn The Structuring Of Islamic Sukuk Securities. *Humanomics* 24.3.pp 170-181.
- Yakar, Soner; Kandır, Yılmaz Serkan ve Önal, Yıldırım Beyazıt (2013). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi. *Bankacılar Dergisi*, 24.84 ,72-94.
- Yalta, Yasemin (2011). *Para Teorisi ve Politikası Ders Notları*. Finansal Piyasalar ve Finansal Kurumlar. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, UADMK.
- Yanpar, Atilla (2014). *İslami Finans İlke Araç ve Kurumları*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yaran, Rahmi (1997). *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No 13.

Yatim, Mohd Nasir Bin Mohd (2009). Sukuk (İslamic Bond): A Crucial Financial Instrument for Securitisation of Debt for the Debt-holders in Shari'ah-compliant Capital Market. *International Journal of Business and Management* Vol 4.10,166-172.

Yozgat, Fazıl (2010). *Faizsiz Ekonomi*. Ankara: Araştırma Yayınları.

Yurttadur, Mustafa ve Demirbaş, Hayati (2017). Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bakalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4.2,89-117.

Yüksel, Serhat (2016). İslami Bankacılığı Ortaya Çıkaran Nedenler ve İslami Bankacılığın Finansal İstikrara Katkıları. *İslam Ekonomisi ve Finansı*. Ed. Seyfettin Erdoğan; Ayfer Gedikli ve Durmuş Çağrı Yıldırım. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. 153-174.

Zuhayli, Wabbah (2003). *Financial Transactions in Islamic Jurisprudence Vol 2*. Translated into English by Mahmoud Amin El-Gamal. Syria: Dar al Fikr Damascus

İnternet Kaynakları

62. Hükümet Programı (2014). <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/62nciHukumetProgrami.pdf> 22.04.2018 Erişildi.

64.Hükümet Programı (2015). <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/64.-hukumet-programi/80720#1> 22.04.2018 Erişildi.

65.Hükümet Programı (2016). http://www.akparti.org.tr/upload/documents/_Hukumet_Programi_kapakli.pdf 22.04.2018 Erişildi.

Ethica Institute (2013), Ethica's Handbook of Islamic Finance, (www.EthicaInstitute.com 05.05.2018 Erişildi).

Global Islamic Finance Report (2017). <http://www.gifr.net/publications/gifr2017/ifci.pdf> (16.04.2018 Erişildi).

Global Islamic Finance Report (2015). <http://www.gifr.net/publications/gifr2015/ifci.pdf> (16.04.2018 Erişildi).

<http://aaoifi.com/about-aaofifi/?lang=en> 23.05.2018 Erişildi.

<http://iirating.com/corprofile.aspx> 23.05.2018 Erişildi.

http://www.bnm.gov.my/guidelines/01_banking/04_prudential_stds/15_mnm.pdf
02.05.2018 Erişildi.

<https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1790749-babacan-katilim-bankaciligini-devlet-sahipleniyor> 22.08.2018 Erişildi.

<http://www.iifa-aifi.org/iifa> 23.05.2018 Erişildi.

http://www.iifm.net/about_iifm/corporate-profile 23.05.2018 Erişildi.

<http://www.iilm.com/about-us/> 23.05.2018 Erişildi.

<http://www.irti.org/English/AboutIRTI/Pages/default.aspx> 23.05.2018 Erişildi.

<http://www.sesric.org/sesric-about-tr.php> 23.05.2018 Erişildi.

<https://sites.google.com/site/ib22092010/objrc> 07.04.2018 Erişildi.

<https://www.gov.uk/government/publications/islamic-financing/practice-guide-69-islamic-financing#murabaha> 22.04.2018 Erişildi.

<https://www.ifsb.org/background.php> 23.05.2018 Erişildi.

https://www.isdb.org/irj/portal/anonymous/idb_faq_ar 23.05.2018 Erişildi.

<http://www.hayrettinkaraman.net> 22.04.2018 Erişildi.

